

බුදු දහම දැක ගනිමු - 2 මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව

සැතපුම් ඇති මැදම් චිත්‍රපටය සකස් කළ
සර්වභාග කෙලිකොට් ඊට කැස්සේ බුදු
කෙතෙකුට පමණි. එයින් ප්‍රයෝජනයක් ලබා
ගැනීමට නම් එම දහම ක්‍රමයෙන් වගකීම
අත්පත්වන වශයෙන් ආයුධ ප්‍රමාණය කළ
කැස්සේ දහම අගන. දැනීන ප්‍රධාන
සකස්කළ අයට පමණක් වන විශයි. දැනීන
ගුණ අන්ත දෙකකුත්. කොතරවර්ග ගුණ
මැදකුත් ගත කළකත් වන මට්ටමේ ක්‍රමය
තනිතව සකස කිරීම මැදම් චිත්‍රපටය ගත
කළම වටපිටකයක් සටකයි. කෙටියෙන් කළකත්
වන මෙම අන්ත දෙකත්. මැදත් කුමක්දැයි
වටකා ගැනීමට දහමට අනුච උත්සාහයක්
දැරීම ක්‍රමයෙන් වගකීමේ වලංගු දැනීන්
මිලදාන මානීන කුමක්දැයි විවිධව කළක
ගැනීමට උපකාරී වනු ඇත.

E-mail : koggalage@yahoo.com
Web : http://ravi.harimaga.com
Mobile : 0777 234 239

ධම් දානය සඳහා මහාමිලයේ බෙදා දීම පිණිසයි.

රවිනු කොග්ගලගේ

බුදු දහම දැක ගනිමු - 2

මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව

2013 වර්ෂයේදී නුගේගොඩ සුභද්‍රාරාමයේදී
මහාචාර්ය රවී කොත්ගලගේ මහතා විසින්
පැවැත්වූ ධර්ම සාකච්ඡා කිහිපයක්

2014 මාර්තු

ප්‍රථම මුද්‍රණය : 2014 මාර්තු

ISBN 978-955-41184-1-6

පොත පිළිබඳ විමසීම්:

මහාචාර්ය රවිඤ්ඤ කොග්ගලගේ

Email: koggalage@yahoo.com

Web: <http://ravi.harimaga.com>

Mobile : 0777234239

මුද්‍රණය:

කොලිටි ප්‍රින්ටර්ස්

17/2, පැඟරිවත්ත පාර, ගංගොඩවිල

නුගේගොඩ

දුරක: 011 4 870 333

ධම් දානය සඳහා නොමිලයේ බෙදා දීම පිණිසයි.

හැඳින්වීම

මැදුම් පිළිවෙත යනු ආර්ය මාර්ගයයි. බුදු දහමකින් ප්‍රයෝජනයක් ලබනවා යනු ආර්ය මාර්ගයට පැමිණීමයි. එසේ නොවුවහොත් ඉතා කළාතුරකින් ලැබූ ඤාණ සම්පත්තිය අපතේ යවා අන්‍ය ආගමිකයකු මෙන්ම අන්‍යන් සසරේ ගමන් කරමින් වැඩි කාලයක් සතර අපායේ ගත කිරීමට සිදුවනු ඇත. නැවත වතාවක් මනුෂ්‍ය ජීවිතයක් ලබා, බුදු දහමක් අසන්නට ලැබීම හෙවත් ඤාණ සම්පත්තියක් ලැබීම ඉතාමත්ම කළාතුරකින් සිදු වන්නකි.

මැදුම් පිළිවෙත යනු අන්ත දෙකකට නොවැටීම පමණක් යයි සමහර විට සිතිය හැක. නමුත් කාමසුඛල්ලිකානුයෝගය හෝ අත්තකිලමනානුයෝගයට නොවැටීම පමණක් ආර්ය මාර්ගය නොවේ. ඒවා සැබැවින්ම අත්හල යුතු අන්ත පමණි. දැකිය යුතු, දැනගත යුතු අන්ත දෙකක් ඇති බවත්, මැද තැවරය යුතු නොවන බවකින් තණ්හාව ඤාණ කරන මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවට පැමිණිය හැකි බවත් මජ්ඣිමනිකායෙහි භය ආකාරයකින් විස්තර කිරීම, ආර්ය මාර්ගය යනු කුමක්දැයි හඳුනාගැනීමට ඉතා උපකාරී වනු ඇත. 'බුදු දහම දැක ගනිමු 1 - පටිච්ච සමුප්පාද සාකච්චා' පොත කියවා අදහස් දැක්වූ නොයෙක් ගිහි පැවිදි ධර්ම සොයන්නන් නිසාත්, ඔවුන්ගෙන් සමහරක් මෙතෙක් තිබූ මිථ්‍යා දෘෂ්ටි වලින් මිදීමට මෙය උපකාරී වූ බව සඳහන් කළ නිසාත්, තවත් සාකච්චා කිහිපයක එකතුවක් ලෙස දෙවන පොතක් මෙලෙස එළි දැක්වීමට අදහස් කරන ලදී.

රහත් වන තුරුම කෙලෙස් සම්පූර්ණයෙන් දුරු නොවන අතර, එක් එක් කෙලෙස් මට්ටම් වලදී දහම තේරුම් යන්නේ වෙනස් වෙනස් ආකාරයටයි. මෙහි පැහැදිලි කිරීම් අපගේ කෙලෙස් මට්ටම අනුව අවබෝධ වී ඇති පමණින් නිසාත්, අසන්නන්ගේ අවබෝධය ඔවුන්ගේ ප්‍රඥා මට්ටම අනුව වෙනස් වන නිසාත්, මෙහි ඇති කරුණු එලෙසම පිළි නොගෙන, නැවත නැවත නුවණින් විමසමින්, සාකච්චා කරමින්, භාවනාවට යොදා ගැනීමේ සුදුසු වනු ඇත. සෑම සෙනසුරාදාවකම නුගේගොඩ සුභද්‍රාරාමයේ පැවැත්වෙන මෙවැනි වැඩසටහන් වලට සහභාගි වෙමින් නොයෙකුත් ආකාරයට ධර්මය විමසීමට උදව් වෙමින්ද,

මුද්‍රණයට දායක වෙමින්ද මෙම පොත නොමිලේ බෙදා හැරීමට උපකාර වූ සියලු දෙනාට මෙම උතුම් ධර්මී දානමය පින් නිවන් පිණිසම හේතු වාසනා වේවා. ඉන්ද්‍රානි තලවත්ත මහත්මිය විසින් නැසී ගිය ආර්. ද එස්. තලවත්ත පියාණන්, කැරොලින් ද කොස්තා මෑණියන් සහ ජේන් ජයසිංහ උපාසිකාවට පින් පිණිසත් දායකත්වය ලබා දී ඇත. සවන් දෙන අතර එලෙසම පරිඝනක ගත කිරීම පහසු නොවුවත්, වෙහෙස නොබලා එය මැනවින් ඉටු කළ දිල් රුක්ෂි මහත්මියටත්, පිටකවරය සඳහා අවශ්‍ය රූ සටහන් සපයා දුන් කිත්සිරි සමරසිංහ මහතාටත්, පිටකවරය අගනා ලෙස නිම කර දුන් අමීල මහතාටත්, මනා නිමාවකින් මුද්‍රණය කරදුන් මුද්‍රණාලාධිපති ඇතුලු සේවක මණ්ඩලයටත් ඉක්මන් ධර්මාවබෝධය පිණිසම මේ පින් හේතු වාසනා වේවා.

භාවනා මාර්ගයට මා යොමුකළ අපවත්වී වදාළ පූජ්‍ය අමතගවේසී හිමියන්ටත්, මා මෙලොවට බිහිකළ දයාබර මෑණියන් ඇතුලු අනෙකුත් මියගිය සියලු දෙනාටත් මේ පින් නිවන් අවබෝධය පිණිසම හේතු වාසනා වේවා. ධර්මාවබෝධයට දැනටත් උපකාරී වන කටුකුරුන්දේ ඥානානන්ද හිමියන්ටත්, මාන්කඩවල සුදස්සන හිමි, පිටිගල ගුණරතන හිමි ඇතුලු සියලුම කළ්‍යාන මිත්‍රයන් වහන්සේලාටත්, පවුලේ සැමටත් මේ උතුම් ධර්මදානමය පින් නිවන් අවබෝධය පිණිසම හේතු වාසනා වේවා.

ධර්මදානයක් වශයෙන් මෙම පොත නැවත මුද්‍රණය කොට නොමිලේ බෙදාහැරීමට ඕනෑම අයෙකුට අවසර ඇත. මෙහි පිටපතක් අන්තර්ජාලයෙන් ලබා ගැනීමට පහත සඳහන් වෙබ් අඩවියට පිවිසෙන්න.

රවිඥ කොශ්ගලගේ
Email: koggalage@yahoo.com
Web: <http://ravi.harimaga.com>
Mobile : 0777234239

2013 නොවැම්බර් 09 වැනි දින සුභදාරාමයේදී
මහාචාර්ය රවී කොග්ගලගේ මහතා විසින් මජ්ඣේ සූත්‍රය ඇසුරෙන්
පැවැත්වූ න ධර්ම සාකච්ඡාව
මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව

ලෝකෝත්තර සම්මා දිට්ඨිය විස්තර කරලා තියෙන එක විදියක් තමයි දුක, දුකක සමුදය, නිරෝධය, මාර්ගය පිළිබඳ දැක්ම. මේ පිළිබඳව අවබෝධයක් තියෙනවා නම් සම්මා දිට්ඨිය ඇති කරගන්න පුළුවන්. තවත් ක්‍රමයක් තමයි ලෝකය, ලෝක සමුදය, ලෝක නිරෝධය, මාර්ගය පිළිබඳ දැක්ම. එය නිවැරදිව දකින කෙනාටත් පුළුවන් සම්මා දිට්ඨිය ඇති කරගන්න. මේ කියන්නේ ලෝකෝත්තර සම්මා දිට්ඨිය, එහෙම නැතුව ලෝකයට අයිති ලෞකික සම්මා දිට්ඨිය නෙවෙයි. එනම් ආර්ය මාර්ගයට අයිති සම්මා දිට්ඨිය. තව විදියක් තමයි රූපය, රූප සමුදය, නිරෝධය, මාර්ගය ගැන දැක්ම. මේ පිළිබඳව අවබෝධයෙන් ඉන්න කෙනාටත් මාර්ගය පෙනෙනවා, එතකොටත් පුළුවන් සම්මා දිට්ඨිය ඇති කරගන්න. සලායතන, සලායතන සමුදය, නිරෝධය, මාර්ගය ගැන දැක්ම. සමුදය කියන්නේ හටගන්න තියෙන හේතු. සමුදය යෙදෙන්නේ නැත්නම් නිරෝධය පෙනෙන්නත් ඕනේ. හටගන්න හේතු යෙදෙන්නේ නැත්නම් හට නොගන්න බව අවබෝධ වෙන්නත් ඕනේ. ඒක තමයි නිරෝධය. එහෙනම් ඒ සඳහා තියෙන මාර්ගය මොකක්ද - එතැනින් පුළුවන් කෙනෙකුට සම්මා දිට්ඨිය ඇති කරගන්න.

ඕකේ අනිත් පැත්ත තමයි - ඔය හතරේ අවබෝධය නැත්නම් සම්මා දිට්ඨිය නැහැ. සම්මා දිට්ඨිය තියෙනවා නම් ඔය පිළිබඳව නුවණක් එන්න ඕනේ. ඒ නුවණට කියනවා සත්‍ය ඥානය කියලා. ඥාන වර්ග තුනක් තියෙනවා - සත්‍ය ඥානය, කෘත්‍ය ඥානය, කෘත ඥානය. කෘත ඥානය කියන්නේ යම්කිසි දෙයක් කරලා ඉවරයි, තවත් කරන්න දෙයක් නැහැ කියලා නුවණක් පහළ වෙනවා. කෘත්‍ය කියන්නේ කරන්න ඕනේ වැඩෙහි යෙදෙනවා - මාර්ගය වඩනවා කියන එක. මාර්ගය වඩන කෙනා තමයි කවදා හරි අවසන් කරන්නේ - කරලා ඉවරයි කියලා නුවණක් එයාට එනවා. තවත් කළ යුතු දෙයක් නැහැ කියන අවබෝධය එන්න ඕනේ කෘත්‍ය අවසන් වෙනකොට. එතෙක් ඉන්නේ කෘත්‍යයෙහි - මාර්ගයේ යෙදෙනවා. කෘත්‍යයක යෙදෙන්න නම් ඒ ගැන හොඳ

අවබෝධයක් තියෙන්න ඕනේ. මාර්ගය ගැන අවබෝධයක් තියෙන කෙනාට තමයි මාර්ගය වඩන්න පුළුවන්. ඒ අවබෝධයට කියනවා සත්‍ය ඥානය කියලා. සත්‍ය විදියට දැනගත්ත කෙනා තමයි කෘත්‍ය කරන්නේ. කෘත්‍යයේ යෙදෙන කෙනා තමයි කෘත ඥානයට පත්වෙන්නේ. ආර්ය මාර්ගය මේ වගේ දෙයක්.

සත්‍යයක් වශයෙන් දැනගැනීම තමයි සම්මා දිට්ඨිය - හරි දැක්ම. දුක, දුක්ඛ සමුදය, නිරෝධය, මාර්ගය ගැන හොඳ අවබෝධයක් එනවා. එයාට සත්‍ය ඥානය තියෙනවා. ඒක තමයි සම්මා දිට්ඨිය. එහෙම නැත්නම් ලෝකය කියන්නෙක් දුකටමයි, ලෝකය පවතින්නේ දුක මතමයි කියලා දේශනා කරලා තියෙනවා. ලෝකය පිළිබඳව අවබෝධ කරන විටත් සත්‍ය ඥානය. නැත්නම් රූපය පිළිබඳව - ඉති රූපං ඉති රූපස්සසමුදයො ඉති රූපස්සඅත්තංගමො - අත්තංගමො කියන්නෙ නිරුද්ධ වීම. සමුදය නැත්නම් නිරෝධයි. එතකොට රූපයක් ගැන කථා කරන්න බැහැ. එහෙම නම් ඒ සඳහා මාර්ගය මොකක්ද? මේ අවබෝධය එනකොට සත්‍ය ඥානය, එහෙම නැත්නම් සම්මා දිට්ඨිය. සම්මා දිට්ඨිය ආවා කියන්නේ කෘත්‍ය තවම කරලා ඉවර නැහැ. අවබෝධ කලා පමණයි. නිවන් දැක්කා නෙවෙයි. මාර්ගඵල ලැබුවා නෙවෙයි. මාර්ගය මොකක්ද කියලා අවබෝධයක් ආවා. මාර්ගයට වැටුණා විතරයි. අධිචේතී මාර්ගයට වැටුණා කියන්නේ එහා කෙළවරට ගියා නෙවෙයි. මාර්ගය පටන් ගත්තා, ඊටපස්සේ මාර්ගයේ යනවා. ඒකට තමයි කෘත්‍ය කියන්නේ. කෘත්‍ය ඉවර වුණාම නැවත මාර්ගය වඩන්න අවශ්‍ය නැහැ - කෘත. හරි මාර්ගයට වැටුණා කියලා දැනගන්න ඕනේ. මේක තමයි සම්මා දිට්ඨිය කියන්නේ. දැන් ඉන්නේ වැරදි පාරෙද හරි පාරෙද කියලා තමන්ට ලොකු විශ්වාසයක් එන්න ඕනේ. මේ ආර්ය මාර්ගයද නැත්ද කියලා පැහැදිලි අවබෝධයක් එනවා සත්‍ය ඥානය එනකොට. එහෙම නැති නම් සම්මා දිට්ඨිය එනකොට. සම්මා දිට්ඨිය ආපු කෙනාට නැවත ගැටළුවක් නැහැ මේ සම්මා සංකප්පද, සම්මා වාචාද කියලා. සම්මා දිට්ඨිය නැතිවුණාම තමයි තැනින් තැන ගිහින් අහන්න ඕනේ අපි ඉන්නේ හරි මාර්ගයේද කියලා. ඇයි අහන්නේ? මාර්ගය හරිද කියලා දන්නේ නැති නිසා. දැනගත්ත කෙනාට තැනින් තැන ගිහින් අහන්න අවශ්‍ය නැහැ.

මේ සම්මා දිට්ඨිය ඇති කරගන්න නොයෙක් විධි තමයි කිව්වේ. දුකෙකි ඥානං, දුකකි සමුදයෙ ඥානං, දුකකි නිරෝධයේ ඥානං, මග්ගෙ ඥානං කියන්නේ එක විදියක්. නැතිනම් ලෝකය, සමුදය, නිරෝධය, මාර්ගය මොකක්ද කියන එක. මේක දැක් කෙනාට සම්මා දිට්ඨිය තියෙනවා. නැතිනම් රූපය, සමුදය, නිරෝධය, මාර්ගය මොකක්ද කියන එක. සලායතන කියන්නේ මොනවාද, ඒවා ඇතිවෙන්නේ ඇයි - සලායතනය, සලායතන සමුදය, නිරෝධය සහ මාර්ගය ගැන දන්න කෙනාට සම්මා දිට්ඨිය තියෙනවා. නැවත තැන් තැන් වලින් අහන්න දෙයක් නැහැ. කවුරු හරි වැරදි දෙයක් කිව්වොත් අවබෝධය තියෙන නිසා මාර්ගය නෙවෙයි කියලා දන්නවා.

බුදු දහම උදව් කරගන්න ඕනේ ඔන්න ඔය සම්මා දිට්ඨිය ඇති කරගන්න - නිවැරදි දැක්ම. දහම අහලා තමන් තුළින් දකින්න ඕනේ - ඡායනො පසුසනො. හරි දහම ඇහෙන්නත් ඕනේ, හරි විදියට දකින්නත් ඕනේ. හරි දහම ඇහුනත් හරි විදියට දැක්කේ නැත්නම් ඒත් දන්නේ නැහැ. වැරදි දහමක් අහලා ඒක දැක්කත් ඒත් දැක්කේ නැහැ. ධර්මයට එකඟද කියලා බලන්නත් ඕනේ. සම්මා දිට්ඨිය තියෙන කෙනා තමයි ආයතීජ්ඨාංගික මාර්ගය, ලෝකෝත්තර මාර්ගය වඩන්නේ. කෘත්‍ය කරන්න පුළුවන් එයාට. ඒ මාර්ගයට නමක් දෙනවා මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව කියලා - මැදුම් පිලිවෙත. ඒක තමයි ආයතීජ්ඨාංගික මාර්ගය. තමන් මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවේ ඉන්නවාද නැත්ද කියලා දැනගන්නේ - අන්ත වලට වැටෙන්නේ නැහැ. අත්හල යුතු අන්ත දෙක තමයි කාමසුඛලිකානුයෝගය සහ අත්තකිලමථානුයෝගය. ඇත නැත කියන අන්ත දෙකටම වැටෙන්නත් බැහැ. ඒක තමයි මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව නැතිනම් මැදුම් පිලිවෙත. බුදුරජාණන් වහන්සේ ඔහොම දේශනා කරනවා. අන්ත දෙකක් තියෙනවා ඒ අන්ත වලට වැටුනොත් මැදුම් පිලිවෙත නෙවෙයි. ඒ අන්ත වලට නොවැටී සිටින්නට ඕනේ.

උඩින් තියෙන දැක්මට වඩා ගැඹුරක් තියෙනවා ආර්ය මාර්ගයේ - නිවන් මාර්ගයේ. ඒක බොහොම ලස්සනට දේශනා කරලා තියෙනවා මජ්ඣිම නිකායේ. බුදුරජාණන් වහන්සේ බොහොම කෙටියෙන් දේශනා කරනවා අන්ත දෙකටම වැටෙන්නේ නැතිව මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව වඩන්න කියලා. ඊළඟට එතැනින් එහාට වඩිනවා. එතකොට ස්වාමීන් වහන්සේලා කථාවෙනවා මොකක්ද මේ කෙටියෙන් කියන්න ඇත්තේ,

මොනවද මේ අන්ත දෙක, මොකක්ද මැද? එක එක්කෙනා නොයෙක් අදහස් කියනවා - හය ආකාරයකට විස්තර කරනවා. රූපය එක අන්තයක්, නාමය අනික් අන්තය, විඤ්ඤාණය මැද. එසෙය එක අන්තයක්, එසෙ සමුදය තව අන්තයක්, එසෙ නිරෝධය මැද. ආර්ය මාර්ගය තේරුම් ගන්න නම් මේවා තේරුම් ගන්න ඕනේ. එහෙම නැතිනම් අභ්‍යන්තර ආයතන එක අන්තයක්, බාහිර ආයතන තව අන්තයක්, විඤ්ඤාණය මැද. අතීතය එක අන්තයක්, අනාගතය දෙවැනි අන්තය, වර්තමානය මැද. සැප වේදනාව එක් අන්තයක්, දුක් වේදනාව දෙවැනි අන්තය, උපේක්ෂා වේදනාව මැද. සක්කාය එක් අන්තයක්, සක්කාය සමුදය එක් අන්තයක්, සක්කාය නිරෝධය මැද. මෙහෙමත් මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවට වැටෙන්න පුළුවන්. වර්තමානයේ කොයි එක හරිද කියලා තර්ක කරනවා වගේම ඒ කාලයෙන් ස්වාමීන් වහන්සේලා කථා වෙලා ඇත්ත දැනගන්න බුදුරජාණන් වහන්සේ ළඟට ගිහිල්ලා කියනවා අපට මේ මේ අදහස් ආවා කියලා. එවිට බුදුරජාණන් වහන්සේ දේශනා කරනවා මේ සියල්ලම හරි කියලා. නමුත් එතැනදී බුදුරජාණන් වහන්සේ අදහස් කළේ එසෙය එක අන්තයක්, එසෙ සමුදය තව අන්තයක්, එසෙ නිරෝධය තමයි මැද කියන එක. නමුත් ඔබලා කියන සියල්ලම හරි.

බුදුරජාණන් වහන්සේ දේශනා කරන ගාථාව - සො උභ්‍යො විදිඝ්ඛාන, මජ්ඣෙ මජ්ඣා න ලිප්පති, තං බ්‍රූමි මහා පුරිසොති, සො'ධ සිඛ්ඛනිමච්චගා'ති. සො උභ්‍යො විදිඝ්ඛාන - අන්ත දෙකක් තියෙනවා, ඒ අන්ත දෙක දකින්න. අන්ත දෙක දැකලා - මජ්ඣෙ මජ්ඣා න ලිප්පති - මැදත් තැවරෙන්නෙ නැතිව - තං බ්‍රූමි මහා පුරිසොති - මෙහෙම කෙනාට තමයි මහා පුරුෂයා කියලා කියන්නේ - සො'ධ සිඛ්ඛනිමච්චගා - සිඛ්ඛනිය කියන්නේ තණ්හාව - ගැට ගහන මැහුම් කාරිය - තණ්හාව ඉක්මවූ කෙනාට කියනවා මහා පුරුෂයා කියලා.

සම්මා දිට්ඨිය ඇති වුනා නම් මේ හය ආකාරයටම ගැලපෙන්න ඕනේ. එකකින් තමන් තේරුම් ගත්තා නම් අනෙක් සියල්ලටම ගැලපෙන්න ඕනේ. එහෙම නොවුනා නම් ඒ දැක්මේ අඩුවක් තියෙනවා. මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවේදී නිකන්ම වෙන වෙනම හෙවිවාට හරි යන්නේ නැහැ. එතකොට වචන ගොඩක් විතරයි. සම්මා දිට්ඨිය ඇති වුනොත් හය වෙන්න දෙයක් නැහැ, ඉතුරු අංග ටික වැඩෙනවා. සම්මා දිට්ඨිය නැති වුනත් තමන්ට පැහැදිලිව තේරුම් ගන්න පුළුවන් තවම නම්

ආයතීන්ද්‍රියාංගික මාගීයේ නෙවෙයි කියලා. එහෙම නැතිනම් මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවේ නෙවෙයි කියලා. ඒ කියන්නේ තව ධර්මය අහලා, විමසලා තව අවබෝධ කරගන්නම ඕනේ. ගැලපෙන්නේ නැතිනම් දැනගන්න ධර්මය දැකීමේ අඩුවක් තියෙනවා. ඒ විදියට තමයි ධර්මය හොයලා හරි ආර්ය මාර්ගය තේරුම් ගන්න ඕනේ. එක පැත්තකින් තේරුම් ගන්නා කියලා අනිත් ඒවාට ගැලපෙන්නේ නැත්නම් මතක තියාගන්න තවම දැක්මේ අඩුවක් කියලා. ඒක හදාගන්න ධර්මය හොයන්න වෙනවා.

ස්පර්ශය එක අන්තයක්, ස්පර්ශ සමුදය තව අන්තයක්, ස්පර්ශ නිරෝධය මැද කියන එක අපි විස්තර වශයෙන් බලමු. සමුදය කියන්නේ හටගන්න තියෙන හේතුව. ස්පර්ශයක් හටගන්න තියෙන හේතුවට තමයි සමුදය කියන්නේ. සමුදය සකස් වුනොත් ස්පර්ශ නැවත හටගන්නවා. දුක හටගන්න සමුදය සකස් වුනොත් දුක හටගන්නවා. සමුදය සකස් වුනේ නැත්නම් දුක හටගන්නේ නැහැ. ලෝකය හටගන්න හේතු ටික, සමුදය සකස් වුනොත් ලෝකය හටගන්නවා. සමුදය සකස් නොවුනොත් ලෝකය හටගන්නේ නැහැ. සළායතන වලට දැමීමොත් - සළායතන හටගන්න සමුදය (හේතු ටික) සකස් වුනොත් සළායතන හටගන්නවා. හේතු සකස් නොවුනොත් සළායතන හටගන්නේ නැහැ. සළායතන කියන්නේ ඇස, කන, නාසය, දිව, ශරීරය, මනස. මොන වෙලාවෙද හේතු සකස් නොවෙන්නේ, ඇහැක් හට නොගන්න? මේ මොහොතේ සමුදය හඳුනා ගත්තොත් ඊළඟ මොහොතේ හටගන්නේ නැහැ. සමුදය සකස් නොවුනොත් ඊළඟ මොහොතේ ඇහැක්, කනක්, නාසයක් හටගන්නේ නැහැ.

ඊළඟ මොහොතේ ඇහැ, කන, නාසය, දිව, ශරීරය හටගන්නේ නැත්නම් තමන් කැමතිද? බය හිතෙනවාද? ඒක තමයි නිවන කියන්නේ. නිවන් දකින්න බය නම් කරන්න දෙයක් නැහැ. සංසාරයේ තව යන්න වෙනවා. අසංඥ තලය කියන්නේ ඒක නෙවෙයි. අසංඥ තලය කියලත් එකක් තියෙනවා - හිත නැති කය විතරක් තියෙනවා, හිත් සකස් වෙන්නේ නැහැ. ඒකත් ධර්මයේ විස්තර කරනවා. න අසංඥ සංඥ - මේ කියන්නේ අසංඥ තලයේ ඉන්න කථාව නෙවෙයි. අර විදියට කියපු ගමන් හිතෙන්නේ ඇහැ, කන, නාසය, දිව, ශරීරය නැත්නම් අසංඥ තලයේ තමයි කියලා. හිත නැති කය විතරක් තියෙන බඩු ලොව. ඔහොම හිතන හින්දාම ධර්මයේ පැහැදිලිව දේශනා කරනවා මේ

කියන්නේ අසංඥව ඉන්නවා කියන එක නෙවෙයි. න අසංඥ සංඥ කියලාම පැහැදිලි කරනවා. එහෙම නැත්නම් සිහි විසංඥ වුනත් එහෙමයි. න විසංඥ සංඥ - ඒ තත්වය ගැනත් නෙවෙයි මේ කියන්නේ. නිවන කියන්නේ අසංඥව ඉන්න එකත් නෙවෙයි, විසංඥව ඉන්න එකත් නෙවෙයි. ඇහැ අණු කරගැනීමක් ගැනත් නෙවෙයි මේ කියන්නේ. ඇහැ අණු වුනානම් ඇහෙන් සංඥා ගන්නේ නැහැනේ? එහෙම වුනා නම් නිවන් දකින්න හරි ලේසියි නේද? එහෙම නිවනක් ගැන නෙවෙයි මේ කියන්නේ. ඇස් අණු කරගෙන, ඇස් පියාගෙන හරි, නිදාගෙන ඉන්න කථාවක් නෙවෙයි මේ කියන්නේ.

ඇහැ, කන, නාසය, දිව, ශරීරය වැඩ කරනවා, පාවිච්චි කරනවා. නමුත් මේවාට අනුවෙන් නැහැ. එසෙයට අනුවෙන්ත් බැහැ, එසෙ සමුදයට අනුවෙන්ත් බැහැ. සළායතනයට අනුවෙන්ත් බැහැ, සළායතන සමුදයට අනුවෙන්ත් බැහැ. අතීතයට අනුවෙන්ත් බැහැ, අනාගතයට අනුවෙන්ත් බැහැ. රූපයට අනුවෙන්ත් බැහැ, නාමයට අනුවෙන්ත් බැහැ. සක්කායට අනුවෙන්ත් බැහැ, සක්කාය සමුදයට අනුවෙන්ත් බැහැ. ඕවා එකක්වත් නැතුව ආයතන පරිහරණයක් ගැන මේ කියන්නේ. සම්මා දිට්ඨිය ආවා නම් ඔය ඔක්කොටම ගැලපෙන්න ඕනේ.

කොහොමද අපි ඔය විදියට ඇහැ, කන ආදිය පාවිච්චි කරන්නේ? ශබ්දයක් ඇහුනොත් - උදාහරණයක් වශයෙන් ආත් එකේ ශබ්දය - මොන ආයතනයෙන්ද ඒක දැන ගන්නේ? සෝක ආයතනයෙන්, කණෙන්. එක ශබ්දයක් අනිත් ශබ්ද වලින් වෙන් කරගන්නා. කණෙන් කරන කෘත්‍ය තමයි අදාළ ශබ්දය වෙන් කරලා දෙන එක. ඒ ශබ්දය ආත් එකේ ශබ්දය කියලා දැනගන්නේ මනසෙන්. කලින් අත් දැකපු ආත් එකක ශබ්දය. ඇස් පියාගෙන ඔය ශබ්දය අහගෙන හිටියොත් අපට ආත් එකක් කැරකෙනවා කියලා හිතෙනවා. ඒ දැනගන්න ස්වභාවය. ඇහෙන ස්වභාවයක් තිබුණා, දැනගන්න ස්වභාවයක් තිබුණා. ඇහෙන ස්වභාවයෙන් ඒකට අදාළ ශබ්දය වෙන් කරගන්නා අනිත් ශබ්ද වලින්. ඒ ශබ්ද සංඥාව අපි වෙන් කරගන්නා. ඊළඟට ඒක දැනගන්න ස්වභාවය එනකොට මනසින් මොනවදෝ කරලා තියෙනවා. මේ මොහොතේ ඇහෙන ශබ්ද සංඥාවට පෙර අත්දැකීම, හුරු කරපු ස්වභාවයක් සම්බන්ධ කළා. සම්බන්ධ කරලා තමයි හඳුනා ගන්නේ ආත් එකක් කියලා.

එලියේ ගැන් එකක් තියෙන කොට ඒක ලෝකය. ලෝකයට අයිති දෙයක්. ඒක රූපයක්. රූප විස්තර කරන්නේ සතර මහා ධාතු, නැතිනම් ඒවායේ උපාදාය රූප - පඨවි, ආපෝ, තේජෝ, වායෝ, වර්ණ, ගන්ධ, රස, ඕෂා. එතකොට ගැන් එක කියන කොට ඒ ලක්ෂණ තියෙන රූපයක් තමයි හිතට එන්නේ - සතර මහා ධාතු රූපයක්. ඒක තියෙන්නේ බාහිරයේ. හිතේ තියෙන රූප සතර මහා ධාතු නෙවෙයි. හිතේ තියෙන ඒවාට රූප කියන්නේ නැහැ, ඒවා නාම. සිත් වල වර්ණ, ගන්ධ, රස, ඕෂා නැහැ. ඒවාට කියන්නේ නාම කියලා. රූප ගොඩක් එකතු වුනාම ඒකට තමයි අපි ලෝකය කියන්නේ. දැනගන්න ස්වභාවය ලෝකයට අයිති රූපයක්. ගැන් එක කියන කොට දැනගන්න ස්වභාවය. ඇහුන ස්වභාවය නෙවෙයි. ඇහුන ස්වභාවය කියන්නේ ශබ්ද සටහනක් විතරයි. ශබ්ද සංඥාවක් තිබුණේ. කණෙන් අරන් දුන්නේ ශබ්ද සංඥාවක් විතරයි. ඒක අපි දැනගන්න ස්වභාවය වෙන කොට ගැන් එකක් වෙලා. ගැන් එක තියෙන්නේ බාහිරයේ. ඕකට ලෝකය කියලත් කියනවා, රූපය කියලත් කියනවා, සතර මහා ධාතුවෙන් හැදුනු දෙයක් කියනවා. මේක තමයි අපට තියෙන බාහිර ලෝකය.

බාහිර ලෝකය කියන්නේ මේ දැනගන්න ස්වභාවය. මේ මොහොතේ අත්දකින ස්වභාවයයි, ඒක උදව් කරගෙන දැනගන්න ස්වභාවය ලෝකයට අයිති දෙයක්. ශබ්දය නිසා අපි දැනුවත් වෙන්නේ එලියේ තියෙන ලෝකයට අයිති ගැන් එකක් ගැන. ඒ දැනගන්න ස්වභාවයට උදව් වෙන ඒවා ලෙස දැනට අපට පෙනෙනවා මේ මොහොතේ ගත්ත ශබ්ද සංඥාවයි, ඒකට අපි කළින් හුරු කරලා තියෙන, නැතිනම් කළින් ඇසුරු කරලා තියෙන, ඉතුරු කරගෙන තියෙන අපේ දැනුමකුයි. ඒ දෙක එකතු කරලා අළුතෙන් හදපු දෙයක් තමයි දැන් දැනගත්ත ස්වභාවය. දැනගත්ත ස්වභාවය ගැන් එක. ගැන් එක තියෙන කොට ඒ දෙස බලන්න හිතෙනවා. බලන්න හිතෙනවා කියන්නේ නැවත ආයතනයක් උපද්දවනවා. ඇහැක් උපද්දවනවා දකින්න. එතකොට තව ස්පර්ශයක් හදනවා. ස්පර්ශයක් හදන්න හේතු ටිකක් හටගත්තා. හේතු ටිකක් හටගත්තා කියන්නේ සමුදයක්. ගැන් එක කියෙන කොට සමුදයක් හටගෙන තියෙනවා, තව ආයතන හටගන්න පුළුවන් අවශ්‍ය හේතු ටික සකස් කරලා තියෙනවා. නැවත අපට ඇහෙන්න බලන්න හිතෙනවා. ඒ හැකියාව තියෙනවා. තව ඇහැක් උපද්දන්න

හැකියාව තියෙනවා. කනක් ඉපැද්දවීමේ හැකියාව තියෙනවා. සමුදයක් තියෙනවා. ඔය හදලා තියෙන්නේ හටගන්න හේතු ටික.

අපි දන්නවා ෆෑන් එක නම් බැලුවොත් මේ විදියට පෙනෙයි, ඇහුවොත් මේ විදියට ඇහෙයි, ඇල්ලුවොත් මේ විදියට අහුවෙයි, ගදක් සුවදක් තියෙන දෙයක් නම් ඒ අදහස තියෙනවා, රසක් තියෙනවා නම් ඒ අදහස තියෙනවා. ඒක ගැන නැවත හිතුවොත් මේ විදියට හිතන්න පුළුවන් කියන ගතියක් තියෙනවා. එතකොට මේ ආයතන හයම ඉපැද්දීමේ හැකියාවක් තමයි දැන් මේ හදලා තියෙන්නේ. ඕක තමයි සමුදය. තව ස්පර්ශයක් හදන්න සමුදයක් හටගෙන. දැන් ලෝකය ගැන දැනගත්ත දෙය එසූ සමුදය. මොකක් හරි බාහිර තියෙන රූපයක් ගැන දැනගත්තා නම් මේ ආයතන හයෙන් එකක් හරි කිහිපයක් හරි හදන්න හැකියාවක් තමයි ඔය සකස් කරලා තියෙන්නේ. ඒක එසූ සමුදයක්. ඒකෙන් තේරුම් ගන්න ලෝකය ගැන දැනගත්තා නම්, රූපයක් ගැන දැනගත්තා නම්, බාහිර දෙයක් ගැන දැනගත්තා නම් මේ සකස් වෙලා තියෙන්නේ එසූ සමුදය. නැවත ආයතනයක් උපද්දලා ස්පර්ශයක් ගන්න අවශ්‍ය ටික තමයි මේ හදලා තියෙන්නේ - එසූ සමුදය.

ඒ එසූ සමුදය හදන්න අපට උදව් වුනේ ශබ්දය. සෝන සම්ප්‍රේෂණයක් නිසා තමයි ඊළඟට එසූ සමුදයක් ඇතිවෙන්නේ. එතකොට ස්පර්ශය තියෙනවා, ඒ නිසා නැවත ස්පර්ශ සමුදයකුත් හදලා දෙනවා. එසූය එක අන්තයක්, එසූ සමුදය තව අන්තයක්. මේ අන්ත වල හිටියා නම් ඒ මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව නෙවෙයි. ඒ නිසා අහපු ලෝකය ගැන දැනගත්තා නම් ෆෑන් එක කියලා, ඒ අන්තයේ හිටියා නම් එසූ සමුදය. ඒකත් මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව නෙවෙයි. ලෝකයට අයිති දෙයක් දැනගත්තා නම් ඒක එසූ සමුදය. ඒක මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව නෙවෙයි. ස්පර්ශයෙන් නැවැත්තුවා නම් ඒකත් අන්තයක්. ඒකත් මාර්ගය නෙවෙයි, මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව නෙවෙයි. එසූ අන්තයේ හිටියත් මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව නෙවෙයි, එසූ සමුදය අන්තයේ හිටියත් මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවේ නෙවෙයි.

එතකොට තේරුම් ගන්න ඕනේ එසූ නිරෝධා කියලා දෙයක් මැද තියෙනවා. ආර්ය මාර්ගයට වැටෙන්න නම්, මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවට වැටෙන්න නම් එසූ අන්තයේ ඉන්නත් බැහැ, සමුදය අන්තයේ ඉන්නත් බැහැ. මැද දැනගත්තාට ඒක අල්ලගන්නත් බැහැ - මජ්ඣිම නිකාය. අපි හිතනවාට වැඩිය ගැඹුරුයි. එතකොට සම්මා සංකප්පය

හොයන්න කලින් සම්මා දිවිය හොයන්න වෙනවා. උභය අන්තය දකින්න ඕනේ - සො උභයො විදිඬාන මජ්ඣෙ මජ්ඣා න ලියාති - මේ අන්ත දෙක දකින්න ඕනේ. එසෙය එක අන්තයක්, එසෙ සමුදය තව අන්තයක්. ඊළඟට මැද තැවරෙන්තෙත් නැතුව ඉන්න පුළුවන්කම ආපු කෙනා තණ්හාව නිරෝධ කරලා නිවන් අවබෝධ කරනවා. තං බුදුමි මහා පුරිසොති, සො'ධ සිඛ්ඛනිමචචගා - එහෙම කෙනාට තණ්හාව නැති කරන මහා පුරුෂයා කියලා කියනවා.

මික දුන් ධර්මයට ගලපලා බලන්න ඕනේ තමන් ඉන්න තත්වය. තමන් මැදුම් පිලිවෙතේද, ආර්ය මාර්ගයේද ඉන්නේ කියලා. කාත්‍යද මේ කරන්නේ - කාත්‍ය ඥානය. සත්‍ය ඥානය තියෙන කෙනාට තමයි කාත්‍ය කරන්න පුළුවන් කියන එක තේරුම් ගන්න. සම්මා දිවිය ඇති කරගත්ත කෙනාට තමයි මාර්ගය වඩන්න පුළුවන් වෙන්නේ. සම්මා දිවිය ඇති කරගන්න තමයි මේ ධර්මය අහන්න, විමසන්න ඕනේ. සම්මා දිවිය ඇති කරගත්තාද කියලා බලන්නේ එසෙය අන්තයටත් අනුවෙන්ත බැහැ, සමුදය අන්තයටත් අනුවෙන්ත බැහැ, නිරෝධය දකින්න ඕනේ. ඔය ටික අවබෝධ කරන්න ඕනේ. අවබෝධ කලා කියන්නේ අනු නොචුතා නෙවෙයි. සම්මා දිවිය ඇති කරගන්න ඔය ටික දකින්න ඕනේ. තේරුම් ගන්න ඕනේ. ඒකෙන් සම්මා දිවිය ඇති කරගත්ත කෙනාටයි ඉතුරු මාර්ග අංග එක්ක මාර්ගය වඩන්න හැකියාව තියෙන්නේ, මැදුම් පිලිවෙතට එන්න හැකි වන්නේ.

එසෙය අන්තය කියන්නේ අපට කණේත් ශබ්දය ඇහෙන මට්ටම - සෝත සම්ඵසෙය. ඒකට යමක් දෙයක් කියලා දනගන්න අන්තය තමයි එසෙ සමුදය. ඇහෙන හැම දෙයකටම අපි ලෝකයට අයිති දෙයකට (රූපයකට) සම්බන්ධ කරනවා. යමක් දෙයක් කිව්වහම අපිට ගිහින් බලන්න ඕනේ වෙනවා. තව ආයතනයක්, එසෙයක් හටගන්න සමුදය හදලා දෙනවා. ඇහුනේ ශබ්දයක්, දැනුවත් වුනේ රූපයක්. ලෝකයට අයිති, බාහිර රූපයක්. ඇහෙන ශබ්දයට රූපයක් දම්මොත් ඔය රූපය අපේ ආයතන හයෙන්ම අත්දැකීමේ හැකියාව තියෙනවා. හැකියාව තියෙනවා කියන්නේ නැවත ආයතනයක් ඉපැද්දවීමේ හැකියාව තියෙනවා. නැවත ආයතනයක් උපද්දවනවා කියන්නේ සලායතනයන් වලින් එකක් තමයි උපද්දන්නේ. එතකොට ස්පර්ශයක් තමයි නැවත උපද්දන්නේ. එතකොට ස්පර්ශ සමුදයක් තමයි

දැන් හටගැනුණේ. ලෝකය ගැන දැනගන්නවා කියන්නේම අපට තව ආයතනයකින් ඕක මෙනෙහි කරන්න, දැනුවත් වෙන්න පුළුවන්. ඇහැ, කන, නාසය, දිව, ශරීරය, මනස මේ හයෙන් ඕනෑම එකකින් නැවත සිහි කරගැනීමේ, අත්දැකීමේ හැකියාවක් තියෙනවා. ඒ නිසා තමයි ඒකට කියන්නේ එසස සමුදයක් කියලා. ආයතනයක් හටගන්න හේතුව සකස් කලා බාහිර දෙයක් දැනගන්නවා කියන මට්ටමේදී.

අපි මෙපමණ කල් පුරුදු වෙලා තියෙන්නේ එහෙමයි. බාහිර දෙයක් ගැන දැනුවත් වෙනවාමයි. ඒ දැනුවත් වුනු දෙය නැවත මතක් කරගන්න පුළුවන්, මතක් කරගන්න සමුදය හදලා නිසා. අපි එනකොට වෛත්‍යයක් දැක්කා. මනෝ සම්ඵසසය හදන්න සමුදය තියෙන නිසා අපට ඒක මතක් කරගන්න පුළුවන්. නැවත ගිහින් බැලුවොත් මේ වගේ වෛත්‍යයක් පෙනෙයි කියලා අදහසක් අපට තියෙනවා. ඒ කියන්නේ ඇහැක් උපද්දන්න සමුදය තියෙනවා. ඒක අල්ලලා බැලුවොත් මේ වගේ දැනෙයි කියලා අපට අදහසක් තියෙනවා. ඒ කියන්නේ කාය ස්පර්ශය හදන්න සමුදය සකස් කරලා. මෙතනට ගියොත් මේ වගේ සුවදක් එයි කියලා අදහසක් අපට තියෙනවා. සාණ සම්ඵසසය හදන්න හේතු ටික - සමුදය සකස් වෙලා. ගිලන්පස දිහා බලාගෙන ආවා නම් රස ගැනත් අදහසක් ඇවිල්ලා තියෙන්න පුළුවන්. වෛත්‍යයක් තියෙනවා කියලා දැකලා ආයතන හයම හටගන්න සමුදය සකස් කරලා තියෙන්නේ.

වක්කු සම්ඵසසයෙන් දෙන්නේ රූප සංඥාවක්. ඇහැට අරන් දෙන්න පුළුවන් රූප සංඥාවක්, වර්ණ සංඥාවක් විතරයි. ඒ වර්ණ සංඥා මට්ටම තමයි වක්කු සම්ඵසසය. ඒ ගැන දැනුවත් වුනා එළියේ තියෙන වෛත්‍යයක් කියලා. ඒක මනසින් කරපු එසස සමුදය වෙනවා. එසසය එක අන්තයක්, එසස සමුදය තව අන්තයක්. එසස සමුදයට අනුචුනොත් ලෝකයේ යනවා, තව කමී කරන්න පුළුවන්. නොයෙත් චේතනා අපට එන්න පුළුවන් - ගිහිල්ලා බලන්න ඕනේ, මල් පුජා කරන්න ඕනේ, තව කෙනෙකුට ඒ ගැන කියන්න ඕනේ ආදී වශයෙන්. කථා කරන්නේ හොඳ දෙයක් වෙන්න පුළුවන් නමුත් ඒවා සසරේ යන්න හේතු වෙනවා. චේතනා කමී - එසස සමුදය.

එසසය එක අන්තයක්, එසස සමුදය තව අන්තයක්. මේ දෙක තේරුම් ගන්න කෙනා තමයි ස්පර්ශ නිරෝධය ගැන හොයන්නේ. ස්පර්ශයට අනුචුනොත් සමුදයටත් අනුවෙනවා. අපි පුරුදු කරලා

තියෙන්තේ එහෙමයි. මෙව්වර කල් සසරේ ආවේ එහෙමයි. ආයතනයක් පාවිච්චි කරපු ගමන් ලෝකයට අයිති දේවල් දැනගන්නා. ආයතනයෙන් නැවැත්තුවේ නැහැ. ස්පර්ශ අන්තයෙන් නැවැත්තුවේ නැහැ. අපි ලෝකයට අයිති දෙයටම දැමීමා. සමුදයත් හැඳුවා. ශබ්දයක් ඇහුනොත් ඒකට අදාල රූපය හදලා ඉවරයි. හදන්නේ හිත ඇතුලෙන්. හිතේ පරණ අත්දැකීම තමයි එකතු කරගන්නේ, මොන ශබ්දයද කියලා හොයන්නේ. උදා: ලේනෙක්ගේ හඬ ඇහෙනවා. ඒ ශබ්ද සංඥාවක්, අපි ඒකට ලේනෙක්ව දාලා ඉවරයි. සෝත සම්පසයෙන් හදලා දෙන්නේ ශබ්ද සංඥාව විතරයි. අපි එලියේ ලේනෙක්ව හදලා ඉවරයි - ඒක තමයි දැනුවත් වෙන ස්වභාවය.

දැනුවත් වෙන ස්වභාවයේ හිටියොත් මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව නෙවෙයි. ලෝකයට අයිති දේවල් දැනගන්න මට්ටමේ හිටියොත් මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව නෙවෙයි. අපි අන්තයක ඉන්නේ. ලෝකය අල්ලගෙන, ලෝකය භාරගෙන ඒ අන්තයේ ඉන්නේ. බාහිර ලෝකය භාරගෙන, ලෝකයට අහුවෙලා, ඒ කියන්නේ මාරයාට අහුවුනා. සසරේ යනවා. ලෝකයට අහුවුනා කියන්නේ ලෝකයෙන් මිදෙන මාර්ගය නෙවෙයි. ඒක ලෝකෝත්තර මාර්ගය වෙන්න බැහැ. ලෝකෝත්තර මාර්ගය වඩන්න කියලා ලෝකයේ තියෙන දේවල් අල්ලගෙන ඒකේ අනිත්‍ය බැලුවට හරියන්නේ නැහැ. අපි හොයන්න ඕනේ ලෝකයට අහුවුනේ, ලෝකය පිළිගත්තේ ඇයි කියලා. ලෝකය හටගත්තේ ඇයි කියලා - ලෝක සමුදය. ලෝකයයි, ලෝක සමුදයයි දකින කෙනාට ලෝක නිරෝධය තියෙනවා. ලෝකයට බැහැගෙන, ලෝකය පිළිගෙන ඒකේ අනිත්‍ය බලමින් සිටියාට නම් සමුදය ලැබෙන්නේ නැහැ. නිරෝධය ලැබෙන්නෙත් නැහැ. වෙනස් වෙනවා කියලා නම් දකියි. මෙසේ වෙනස් වෙනවා කියලා දැකීම ධර්මයට අනුව මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවද කියලා අපි නුවණින් විමසන්න ඕනේ. කවුරු හරි කිව්වොත් යම් දෙයක අනිත්‍ය බලමින් ඉන්න කියලා තමන්ට නුවණක් තියෙන්න ඕනේ ඕක මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවද නැත්නම් ආයච්ඡාංගික මාර්ගයද කියලා තේරුම් ගන්න.

බාහිර රූපයක් තියෙනවා - අපි ඒකේ ඇලෙනවා හෝ ගැටෙනවා. ඒවා කෙළෙස්, කම්. කවුරුහරි කියනවා ඕකේ අනිත්‍ය බල බලා ඉන්න එකකොට ඇලීම් ගැටීම් නැතිවෙයි කියලා. එයා කියන එකෙත් ඇත්තක් තියෙනවා නමුත් අපි දැකූ වෙන්න ඕනේ ඒකද මේ

ආර්ථික මාර්ගය කියන එක තේරුම් ගන්න. මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව ඕකද? අපි බැලුවත් නැතත් බාහිර දේවල් අනිත්‍යයි. ඒ අනිත්‍ය බැලීම ලෝකයෙන් එතෙර වෙන මාර්ගය නම් නෙවෙයි. ඒක ලෝකය යහපත් කරගන්න මාර්ගයක් වෙයි. ලෝකයේ දේවල් වලට තණ්හාව ඇති කරගන්න ඕනේ නැහැ කියලා අපි ඒකෙන් පවි කරන්නේ නැතුව පින් කරගන්න පුළුවන්. කුසල් කරගන්න පුළුවන්. නමුත් ඒක ලෝකෝත්තර සම්මා දිට්ඨියෙන් ආපු දෙයක් නෙවෙයි. එතන ලෝකය, සමුදය, නිරෝධය, මාර්ගය මොකක්ද කියලා දැක්කේ නැහැ. එහෙනම් ලෝකෝත්තර සම්මා දිට්ඨිය යෙදුනේ නැහැ. ලෝකෝත්තර සම්මා දිට්ඨිය නැත්නම් ඒක ලෝකෝත්තර ආයච්ඡදාංගික මාර්ගය නෙවෙයි. ඔතනයි සම්මා දිට්ඨිය කියන එක හොඳට තේරුම් ගන්න ඕනේ.

තව විදියකින් රූපය මොකක්ද, ඒ රූපය හටගන්නේ ඇයි - සමුදය මොකක්ද, ඒ සමුදය නැත්නම් ඕක නිරෝධයි නේද, එහෙනම් ඒ සදහා මාර්ගය මොකක්ද - සත්‍ය ඥානය වෙන්නේ එතකොටයි. එහෙම නැතුව රූපය තියෙනවා ඕක අනිත්‍යයි, අනිත්‍යයි, වෙනස්වෙලා යනවා කිව්වාට සම්මා දිට්ඨිය එහෙම නැතිනම් ලෝකෝත්තර දැක්ම එතන නැහැ. ලෝකයෙන් මිඳෙන දැක්ම එතන නැහැ. එතකොට අපි තේරුම් ගන්න ඕනේ රූපය හටගැනීමට හේතුව - විඤ්ඤාණය දැනගත්තේ කොහොමද යම් දෙයක් තියෙනවා කියලා. ෆැන් එකේ උපමාවේ නම් ශබ්දය ඇසුන නිසා - සෝත සම්ඵස්සයක් වුනු නිසාමයි ඊළඟ දැනුවත් වීමට ආවේ. සෝත සම්ඵස්සය වුනේ නැත්නම් ඒ දැනුවත් වීමට එන්නේ නැහැ. සෝත සම්ඵස්සයේ ඇත්ත තත්වය දැක්කේ නැති නිසාමයි - ඵස්ස සමුදය - ලෝකයට අයිති රූපයක් හටගත්තේ. සෝත සම්ඵස්සයේ ඇත්ත තත්වය, ඇත්ත ඇති හැටියට දැක්කා නම් - සම්මා දිට්ඨියෙන් දැක්කා නම්, නැතිනම් වතුරාර්ය සත්‍යයෙන් දැක්කා නම්, එහෙම නැතිනම් ඵස්සය, ඵස්ස සමුදය, නිරෝධය, මාර්ගය කියන ටික නුවණින් දැක්කා නම් ඒකට අනුවෙන්නේ නැහැ.

ඵස්ස අන්තයට අනුවෙලා ඉවරයි ඵස්ස සමුදය අන්තයට අනුවෙනකොට. ඵස්ස සමුදය අන්තය බේරගන්න පුළුවන් ඇහුනා විතරයි කියලා වත් නවත්ත ගත්තොත්. ඒකට අපි ලෝකයට අයිති දේවල් පනවන්න යන්නේ නැහැ. ඇහුනා විතරයි. දිට්ඨි දිට්ඨි මනන. කියන්නේ ඒකද කියලා තමයි අපි හොයන්න හදන්නේ. සුතෙ සුත මනන.

කියන්නේ ඒකද - ශබ්දයක් ඇහුණා විතරයි. ඒ කියන මට්ටමෙන් ඇහුණා විතරයි කියන්නේ එසේ අන්තයේ ඉන්නේ. සමුදය අන්තයට ගිහිත් නැහැ. එක අන්තයකින් විතරක් බේරුණා. ඒකත් ලොකු දෙයක් කරන්න පුළුවන් නම්. ශබ්දයක් ඇහුණා නමුත් ඒකට ලෝකයට අයිති දෙයක් පනවන්නේ නැහැ. නමුත් ශබ්දයක් තියෙනවා. එසේයත් එක අන්තයක්. තවම හරිම දැක්මට ආවේ නැහැ. ඒ වුනාට රැවටිල්ල භාගයක් කැඩුවා. ඇලෙන්න එපා කියන අන්ත දෙකෙන් එක අන්තයක් කැඩුවා. ලෝකය හදන අන්තය කඩන්න පුළුවන්. එසේ සමුදය කඩන්න පුළුවන්. ලෝකය හැදුවොත් නේ නැවත නැවතත් ආයතන උපද්දවමින් ලෝකයේ යන්නේ. ඒ මට්ටම කඩන්න පුළුවන්.

ලෝකය කියන්නේ කාම වස්තු ටික. ඇහැට, කනට, නාසයට... අහුවෙන ඒවාට තමයි ලෝකය කියන්නේ. ඕවාට තමයි කාම වස්තු කියන්නේ. ඕවා පසුපස තමයි ඵලවන්නේ. කාමලෝක වලට ආසා කරනවා කියන්නේ ඕවාට ආසා කරන එක. ඒවා තමයි උදව් වෙන්නේ නැවත කාමලෝකයේ උපදින්න. කාමලෝක කියන්නේ සතර අපාය, මනුෂ්‍ය, දිව්‍ය ලෝක. ඒවාට යන්න හේතු ටික තමයි ලෝකය හදලා සකස් කරන්නේ - සමුදය. කාම ලෝකය හටගන්න සමුදය. කාම වස්තු තමයි අපි ලෝකය කියන්නේ. ඇහෙන්, කනෙන්, නාසයෙන්, දිවෙන්, ශරීරයෙන් අත්දකින්න පුළුවන් පංච කාම වස්තු. ඒවා තමයි මේ හදලා තියෙන්නේ. ශබ්දය ඇහුවා කියන්නේ සෝභ සම්ඵසසයට කාම වස්තුවක් හැදුවා. ඒක තමයි ලෝකය කියන්නේ. අපේ ආයතන වලින් අපට අත්දකින්න පුළුවන් දෙයක් හැදුවා. ඒ කියන්නේ නැවත ආයතන හැදීමේ හැකියාව තියෙනවා. ආයතන හදන්නේ තමන්මයි. ආයතන හදන්න සමුදය හදන්නෙන් අපි. අත්දකින්න දේවල් තියෙන කොට ආයතන හදනවා ඒවා නැවත අත්දකීම සඳහා.

ඕක තමයි කාම ලෝකයේ ස්වභාවය. අපිට ඕවා හදන්න තණ්හාව තියෙනවා. කැමැත්ත, ඇල්ම තියෙනවා. ඒකට අහුවෙන්නේ එක අන්තයකට ගියාම. ශබ්දය ඇහෙන එකයි, ශබ්දයට අදාළ රූපයක් පනවන එකයි වැඩ දෙකක්. ඒ දෙවෙනි එක ගැන තමයි අපි කථා කරන්නේ. ලෝකය හදන හැටි. සුනෙ සුභ මනනං වුනා නම් ලෝකය හදන මට්ටමට යන්න බැහැ. එතකොට දෙවෙනි අන්තය අනභරින්න පුළුවන් - ශබ්දයක් විතරයි, රූපයක් විතරයි, ගඳ සුවඳක් විතරයි - ඒවා

ගැන එතනින් එහාට හිතන්න යන්නේ නැහැ. දෙවෙනි අන්තයෙන් මිදෙනවා. පළවෙනි අන්තය තවම තියෙනවා. ඒ නිසා තමයි එසෙය මොකක්ද, එසෙ සමුදය මොකක්ද, නිරෝධය මොකක්ද, මාර්ගය මොකක්ද - එතනම සම්මා දිට්ඨිය තියෙනවා. ඒ මට්ටම තමයි බාහියට දුන් උපදේශය - දිට්ඨි දිට්ඨි මතකං, සුතෙ සුත මතකං, මුතෙ මුත මතකං, විඤ්ඤාතෙ විඤ්ඤාත මතකං හවිසෙති කියලා.

ඒ දැක්මට එතකොට එසෙය පිහිටන්නෙන් නැහැ. එසෙ අන්තයට අනුවෙන්නෙන් නැහැ. එතන මූලායතනය හටගන්නෙන් නැහැ. ශබ්දය ඇහෙන කොට අපට අදහසක් තියෙනවා ශබ්දය බාහිරයේ තියෙනවා කියලා. ඒක ඇහුවේ අභ්‍යන්තර ආයතනයෙන්. කනයි ශබ්දයයි වෙන් කෙරුවා. ඒ වෙන් කිරීම තුළත් සියුම් විදියට ලෝකයට අනුවීමක් තියෙනවා. ඒක තමයි විඤ්ඤාණය කරන මායාව. ඇහිලා තමයි වෙන් කෙරුවේ. එතකොට කන පිළිගත්තා. සෝත ආයතනය හටගත්තා. ශබ්දය පිළිගත්තා. විඤ්ඤාණය පිළිගත්තා. සෝත සම්ඵසෙය හටගත්තා. එසෙ අන්තය කියන්නේ ඕකට. ස්පර්ශ අන්තය පිළිගත් කෙනා ඒකට බාහිර රූපයක් පනවලා ස්පර්ශ සමුදය අන්තයටත් යනවා. ඒක තමයි ලෝකයට අයිති දැක්ම කියන්නේ. ලෝකයට අයිති සත්‍වයා ශබ්දයක් ඇහුනු වහාම රූපය පිළිගෙන, රූපය භාරගන්නවා. ලෝකෝත්තර දැක්ම පටන් ගන්නේ ලෝකයක් හැදුවේ හිත ඇතුළේ නේද කියන ධර්මාවය අවබෝධ කළ විට. එදාට තමයි මෙතෙක් බාහිර යයි සිතා සිටි ලෝකය තමන් තුළ බව දැනගන්නේ. සම්ඵසෙයක් උදව් කරගෙන ලෝකයක් හැදුවා. එසෙ අන්තයයි එසෙ සමුදය අන්තයයි.

සමුදය අන්තය කියන්නේ ලෝකය. බාහිර දෙයක් පැනවීම සමුදය අන්තය, නැත්නම් දෙවෙනි අන්තය. සමුදය අන්තය දකින කොට ලෝකයෙන් මිදෙන මට්ටමටවත් දැනගන්න ඕනේ. අපි පනවපු ලෝකයක් කියන එක දකින්න ඕනේ. එළියේ තියෙන ස්වභාවය නෙවෙයි, හිතෙන් අපේ පෙර පුරුදු සමග තමයි ලෝකය පැනවුවේ. පෙර අත්දැකීම් ටික නැතිවුනා නම් මේ විදියට ලෝකය පනවන්නේ නැහැ. උදාහරණයේ ෆැන් එකක් ගැන කලින් දැකලා, අහලා නැත්නම් ශබ්ද සංඥාව ආවාට ෆැන් එකක් හිතට පෙනෙන්නේ නැහැ. පෙර අවිද්‍යාවෙන් ගත් දෙයක් තමයි ෆැන් එක කියලා හිතාගෙන ඉන්නේ. පෙර පුරුදු අතහැරියා නම්, මෙතැනට ගත්තේ නැත්නම් අපට මේ

මොහොතේ උන් එකක් පිහිටන්නේ නැහැ. ශබ්දයක් නම් ඇහුණා. දෙවෙනි අන්තයට හිතන්නේ නැහැ. මේ මොහොතේ ඇහෙන ශබ්දයට පෙර අත්දැකීම දමලා සකස් කරන, සංස්කරණය මට්ටමට යන්නේ නැහැ. බාහිර ලෝකය හදන්නේ නැහැ.

එහෙම නොයන්න නම් පළවෙනි දෙය තමයි මේ මොහොතේ වෙන සම්ප්‍රදාය ගැන සිහිය තියෙන්න ඕනේ. ඊළඟට පෙර අත්දැකීමක් මෙතැනට දමන්න හදනවා කියන එක ගැන සිහිය තියෙන්න ඕනේ. අපි සංසාරේ මෙහෙම බලවත් ලෙස පුරුදු වෙලා හින්දා නොදමා ඉන්න බැහැ. අපට පළමුවෙන් කරන්න තියෙන්නේ මේ කරන වැඩේ දිහා බලාගෙන ඉන්න එක. “ඇහුණා, පෙර පුරුද්දට මෙහෙම දෙයක් හැදුවා” - අඩුතරමින් මේ සිද්ධිය දකින්න පුරුදු වෙන්න ඕනේ. මෙවිට කල් අපි මේවා පුරුද්දට කළේ. වුන දෙය ගැන හොඳට බලන්න - සෝභ සම්ප්‍රදායක් වුණා ඒකට අපි ලෝකයට අයිති දෙයක් පැනව්වා. ඒ පැනව්වේ හිතෙන් කියලා බලන්න. එතකොට එළියේ තියෙන දෙයක් කියන දෘෂ්ටිය කැඩෙන්න ඕනේ. මේ හිතෙන්ම හදපු දෙයක් තමයි ඔය එළියේ තියෙනවා කියලා විශ්වාස කළේ. සම්ප්‍රදාය කියන්නේ හිතට ගත්ත දෙයක්. ඒකේ පෙර අත්දැකීම කියන්නෙත් හිතෙන් ගන්න දෙයක්. ඔය දෙක සමග එන අවුත් දැනුවත් වීම කියන්නේ හිතෙන්ම සකස් කරන දෙයක් විතරයි කියලා හොඳට දකින්න. ඕක සතර මහා ධාතු නෙවෙයි. නමුත් අපේ දෘෂ්ටිය නිසා අපි හිතනවා එළියේ තියෙන සතර මහා ධාතු රූපයක් කියලා.

ඔය දෘෂ්ටිය අඳුනගන්න ඕනේ. එතකොට ඒ සකස් කිරීමට යන්නේ නැහැ. ලෝකය සකස් කරන මට්ටමට යන්නේ නැහැ. මේක හිතේ ඇතිවෙන ක්‍රියාවලියක් කියන එක පෙනෙනවා. දැන් මේ කියන කොට තේරුම් ගත්ත එක තමන් ප්‍රත්‍යක්ෂ කරගන්න නැවත නැවත බලන්න ඕනේ. රැවටෙනකොට මතක් කරලා දෙන්න ඕනේ. එසේ කියන්නේ හිතේ ස්වභාවයක්, හිතේ ඇතිවුණු චෛතසිකයක්. උදාහරණයක් වශයෙන් වඤ්ඤා සම්ප්‍රදාය කියන කොට එතන ඇහැත්, රූපයත්, වඤ්ඤා විඤ්ඤාණයත් තියෙනවා. මේ කියන අදහස හිතට දෙන ගතිය තමයි වඤ්ඤා සම්ප්‍රදාය කියන්නේ. සෝභ සම්ප්‍රදාය කියන කොට හිත දැනගන්නේ කතයි, ශබ්දයයි ඒක දැනගත්ත විඤ්ඤාණයයි. ඔය දැනුවත් වීම තමයි එසේ චෛතසිකයෙන් දෙන්නේ. අභ්‍යන්තර ආයතනය

තියෙනවා (කන), බාහිර ආයතනය තියෙනවා (කනට අරමුණ වෙන ශබ්දය), මේක දැනගන්න විඤ්ඤාණය - දැනුවත් වීම - සෝන විඤ්ඤාණය. ඔය තුන හටගන්නා, තියෙනවා කියන වැරදි අදහස තමයි එසසයෙන් දෙන්නේ.

මේ කිසිවක් දන්නේ නැතිකොට තමයි ඔවා මොනවත් නැහැ, ශබ්දයක් එළියේ තියෙනවා, ඒ ශබ්දය ආවේ මේ රූපයෙන් කියලා පෙර පුරුද්දට යනවා. ඒ කෙළෙස්. ඔය කෙළෙස් අන්න දෙකට නොවැටී ඉන්න තමයි බුදුරජාණන් වහන්සේ මාගීයක් දේශනා කරන්නේ. මැදුම් පිළිවෙත, ආයඝ්ඝ්ඝ්ඝ්ඝ් මාර්ගය වඩන්න ඕනේ. ඒක වඩන්න නම් පළමුවෙන් ඒ මාර්ගයේ සම්මා දිට්ඨිය ඇති කරගන්න ඕනේ. මොකක්ද වෙන්නේ කියලා හරි දැක්මක් ඇති කරගන්න ඕනේ. ඒ දැක්ම ඇති කරගන්න විට තමයි නිරෝධය සඳහා මාර්ගය වැඩෙන්නේ. ධර්මය අහන්න, විමසන්න - ජානතො එසසතො - ඇහුව එක තමන් තුළින් දකින්න ඕනේ. අහගෙන ඉන්නවා කියන්නේ ගුරුතුමාගේ දැනීම. ඒක ඔයගොල්ලන්ගේ දැනීම කරගන්න ඒක දකින්න ඕනේ. අහන දෙය ගැන නුවණින් මෙනෙහි කර කර බලන්න ඕනේ. මෙහෙම වෙන්න පුළුවන්ද කියලා නුවණින් හොයලා ඒක දැක්මක් කරගන්න ඕනේ. ඒ දැක්ම එනකොට තමයි සම්මා දිට්ඨිය පහළ වෙන්නේ.

මතක තියාගන්න එසසය හැදුවා කියන්නේ - එසස පච්චයා වේදනා, එසස පච්චයා සංඥා, එසස පච්චයා චේතනා - ඔය ටික ඔක්කොම ඇවිල්ලා ඉවරයි. ඔය ටික ආවා කියන්නේ පංච උපාදාන ස්කන්ධයත් හැදුනා, දුකත් හැදුනා, ලෝකයත් හැදුනා, සසරෙත් යනවා. උපදිනවා, මැරෙනවා - ජාති, ජරා, ව්‍යාධි, මරණ ඔක්කොම ටික තියෙනවා. ඒ හින්දා තමයි කියන්නේ නිකන් අනිත්‍යයක් බැලුවාට ඕක අහුවෙන්නේ නැහැ. මේක තේරුම්ගන්න කියන්නේ ඒකයි. බුදුදහමක් අහපු කෙනෙකුට විතරමයි සම්මා දිට්ඨියක් ඇති කරගන්න පුළුවන්. නිකන් භාවනාව කළාට නම් සම්මා දිට්ඨියක් ඇති වෙන්නේ නැහැ. ඒ නිසා තමයි තේරුම් ගන්න ඕනේ ඕක දකින්නයි ඕනේ. මොකක්ද කරන්න ඕනේ කියලා ඇහුවාට ඒකට උත්තරයක් දෙන්න බැහැ. ඒ උත්තරය තමන් තුළින්ම එන්න ඕනේ එකක්. ඒකයි ජානතො එසසතො කියන්නේ. එහෙම කෙනාටයි සතර සතිපට්ඨානය දේශනා කරන්නේ. එහෙම කෙනාටයි ආසුච ප්‍රභාණය කිරීමක් දේශනා කරන්නේ.

දිට්‍ඨ දිට්‍ඨ මතකං කරන්න කලින් මේ කියන්නේ මොකක්ද කියලා අවබෝධ කරගන්න ඕනේ. අවබෝධ නොකරපු කෙනාට දිට්‍ඨ දිට්‍ඨ මතකං කරන්න හැකියාවක් නැහැ. මොකද එයා එසෙ අන්තයට අහුවෙලා ඉවරයි. වක්කු සම්මේඝය හටගෙන ඉවරයි. බුදුරජාණන් වහන්සේ දේශනා කරන්නේ ඒක එක අන්තයක් කියලා. ඒක මජ්ඣේ සූත්‍රයේ පැහැදිලිව පෙන්වනවා. එසෙ එක අන්තයක්. ඒකට දිට්‍ඨ දිට්‍ඨ මතකං මම හරි මාර්ගය වඩනවා කිව්වාට ඒක මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව නම් නෙවෙයි. එසෙ මොකක්ද, එසෙ සමුදය මොකක්ද කියලා තේරුම් ගන්න කෙනාට තමයි ඊළඟට මාර්ගය හොයාගන්න පුළුවන්. ඕක තේරුම් ගන්නේ නැතුව කාගෙන් හරි මාර්ගය අහගන්න බැහැ. බුදුරජාණන් වහන්සේ එකපාරටම මාර්ග සත්‍යය කියලා දේශනා කළේ නැහැ. එහෙම අවබෝධ කලා කියලත් නැහැ. පළමුවෙන් අවබෝධ කළේ දුක්ඛ සත්‍යය. ඊළඟට සමුදය සත්‍යය. ඊළඟට නිරෝධ සත්‍යය. ඊටපසුව තමයි මාර්ග සත්‍යය. අපි කරන්න හදන්නේ කෙලින්ම 'මට මාර්ගය කියා දෙන්න' කියනවා. මට දුක, සමුදය, නිරෝධය වැඩක් නැහැ, මාර්ගය කියා දෙන්න කියනවා.

එහෙම කෙනාට මාර්ගයක් දේශනා කරන්නේ නැහැ. සබ්බාසව සූත්‍රයේ පැහැදිලිවම තියෙනවා ආශ්‍රව ප්‍රභාණය කිරීම කියන්නේ ජානතො එසෙතො - දන්න, දකින කෙනාටයි ඉතුරු වැඩ ටික තියෙන්නේ. නොදන්න, නොදකින කෙනාට නෙවෙයි. එහෙම කියලාමයි පටන් ගන්නේ. න අජානතො න එසෙතො. ඒකයි බුදු දහම නුවණැත්තන්ට කියන්නේ. දහමක් අහලා තේරුම් ගන්න කෙනෙකුට විතරයි ආර්ය මාර්ගයට වැටෙන්න පුළුවන්. භාවනා කරනවා කියලා ඕනේ එකක් කර කර ඉන්න පුළුවන්. ඒක ආර්ය මාර්ගයද කියලා හොයාගන්න තමයි මේ ධර්මය දේශනා කරන්නේ.

මජ්ඣේ සූත්‍රය කියන්නේ මොකක්ද කියලා දේශනා කරන්නේ මේවා තේරුම් ගන්න. ධර්මය හොයන්න ඕනේ, දකින්න ඕනේ. ධර්මය දකින කෙනාට මාර්ගය පැහැදිලි වෙනවා. එතකොට කවුරු හරි කිව්වොත් මේකේ අනිත්‍ය බලන්න, එතකොට නිවන් ලැබෙයි නැත්නම් සෝවාන් වෙයි කිව්වාම තමන්ටම අහන්න පුළුවන් ඕක මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවද කියලා. ඕකද බුදුරජාණන් වහන්සේ දේශනා කරපු මැදුම් පිළිවෙත, නැත්නම් ආයච්ඡ්ඨාංගික මාර්ගය? ඕක නිසයි ධර්මය දකින්න

කියන්නේ. සම්මා දිට්ඨිය ඇති වුන කෙනාට තමන් විසින්ම පුළුවන් මාර්ගය හරිද, වැරදිද කියලා තේරුම් ගන්න. සම්මා දිට්ඨිය නැති කෙනාට එහෙම බැහැ. එයා ගුරුවරයාව තමයි විශ්වාස කරන්නේ. 'අර ගුරුවරයා කිව්වානේ, ඒ නිසා හරි' කියනවා. එහෙම ගියාට හම්බවෙන නිවනක් නෙවෙයි මේක. ඒකයි ධර්මය ගුරු තනතුරේ තියාගන්න කියලාම දේශනා කරලා තියෙන්නේ. අපට හැම විටම ධර්මය තියෙනවා. වෙන කෙනෙක් වැරදි පාරක් පෙන්නුවොත් - 'නැහැ ඕක මේ ධර්මයට එකඟ නැහැනේ' කියලා බලන්න හැකියාවක් තියෙනවා. ඒකයි මේ ධර්මයක් තියෙන එකේ වටිනාකම.

ඒ හින්දා තමයි මම කියන්නේ මේක මම කිව්වාට පිළිගන්න එපා. ධර්මයට ගලපා බලන්න. ධර්මය එහිඑසිකයි. තමන්ට සත්‍යතාවය දකින්න පුළුවන් - සන්දිධීකයි. තමන්ව තව කෙනෙකුට රවටන්න බැහැ. තමන් රැවටිලා ඉන්න පුළුවන්, ඒක වෙනම කථාවක්. ඒ රැවටීමෙන් මිදෙන්න උදව් වෙන්නෙත් ධර්මයමයි. ධර්මය විමසන කොට තමන් රැවටුන තැන් තමන්ටම අහුවෙනවා. මෙව්වර කල් හිටියේ සම්මා දිට්ඨියේද කියන එක දැනෙනවා ධර්මය අහනකොට. හැබැයි ධර්මය නුවණින් අහන්න ඕනේ. ජානතො එසසතො කියන්නේ ඒකයි. අහලා දැනගන්නාටම මදි. ඕක දකින්නත් ඕනේ. සමහර විට ඔය දෙකම එකට වෙන්නත් පුළුවන්. නුවණින් සිහිය පිහිටුවාගෙන අහගෙන ඉන්න කොට ඒ වෙලාවේම දකින්නත් අවස්ථාව තියෙනවා. දුකක සත්‍යය, සමුදය සත්‍යය දන්න කෙනාටමයි නිරෝධය, මාර්ගය තියෙන්නේ. ඒ දෙක නොදන්න කෙනාට නෙවෙයි.

ඒ නිසා තමයි අපි දුකක සත්‍යය කියන්නේ මොකක්ද කියලා හුඟාක් කථා කරන්නේ. සංඛ්‍යෙතන පංචඋපාදානඛණ්ඩා දුකකා කියන එක ගැඹුරින් බලන්නම වෙනවා. යම් තැනක පංචඋපාදාන ස්කන්ධය හටගන්නා නම් ඕක දුකයි කියලා නේද දේශනා කරලා තියෙන්නේ? අපට දුක කියලා පෙනුනේ නැතිවුනාට හරියන්නේ නැහැ. එතන හටගෙන තියෙන්නේ පංචඋපාදාන ස්කන්ධය නම් තේරුම් ගන්න ඕනේ ධර්මයට අනුව ඕක දුකයි, අපට තවම දුක දුක විදියට දකින්න පුඥාව මදි. ඇහැක් හටගෙන රූපයක් දැනගන්න කොට තේරුම් ගන්න ඕනේ හටගෙන තියෙන්නේ මොනවාද කියලා - දුක කියන එක. මොකද රූප ස්කන්ධය හටගෙන, වේදනා, සංඥා, සංඛාර, විඤ්ඤාණ ස්කන්ධයන්

හටගෙන. සමහර විට තර්ක කරන්න පුළුවන් එතන උපාදානය නැහැනේ, පංච ස්කන්ධය විතරයිනේ, පංචඋපාදාන ස්කන්ධය නෙවෙයිනේ කියලා. බුදුරජාණන් වහන්සේ දුකයි කියලා තියෙන්නේ පංචඋපාදාන ස්කන්ධයටනේ කියලා.

බුදුරජාණන් වහන්සේ දුකයි කියලා තියෙන්නේ පංචඋපාදාන ස්කන්ධයට කියන එක හරි. හටගෙන තියෙන්නේ පංච ස්කන්ධය නම් එතන දුකක් තියෙන්න බැහැ. ඒකත් හරි. හැබැයි හටගෙන තියෙන්නේ පංච ස්කන්ධය විතරද? ඕක උපාදානයෙන් තොරද? එළියේ මොකක්දෝ තියෙනවා කියන කොට උපාදාන වෙලා ඉවරයි. මෙතන මම තමයි කියන්නේ අතන මොකක්දෝ තියෙනවා කියලා. ඕක හොඳට තේරුම් ගන්න ඕනේ - උපාදාන වෙලා ඉවරයි කියන එක. බාහිරයේ දෙයක් තියෙනවා කියන කොට අභ්‍යන්තරය හටගෙන ඉවරයි. මොකද අභ්‍යන්තරයට සාපේක්ෂව තමයි බාහිරය තියෙනවා කියන්නේ. බාහිර අභ්‍යන්තර කියන්නේ මේ ආයතන දෙපැත්තකට බෙදනවා - අභ්‍යන්තර ආයතන, බාහිර ආයතන කියලා. ඇහැයි රූපයයි, කතයි ශබ්දයයි, නාසයයි ගඳ සුවඳයි, දිවයි රසයි, කයයි ස්පර්ශයි, මනයි ධම්මයි. අභ්‍යන්තර ආයතන හයයි, බාහිර ආයතන හයයි. ඔහොම වෙන් කරපු ගමන්ම අභ්‍යන්තරය 'මගේ' වෙනවා. බාහිරය අත්දකින්න අභ්‍යන්තරයක් තියෙනවා.

ඒකෙන් තේරුම් ගන්න ඕනේ මේ ස්කන්ධ ටික නෙවෙයි, පංච උපාදාන ස්කන්ධ වෙලාමයි ඕක හටගන්නේ. ඒ කියන්නේ අපි එසෙය අන්තයට අහුවෙලා. ඇහැයි රූපයයි තියෙනවා කියන කොට වක්කු සම්ඵසෙයට අහුවෙලා - එසෙය අන්තයේ. කතයි ශබ්දයයි තියෙනවා කියන කොට සෝභ සම්ඵසෙය - එසෙය අන්තයට අහුවෙලා. නාසයයි ගඳ සුවඳයි තියෙනවා කියන කොට සාන සම්ඵසෙය - එසෙය අන්තයට අහුවෙලා. ඕකට දාලා බලන්න පුළුවන් ඔතන අතීත අන්තය, අනාගත අන්තය, වර්තමාන අන්තය තියෙනවාද කියලා. ශබ්දයක් ඇහිලා ඒ ශබ්දය ආත් එකේ කියලා පනවන කොට අතීතයේ දෙයක් තමයි අපි ගත්තේ. ආත් එකේ තියෙන්නේ අතීත අත්දකීමක්. පෙරහුරු කරපු දෙයක්. ශබ්දය නම් මේ මොහොතේ කියලා ගන්න පුළුවන් නමුත් ආත්එක කියන කොට පෙර අත්දකීමක්, පෙර ඇසුරු කරපු දෙයක් තමයි ගත්තේ. අතීතය තමයි අරන් තියෙන්නේ. අනාගතයේ ඕක

අත්දකින්න ඕනේ මෙහෙමයි - මේ ඇහෙන් දැක්කොත් මෙහෙම පෙනෙනවා කියන්නේ අනාගතය. එතකොට අනාගත අන්තයටත් අනුවෙලා. අතීත අන්තයෙන් දැන් දැනගත්තා, අනාගත අන්තයෙන් තව ආයතන හටගන්න පුළුවන්. ආයතන ඉපැද්දවීමේ හැකියාව තියෙනවා කියන්නේ අනාගතය. උදාහරණයක් වශයෙන් දැන් යන ගමන් වෛතෘ දිහා බලන්න ඕනේ. එතකොට මේ විදියට පෙනෙයි - ඒ අනාගතය. වර්තමානයේ දැන් හිතනවා ඕවා ගැන. අනාගතය ගැන හිතන්නේ වර්තමානයේ.

අතීතය එක අන්තයක්, අනාගතය තව අන්තයක්, වර්තමානය මැද. නමුත් වර්තමානය අල්ලගන්නත් බැහැ. දැන් වෛතෘ ගැන හිතනවා නම් වර්තමානයේ. එතකොට අතීතයෙන් නැහැ, අනාගතයෙන් නැහැ කියලා හිතුවට ඒක මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව වෙන්නේ නැහැ. වර්තමානයේ තැවරෙන්නත් බැහැ. මජ්ඣිම නිකාය නිකාය කියන්නේ ඒකයි - මැද ඇලෙන්තෙත් නැතුව. ප්‍රඥාවෙන් දැක්කොත් ඇලෙන්තෙත් නැතුව ඉන්න පුළුවන්. හිත කරන දේ මේකයි කියලා නුවණින් දකින කොට තමයි ඇලෙන්තේ නැත්තේ. අපි ඒක ඒ විදියට බාරගත්තොත් නුවණින් දකින්නේ නැතුව එතකොට ඇලිලා.

අපි පටන් ගන්නකොට මේ වෙන ක්‍රියාවලිය හොඳට බලන්න ඕනේ. යමක් දැනගන්නකොට වෙලා තියෙන සිද්ධි ටික නුවණින් බලන්න ඕනේ. ඒක නැවත නැවතත් දකිනකොට තමයි ඉන් එහා කරන්න තියෙන දේ කරන්න පුළුවන්. අවබෝධය නැතුව මොනවා හරි කරන්න කිව්වාට ඒක කරන්න බැහැ. අවබෝධයත් එක්ක නම් කරන්න වැඩක් තියෙනවා. දැන් දෙවෙනි අන්තය නවත්ත ගන්න ශබ්දයක් ඇහෙනවා, ඇහුණා විතරයි. ඒක අපි පනවන්න යන්නේ නැහැ. එතකොට අඩු ගතනේ දෙවෙනි අන්තයට යන්නේ නැතුව වත් නවත්ත ගන්න පුළුවන් ඒක පුරුදු පුහුණු කරන කොට. හැබැයි තමන්ට අවබෝධයක් තියෙන්න ඕනේ මේ සදහායි මේක කරන්නේ කියලා. කොයි පැත්තෙන් දැක්කත්, ස්පර්ශ අන්තයයි සමුදය අන්තයයි දැක්කත්, අතීත අන්තයයි අනාගත අන්තයයි දැක්කත්, දෙකම එකයි. ඒ අන්ත දෙකටම නොවැටී ඉන්න නුවණ ගන්න ඉස්සෙල්ලා එක මුලාවක් හරි කඩාගන්න ඕනේ. අන්ත දෙකටම නොවැටෙන මට්ටමට එන්න ස්පර්ශයයි, එසස සමුදයයි කියන එක තේරුම් ගන්න ඕනේ. ස්පර්ශය

ඇතිවුනේ කොහොමද? ඇහැයී රූපයයි, නැත්නම් කනයී ශබ්දයයි තියෙනවා කිව්වේ විඤ්ඤාණය. එතකොට විඤ්ඤාණය කරන මායාවත් හඳුනාගන්න ඕනේ. කනයී ශබ්දයයි වෙනම තිබුණ හින්දා දැනුවත් වුනා නෙවෙයි. විඤ්ඤාණය තමයි කිව්වේ කනයී ශබ්දයයි තියෙනවා කියලා.

ඒ මට්ටම ටිකක් ගැඹුරුයි. ගැඹුරු වුනාට දකින්න බැරි නැහැ. ඒ ක්‍රියාව දකින්න පුළුවන් වෙනකොට එසසයයි එසස සමුදයයි ඔය බලන්නේ. එතකොට ඊළඟ මට්ටමට යන එක නැවතිලා තියෙන්න ඕනේ. ඉස්සෙල්ලා ලෝකයට අහුවෙන එක නවත්ත ගන්න බලන්න. ශබ්දයක් විතරයි, ඕකට රූපයක් දාන්න ඕනේ නැහැ. ඇහෙන් දකිනකොටත් ඒක දැකීමක් විතරයි, එළියේ රූපයක් දාන්න යන්නේ නැහැ. පෙනීම විතරයි - වර්ණ සටහනක් ඇහෙන් අරන් දුන්නා, ඒක දැනගන්නා - එච්චරයි, ඕක එළියට දාන්න යන්න ඕනේ නැහැ. එළියේ තියෙනවා කිව්වොත් අන්ධයෝ අලියා අතගානවා වගේ තමයි. දැනුනේ කාය ස්පර්ශයක් පමණයි. හිත කිව්වේ වෙන දෙයක්. සතර මහා ධාතු රූපයක්. ඇහෙන් ගත්තේ වර්ණ සංඥාව විතරයි. අපි එළියේ තියෙනවා කියන්නේ වර්ණ සංඥාවක් පමණක් නොවෙයි, සතර මහා ධාතු රූපයක්ම හදලා තමයි එළියට දාන්නේ. සතර මහා ධාතු රූපය එතකොට සලායතනය හදන්න සමුදයක් සකස් කරලා ඉවරයි. සතර මහා ධාතු රූපය ඕනෑම ආයතනයකින් අත්දකින්න පුළුවන්. අපි ඇහෙන් විතරක් නම් අත්දැක්කේ ඇහෙන් විතරක් වෙන්න එපැයි නැවත අත්දකින්න පුළුවන් වෙන්නේ. අපි හදන ලෝකය එහෙම දෙයක් නෙවෙයි. ඇහෙන් දැකලා පනවන ලෝකය අනෙක් ඕනෑම ආයතනයකින් අත්දකින්න පුළුවන්. ඒක හිතෙන් කරන මායාවක්. වර්ණ රූප ගන්න පුළුවන් ඇහැට විතරයි. කනට, නාසයට වර්ණ රූප ගන්න බැහැ. ඇහෙන් කරන කෘත්‍ය අනෙක් එකම ආයතනයකින් වත් කරන්න බැහැ.

ඔය ධර්මතාවයවත් අඩු තරමින් තේරුම් ගත්තොත් අපි හිතන්නේ නැහැ ඇහෙන් දැකපු දෙය අල්ලන්න පුළුවන් කියලා. අපි ඉන්න ලෝකයේදී අපි එහෙමයි ඉන්නේ. ඇහෙන් දැකපු දෙය අල්ලන්න පුළුවන් - පැදුරක් දැක්කා - ඕක අල්ලන්න පුළුවන්, ඒක උඩ වාඩිවෙන්න පුළුවන්... ඒ ලෝකයට අයිති දැක්ම. දිට්ඨි දිට්ඨි මතකං නෙවෙයි. දැකීමට අමතරව දෙයක් පනවලා. දෙයක් පනවපු ගමන්ම පුද්ගලයා හටගෙන

ඉවරයි. මොකද බාහිර දෙයක් පනවන්නේ ඒ ආයතනයෙන් අත් දකින්න විතරක් නෙවෙයි අනිත් ආයතන වලිනුත් අත්දකින්න - ලෝකයට අයිති දෙය. පෙනීම නතර කරන්න කියලා බුදුරජාණන් වහන්සේ දේශනා කරලා නැහැ. ඒ මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව නෙවෙයි. පෙනීම නිසා කරන මුළාවන් ටික නවත්වගන්න ඕනේ. ලෝකයේ යන මුළාව, ලෝකය හදන එක නවත්වගන්න. ඒකට තමයි සම්මා දිට්ඨිය ඇතිකර ගන්න ඕනේ.

මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව, නැත්නම් ආයතනික මාර්ගය මොකක්ද කියන අවබෝධයට එන්න. ඒක වඩන්න කලින් ඒක තේරුම් ගන්න ඕනේ. එතකොට තමන්ම දන්නවා මේ ආර්ය මාර්ගය, මේ ලෝකෝත්තර මාර්ගය කියලා. ඒ දැනුම නැතුව මොකක්ද කරන්නේ කියලා අහගෙන ගියාට ලෝකෝත්තර මාර්ගය වැඩෙන්නේ නැහැ. මොනවා හරි කරමින් ඉදිසි. ධර්මය අහලා තේරුම් ගන්න ඕනේ - ජානතො එසුතො ධර්මය අහන්න, දකින්න කියන කොට මාර්ගයට තමයි වැටෙන්නේ. මේවා සාකච්චා කරන කොට, දකින කොට, බලන කොට සම්මා දිට්ඨිය තමයි ටිකෙන් ටික ඇති කරගන්නේ. සම්මා දිට්ඨිය ඇති වෙන කොට ඔය අහන ප්‍රශ්න ටිකෙන් ටික අඩුවෙනවා. මොකද තව කෙනෙක් ගෙන් නෙවෙයි තමන්ගෙන්මයි අහන්න ඕනේ. ධර්මය තමන් තුළින් දකින්න ඕනේ. මේ අවබෝධය ධර්මයට ගැලපෙනවාද කියලා බලන්න. ඒකට තමයි ධර්මය ඕනේ වෙන්නේ. දැකලා ප්‍රත්‍යක්ෂ වෙනකොට ධර්මය ඕනේ වෙන්නේ නැහැ. මුළාවේ ඉන්නවා කියලා තේරුම් ගන්න විතරයි ධර්මය ඕනේ වෙන්නේ. දුකයි, දුකක් සමුදයයි - ලෝකයයි, ලෝක සමුදයයි - ආයතනයයි, ආයතන සමුදයයි - රූපයයි, රූප සමුදයයි - එසුයයි, එසු සමුදයයි - හඳුන ගන්න තමයි ධර්මය අහන්න ඕනේ වෙන්නේ.

ඇත, නැත කියන අන්ත දෙකම මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව නෙවෙයි. අන්ත දෙක දැක්කොත් තමයි සමුදය නිසාමනේ ලෝකය හටගන්නේ කියලා අවබෝධය එන්නේ. සමුදය තේරුම් ගත්තොත් තමයි නිරෝධයක් ගැන හිතන්න පුළුවන්. අතීතයේ සහ අනාගතයේ රූප නැහැ කිව්වත් දෘෂ්ටියක්. පෙනීමයි දැනගැනීමයි කියන්නේ දෙකක්. ඒ මුළාව අල්ල ගන්න ඕනේ. පෙනීම තියෙනවායි, පෙනෙන එක පිළිගන්නවායි කියන එක දෙකක්. ශබ්දයක් ඇහිලා ඒ නිසා දැනුවත් වීමක් වෙනවා. ඒකයි පිළිගන්නවා කියන්නේ. එතනදී පරණ අත්දකීම් වලට දාලා ඒකේ බැස

ගන්නවා, භාර ගන්නවා - ලෝකයක් හදනවා. දැන ගන්න මට්ටම වෙනකොට ලෝකය අල්ලගෙන. මේක හොඳට තේරුම් ගත්ත දවසට තමයි කරන දෙයින් වැඩක් වෙන්නේ. කරන දෙය ගැන අහන්නේ නැතුව සම්මා දිට්ඨිය ඇති කරගන්න. එදාට අහන්න ඕනේ නැහැ මෙහෙම බැලුවා නම් හරිද කියලා. අහන්නෙම අන්තයකට වැටිලා. එවිට මැදුම් පිළිවෙත නෙවෙයි. එසෙය හටගෙනද, එසෙ සමුදය හටගෙනද කියලා තමන්ම බලන්න. ලෝකය ගැන දැනුවත් වෙනවා කියන්නේම එසෙය හටගෙන.

ඒ හටගන්න ආකාරය නැවතත් නුවණින් මෙනෙහි කරන්න. අපට එකවරම නිරෝධ සමාපත්තියට සමවදින්න බැහැ. මාර්ගයක් තියෙන්නේ ඒකයි, නුවණින් හොඳට දකලාම අවබෝධ කරගන්න. රැවටෙන තැන රැවටුණා කියලා පළමුවෙන් දකින්න. අපි හදන්නේ එකපාරටම රැවටෙන්නේ නැතුව ඉන්න. නමුත් දහමේ තියෙන්නේ ඉස්සෙල්ලා සම්මා දිට්ඨිය ඇති කරගන්න කියලා. සම්මා දිට්ඨිය ඇති කරගෙන මාර්ගය වැඩෙන කොට ප්‍රතිඵල ලැබෙයි. ප්‍රතිඵලයෙන් පටන් ගන්න බැහැ. වචන වලින් කිව්වාට අපට එකපාරටම මේක කරන්න බැහැ අපේ සසර පුරුදු හුඟක් බලවත් නිසා. කොච්චර කිව්වත් අපි පරණ පුරුද්දට තමයි හිතන්නේ. පෙර හුරු කරපු විදිය කඩා ගන්න නම් ඉස්සෙල්ලාම තියෙන මුළාව දකින්න ඕනේ. ඔහොම කරන කොට අඩු තරමින් අනාගතයේ මුලාවෙන් එකවත් තතර වෙයි. පෙර පුරුද්දට දැන් මුලා වුණා. මේ මොහොතේ මුලා වුණා කියලා දකින්න. එතකොට ඔහොම දෙකුත් වරක් දකින කොට ඊළඟ වාරයේ මුලා වෙන එකවත් නවතියි. ඉතින් මේ රැවටෙන බව, මෙහෙම පිලිගත්තේ රැවටුණ නිසා නේද කියලා දකින්න. මේ ලෝකයට අහුවුණා නම් මුලාවක් වෙලා තියෙනවා.

එතකොට ලෝකයට අහුවෙන එක නවත්තන්නේ කොහොමද කියලා ඇහුවාට ඒක කරන්න බැහැ. අපි දකින්න ඕනේ මේ ලෝකයට බැසගත්තේ, පිලිගත්තේ මුලාවකට, අන්තයකට අහුවෙලා කියලා. ඒක හොඳට දකිමින් ඉන්න. එතකොට යම්කිසි දවසක් එයි ඒක තේරුම් ගන්න කොට ඊළඟට ඒකට අහු නොවී ඉන්න. මේක මුලාවක් කියලා පිලිගන්න පුළුවන් විදියට හිතට පෙන්නලා දෙන්න ඕනේ. වචන ටික කියන්න නෙවෙයි, මුලාවක් කියන්නේ ඇයි කියලා තමන් හේතු ඇතුව හිතට පෙන්නන්න. තියෙනවා කියලා පෙනෙනවා නමුත් මේක මුලාවක්

කියලා හිතට පෙන්නන්න - චතුරට එබෙන බල්ලාගේ උපමාව වගේ. ලෝකයට අයිතියි කියලා පිලිගන්නා. ඒක දෘෂ්ටියක්. එහෙම මතක් කරලා දෙන්න. මුලාවට ගිහිල්ලා තමයි හිතන්න තියෙන්නේ මොකද අපේ පෙර පුරුද්ද බලවත්. අපව මුලා කරලාමයි මේ ආයතන වලින් අපට දැනුවත් වීම දෙන්නේ. එතකොට මතක් කරගන්න - අර චතුරට එබෙන බල්ලා වගේ නේද තමනුත් මේ ලෝකය පිලිගන්නේ කියලා. හිතෙන් ඇති කරගන්න දේවල් එළියේ තියෙන සතර මහා ධාතු රූප කල්, ලෝකයක් හැදුවේ - ලෝකයක් හදනවා කියන එකවත් හිතට මතක් කරලා දෙන්න. කොයි ආයතනය වැඩ කළත් ලෝකය හදනවා. ඇහැද, කනද, නාසයද කියන එක නෙවෙයි වැදගත්. ලෝකයට අයිති මොනවා හරි දැනගන්නා නම් ලෝකයක් හදලා. හදලා තියෙන්නේ හිතෙන් කියන එක නිතර හිතට මතක් කරන්න ඕනේ. හිත කැමති නැහැ ඕක දකින්න. හිත කැමති ලෝකයට අයිති කරලා සසරේ ගෙනියන්න.

කරන්නේ මොකක්ද කියලා ඇහුවාට බැහැ, ඒකට හිත සූදානම් කරන්න ඕනේ. මේක පෙන්නලා පෙන්නලා - මෙහෙම අවිද්‍යාවකින්, මෙහෙම මුලාවකින් ඉන්නේ කියන එක පෙන්නන්න ඕනේ. එතකොට තමයි සත්‍ය ඥානය - සම්මා දිට්ඨිය ඇති කරගන්න පුළුවන්. දුක මොකක්ද කියලා දැනගන්නට පස්සේ තමයි සමුදය දකින්න තියෙන්නේ. සමුදය දැක්කාට පස්සේ තමයි නිරෝධය තියෙන්නේ. ඔය තුනම දැක්කාට පස්සේ තමයි මාර්ගය වැඩෙන්නේ. මාර්ගය භොයන්න කලින් තේරුම් ගන්න ලෝකය මොකක්ද, සමුදය මොකක්ද. එතකොට නිරෝධය මොකක්ද කියලා අවබෝධයක් එයි. අවබෝධය එතකොට තමයි මාර්ගය එන්නේ. ආයතනය මොකක්ද, සමුදය මොකක්ද, නිරෝධය මොකක්ද කියලා දකින කෙනාට තමයි නිරෝධ කරන මාර්ගයක් එන්නේ. නැත්නම් අපි දෘෂ්ටි වල බැසගෙනමයි මාර්ගය භොයන්න හදන්නේ. දකිනවා කියන්නේ දැන් හරියට සමුදය දකිනකොට නිරෝධය පෙනෙනවා.

ප්‍රශ්ණයකට උත්තරය: නිරෝධ වෙන දෙයක් පෙන්නනවා නෙවෙයි. එතකොට අනිත්‍ය බලන්න වෙනවා. ඔය දෙය තියෙනවා, ඕක තිබුණාට නිරෝධ වෙනවා කියලා. එහෙම නෙවෙයි. මෙහෙම පෙන්වන්නේම සමුදය යෙදෙන නිසා. සමුදය යෙදුනේ නැත්නම් එහෙම පෙන්වන්නේ නැහැ කියන මට්ටමෙන් දකින්න. දැන් බල්ලාට බල්ලෙක්

ඉන්නවා කියලා පෙන්න්නේම ඒ නොදන්නකමයි, අවිද්‍යාවයි, මූලාවයි යෙදෙන නිසා. ඒ ටික යෙදුනේ නැත්නම් එහෙම දෘෂ්ටියකට එන්නේම නැහැ. බාහිරයේ යමක් පිහිටලා (එතකොට රැවටිලා ඉවරයි) ඒක නිරුද්ධ වුනාට හරියන්නේ නැහැ. ශබ්දයක් ඇහෙන කොට කුරුල්ලෙක් කිව්වොත් ඒ කුරුල්ලා හටගන්න හේතු ටික දැකලාම, මේ හේතු යෙදුනේ නැත්නම් ඔහොම හටගන්නේ නැහැ නේ කියන අවබෝධය තියෙන්න ඕනේ. අපට වෙන්නේ හේතු (ශබ්දය) නිරුද්ධ වුනාට, කුරුල්ලා ඉතුරු වෙලා මතක් කරගෙන අනෙක් ආයතන වලින් අත්දකින්න. ඒ සටහන ඉතුරු වෙලා. නිමිති ඉතුරු කරගෙන. ඒ කියන්නේ ලෝකයට අහුවෙලා. එතන භායන්න ඕනේ ඇයි එහෙම ඉතුරු වුනේ, අපි ඒක පිළිගත්ත නිසා, බැසගත්ත නිසා, භාරගත්ත නිසා. ඇයි භාර ගත්තේ? ඒකේ සමුදය දැක්කේ නැහැ. මතක් කරගන්න වතුරට එබෙන බල්ලා වගේ. බාහිර දෙයක් කිව්වොත් ලෝකය, නැත්නම් දුක. ඒක දන්නවා නම් ඒකත් ලොකු දෙයක්. ඒ අදහස නැතිවෙන්නේ නැත්තේ අපි ඒක භාර ගන්න නිසා. බැසගන්නවා. දෘෂ්ටි බලවත්. අපට පෙනෙන්නේ නැහැ මේ කුරුල්ලා නැත්නම් බැග් එක හේතු නිසා පවතින දෙයක් කියලා. බැග් එකට වෙනම තියෙන්න පුළුවන්, අපි දැක්කත් නැතත් බැග් එක තියෙනවා කියලාම හිතෙනවා. හේතුවගෙන් සකස් වෙන දෙයක් කියන එක පෙනෙන්නේ නැහැ. සමුදය පෙනෙන්නේ නැහැ. අපට හිතෙන්නේම ඒක වෙනම තියෙන්න පුළුවන් කියලා. ඔතන තමයි ප්‍රශ්නය තියෙන්නේ. වතුරේ ඉන්න බල්ලා වෙනම ඉන්න පුළුවන් කියලා තමයි බල්ලන් විශ්වාස කරන්නේ. මම දැක්කත් නැතත් උඟ ඉන්නවා. අපට එතන බල්ලාගේ මූලාව පෙනෙනවා, මෙතන මූලාවක් පෙනෙන්නේ නැහැ කිව්වාට මෙතනත් ඒකම තමයි තියෙන්නේ. බල්ලා පාවිච්චි කරන ඇහැ වගේම තමයි අපිත් ඇහැ පාවිච්චි කරන්නේ.

එස්ස අන්තයෙන් නවත්තලා නැහැ, සමුදය අන්තයට ගිහිල්ලා. හිතේ තියෙනවා. සමුදය තියෙන කල් ආයේ සකස් කරනවා. නැවත නැවත ආයතන සකස් කරන්න පුළුවන්. ක්‍රමය තමයි ඔය බැග් එක තියෙනවා කියලා හිතනාට අර වතුරට එබෙන බල්ලා බල්ලෙක් ඉන්නවා කියලා හිතනවා වගේ දෙයක් කියන එක තේරුම් ගන්න ඕනේ. ඔය දැක්ම කියන්නේ සටහන ඉතුරු නොවෙන, ඇති නොවෙන විදියේ දැක්මක් එන්න ඕනේ. සටහන තියාගෙන කොච්චර මොනවා කළත් ඒක මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව වෙන්නේ නැහැ. මොකද අන්ත වල ඉන්නේ. ඒ අන්ත

දෙකටම නොවැටී, මැදක් නොතැවරෙන දැක්මක් එන්න ඕනේ සම්මා දිට්ඨිය ඇතිවෙන්න. ඒකයි මේ කෙටියෙන් කියන්නේ. සො උභයො විදිඤාන - උභය අන්තය තේරුම් ගන්න, දකින්න. එතකොට - මජ්ඣිමනිකායා න ලිප්පති - මැද ඇලෙන් එපා. එතකොට ස්පර්ශ අන්තයත් තියෙනවා, සමුදය අන්තයත් තියෙනවා ඔතන බැග් එක තියෙනවා කියන කොට. මොකද, දැක්ම කියන්නේ සෝභ සම්ඵස්සය. ස්පර්ශ අන්තය. බාහිර දේ පැනෙව්වා කියන්නේ සමුදය අන්තය. අන්ත දෙකට අනුවෙලා. ස්පර්ශ අන්තය වත් අපි අල්ල ගත්තොත් වක්කු සම්ඵස්සය මට්ටමින්, අපි බැග් එකක් පනවන මට්ටමට යන්නේ නැහැ. ඇහෙන්න පෙන්නුම් කළා විතරයි. පෙනීම. පෙනීම කියන එක මේ ඇහෙන්න හදලා දුන්න වර්ණ සටහනක් විතරයි. එළියේ තියෙන සතර මහා ධාතු රූපයක් නෙවෙයි. මුළාව පෙර පුරුද්ද. පෙර හුරුව කඩාගන්න ඕනේ. සසරේ යන පුරුද්ද කඩන්න තමයි මේ දකින්න කියන්නේ.

පෙනෙන දෙය - 'දෙය' කියන එක තමයි ඔතන ප්‍රශ්නය. පෙනීම නෙවෙයි ප්‍රශ්නය, දෙයක් පනවන එකයි ප්‍රශ්නය. පෙනෙන දෙයක්. ඔතන තේරුම් ගන්න ලෝකයට අයිති දෙයක් කියන කොටම මුළාවෙනවා. බාහිර ලෝකයක් මැව්වා. බාහිර ලෝකයක් හදන එකමයි වැරද්ද. ඒ හදන කොට අන්ත වලට අනුවෙලා කියන එක තේරුම් ගන්න. බාහිර දෙයක් පනවපු ගමන්ම දෙවෙනි අන්තයට ගිහිල්ලා. ස්පර්ශ අන්තය නෙවෙයි ස්පර්ශ සමුදය අන්තයටත් ගිහිල්ලා. එළියේ දෙයක් තියෙනවා කියන කොටම සෑහෙන්න මුළාවෙලා ඉවරයි. ඔය විදියට හැම එකක්ම බලන්න. එළියේ දෙයක් තියෙනවා කිව්වා නම්, බාහිර ලෝකයට අයිති දෙයක් තියෙනවා කිව්වා නම් මුළාවෙලා ඉවරයි. එතකොට හෙමින් හිතන්න ඕනේ මොකක්ද එතන තියෙන මුළාව? එහෙම අනිත් පැත්තට හිතන්න ඕනේ. දැනට එහෙම හිතනවා මිසක් ඕක නොපෙනෙන මට්ටමට යන්න බැහැ. මොකද අපි ඉන්නේ මුළාවෙලා. එතකොට ඒ මුළාවම තේරුම් ගන්න ඕනේ. මෙහෙම තියෙනවා කියන්නේම මුළාවක්. මොකක්ද ඒ මුළාව කියලා හිතට නුවණින් පෙන්න්න ඕනේ.

මිරිඟුව මිරිඟුව හැටියට දැක්කා නම් - රූප සංඥාව මිරිඟුවක්, ඒකට අපි සතර මහා ධාතු වතුර (රූප) පනවන්නේ නැහැනේ. ඒ නිසා, අපේ පුරුද්ද බලවත් නිසා, දැන් රූපය පනවලා ඉවරයි. බැග් එකක්

තියෙනවා කියලා විශ්වාස කරලා ඉවරයි. එතකොට ඒ විශ්වාස කරපු දේ, මිරිඟුවක් නේද ඔතන මුළින් තිබුණේ කියන එක හිතට පෙන්න්න. රූප සංඥාව ඇහෙන් අරන් දුන්නා, ඒ සංඥාව මිරිඟුවක්. ඕකට සතර මහා ධාතුව දාපු හින්දා නේ දැන් ලෝකය කියලා දෙයක් පිළිඅරන් තියෙන්නේ. ලෝකයේ දෙයක් පැනෙව්වා නම් 'මම' පනවලා ඉවරයි. මොකද මට සාපේක්ෂවයි ලෝකය තියෙන්නේ. එතකොට දිටිය දිටිය මනං නෙවෙයි. දිටිය දිටිය මනං ට අමතරව දකින දෙයක් පනවනවා. දකින දෙය භාර අරගෙන. රූපය පනවලා. රූපය භාර අරගෙන. සතර මහා ධාතූ කියලා හිතලා ඉවරයි. දැන ගත්තේ එළියේ තියෙන සතර මහා ධාතූ දෙයක් කියලා හිතලා ඉවරයි. ඊට පස්සෙයි ඕකට බැග් එක කියලා පැනෙව්වේ. ලෝකය පිළිගන්න මට්ටමයි ලෝකයට අනුවෙනවා කියන්නේ. ඇහෙන්, කණෙන් කවදාවත් බැහැ ලෝකයට අයිති දෙයක් පෙන්න්න. ඔය මට්ටමට හිතන්න. ඇහැට, කනට තියෙන හැකියාව අනුව මොනවා හරි පෙන්නුම් කරනවා. ඒ වුනාට ඔය ලෝකයේ පවතින ඇත්ත නෙවෙයි. පෙන්නුම් කරන ස්වභාවය එකක්, පවතින ස්වභාවය අනෙකක්. පවතින ස්වභාවය ගැන අපට මේ ඇහෙන්, කණෙන් දැනගන්න බැහැ. ඔහොම දකින කොට ආයතන ගැන විශ්වාස කරන එක ටික ටික අඩුවෙනවා. එතකොට ආයතන උපද්දලත් වැඩක් නැහැ කියලා පෙනෙන දවසක් එයි.

ප්‍රශ්නයකට උත්තරය: මතක් කරලා දෙනවා කියන්නේ මනායතනය. බැග් එක පෙනෙනවා කියන කොට වකඩායතනය. යෝනිසෝමනසිකාරයෙන් ඉන්න වෙලාවට බැග් එක දකින කොට දුකක් කියලා පෙනෙනවාද? බැග් එකක් තියනවා කියලා පෙනෙන කොට දැනගන්න ඕනේ ලෝකය හටගත්තා, දුක හටගත්තා, පංචඋපාදානස්කන්ධය හටගත්තා කියලා. ඒක හටගත්තා කිව්වනම ඒවාට හේතූන් දකින්න ඕනේ. ඇයි එහෙම කියන්නේ? අපට යමක් පෙනෙන කොට දුකයි කියලා දැනෙන්නේ නැහැනේ. ඒ මට්ටමට එන විදියට - මේක කරදරයක් - මෙහෙම මුලාවෙලා දකින එක කරදරයක් කියන මට්ටමට එනවා නම් ප්‍රශ්නයක් නැහැ. එහෙම එන්නේ නැති එකයි ප්‍රශ්නය. අපි මොකක් හරි දැක්කම සතුටුවෙන ගතියක් තියෙනවා. ඒක අපට පීඩාවක්, කරදරයක් කියන එක පෙනෙන්නේ නැහැ. දුකක් කියන එක පෙනෙන්නේ නැහැ. ඒකයි දුකෙකි ඇඳානං කියන්නේ. ඇහැ පාවිච්චි කරලා මුලාවෙන එකම දුකට පත්කිරීමක් කියන මට්ටම හිතට දෙන

ගතියේ දැක්මක් ආවොත් එදාට තමයි ඕක නවත්වන්නේ. ඒ දැක්ම ටිකෙන් ටික පෙන්වන්න ඕනේ. ඔය හදන්නෙන් පංචඋපාදානස්කන්ධයක් කියලා. ඕක දුකක් කියලා.

අවබෝධය ඇතුළු පෙන්න පෙන්න හිටියොත් දකින දවසක් එයි. ඇඟිල්ල පිච්චෙනවා කියලා දකින කොට පිච්චෙන්න තියාගෙන ඉන්නේ නැහැ. ඒක දැනෙන මට්ටමකට ගන්න ඕනේ. ඒක තමයි අවබෝධය කියන්නේ. මේ නිසයි මේ වේදනාව දැනෙන්නේ කියන කොට ඒකෙන් අපි අයින් වෙනවා. මෙතන ප්‍රශ්නේ තියෙන්නේ මේක දුකක් කියලා දැනෙන්නේ නැති එක. අතහරින්නේ දුකයි කියලා දැක්කොත් විතරයි. නැත්තං ඔක්කෝම බදාගන්න තමයි අපි පුරුදුවෙලා තියෙන්නේ. අතහරින්නේ මේක මට පීඩාවක් කියලා දැක්ක දවසට. ඒ දුක දුක විදියට දැක්ක දවසට තමයි අතහරින්නේ. නැත්තං පළඟැටියා දුල්ලට පනිනවා වගේ තමයි අපිත්. පළඟැටියා දුල්ල දුක විදියට දකින්නේ නැහැ. ඉතිං උඟ කවදද දුල්ල අතහරින්නේ? ඒක දුකයි කියලා අවබෝධ කරගන්න දවසට. නැත්තං ආයෙ මැරෙනවා, ආයේ පළඟැටියෙක් වෙලා ඉපදුනත් ඕක අල්ල ගන්නවා. මොකද උඟට මතකයක් නැහැ ගිය හවයෙන් ඕක කළා කියලා. කී සැරයක් මැරුණත් දුල්ලටමයි පනින්නේ. ඕක අවබෝධ කරගන්න දවසට, මේ දුල්ල පිච්චෙනවා - දුකයි කියලා දැනගන්න දවසට තමයි - සැපයි කියන මුළාවෙන් මිදුනු දවසට තමයි දුල්ලට පනින්නේ නැත්තේ. ඒ වගේ දෙයක් තියෙන්නේ. මේක මෙහෙමයි කියලා, දුකයි කියලා අවබෝධ වෙන දවස එන තුරු - ඒකයි දුකෙකි ඥානං කියන්නේ. දුක දුක විදියට දකින්න ඕනේ. එදාට දුක හටගන්න සමුදයත් තියෙනවා, දුක නිරෝධයත් තියෙනවා, මාර්ගයත් තියෙනවා.

ඒ විදියට සම්මා දිට්ඨිය ඇති කරගන්න. එතකොට වඩන්න මාර්ගය තියෙනවා. එහෙම පෙනෙන තැනකට ආවහම තමයි මාර්ගය වඩලා යම්කිසි දවසක කළ යුතු දේවල් කළා කියලා එන්නේ. එතකල් අපේ පරණ පුරුදු බලවත්. සැපක්නේ තියෙන්නේ කියන පුරුද්ද එන්නේ. ලෝකයේ ජීවත් වෙන්න අපි කැමතියි. ලෝකය භාරගන්න කැමතියි. අපට ඇහෙන රූප දකින්න, කණෙන් ශබ්ද අහන්න කැමැත්තක් තියෙන්නේ. මේ ආයතන පරිහරණය කරන්න කැමැත්තක් අපේ තියෙන්නේ. ඒ කැමැත්තෙන් තමයි සසරේ යන්නේ. ඒ කැමැත්ත ඇවිල්ලා තියෙන්නේ දුක දුක විදියට පෙනෙන්නේ නැති හින්දා. මේ

ආයතන පාවිච්චි කරනවා කියන්නේ දුකක් සකස් වෙන්නේ කියන අවබෝධය නැහැ. හඳුනාගැනීම ප්‍රඥාවෙන්ම, නුවණින්ම කළ යුතු දෙයක්. ධර්මය දැකීමෙන්ම - සම්මා දිට්ඨිය කියන්නේ ඕකයි.

ලෝකය කිව්වත්, රූපය කිව්වත්, දුක කියලා දකින්න ඕනේ. සලායතනය කිව්වත් දුක කියලා දකින්න ඕනේ. පටිච්ච සමුප්පාදයේ මොකක් කිව්වත් දුක කියලා දකින්න ඕනේ. දුක කියලා දකිනකොට අතහරින්න පුරුදු වෙන්න ඕනේ නැහැ. දුක කියලා දැක්කා නම් අතහැරෙනවා. ඇඟිල්ල පිච්චෙනකොට තව පිච්චෙන්න කියලා දුල්ලට දමන්නේ නැතුව වගේ. ඒක ඉබේ වෙන දෙයක්. දැන් ප්‍රශ්නේ තියෙන්නේ අපට පිච්චෙනවා කියලා පෙනෙන්නේ නැති එක. දුක දුක කියලා පෙනෙන්නේ නැති එකයි ප්‍රශ්නේ. මේ සසරේ යන සත්වයෝ දුකෙකි ඇඟනං කියන්නේ ඒකයි. දුක දුක විදියට දකින්නේ නැතුව දුකෙන් මිදෙන්න උත්සාහ කරනවා. ඒකයි මේ දුක හඳුනා ගන්න කියන්නේ - මොකක්ද කියලා. බලෙන් හිතුවට බැහැ. දරුවා දුකයි කියලා මෙනත කථා කරනවා, ගෙදර යනකොට වෙන කථාවක්. හිත රවටගෙන ඕක කරන්න බැහැ. ඇත්ත ඇති හැටියට ප්‍රත්‍යක්ෂ වෙන්න ඕනේ. දරුවා කියන එක දුක නම් ඒක හැම මොහොතේම දුක වෙන්න ඕනේ. ලබන සතුටකුත් නැහැ, ඒ වුනාට හිතාගෙන ඉන්නේ සතුටක් ලබනවා කියලා. දරුවා ඉන්න කල් විදින්න තියෙන දුක් ටික ඔක්කෝම විදිනවා. දරුවා නැතිවුනාම ඒත් දුක් විදිනවා. දරුවක් දුකට දමනවා. දරුවාට කවදාවත්ම නිවන් මාර්ගය පෙන්වන්නේ නැහැ. භාවනා කරන්න එපා, ඔයා ලෝකයේ යන්න, අපි නිවන් දකින්නම්. ලමයි ටික ඔක්කෝම ලෝකයේ යවනවා. අපි හෙමිහිට හොරෙන් නිවන් දකින්න යනවා. යුතුකම් ඉෂ්ට කරන්න ගිහින් තමයි තවමත් සසරේ දුක්විදිමින් යන්නේ. ඒවා තම තමන් හොඳට හිතලා බලන්න. යුතුකම් කියලා ඉෂ්ට කරගන්නේ තමන්ටමයි, අනුන්ට නෙවෙයි. තමන් සතුටු කරන්නයි ඕවා ඔක්කෝම කරන්නේ කියලා දකින්න. වංචනික ධර්ම හොඳින් හඳුනාගන්න. මෙයින් අදහස් කරන්නේ කළ යුතු දේ නොකළ යුතුයි කියලා නොවෙයි.

අපි සතුට කියලා හිතාගෙන ගොඩ ගහන්නේ දුක. ඕක තමයි අපට පෙනෙන්නේ නැත්තේ. බුදු කෙනෙක් පෙන්නලා දෙන්නේ මේ සත්‍යය. ලෝකයට අයිති දේවල් මොනවායින් සතුටු වුනත් ඔය දුක

දුකමයි. ලෝකය කියන්නේ දුකයි. පංචඋපාදානස්කන්ධය දුකයි කියන එක ගැඹුරෙන් දකින්න ඕනේ. ඒක දැක්ක දවසට තමයි ලෝකෙන් මිඳෙන්න නුවණක් පහළ වෙන්නේ. මෙතනදී අහනවා දුක නැති කරගන්නේ කොහොමද කියලා, ගෙදර ගිහින් දුක ගොඩගහගන්නවා. අනේ මට නම් ගින්න නිවන්න ඕනේ, ඒ චූනාට දර එකතු කරගෙන ගිහින් අනිත් පැත්තට ගින්නටම දානවා. ඊටපස්සේ කියනවා මේ ගින්න නිවෙන්නේ නැහැනේ කියලා. මේ ගින්න නිවන්න මාර්ගයක්, කමටහනක් කියා දෙන්න කියලා. ඕවා තමයි බුදුරජාණන් වහන්සේ දේශනා කළ උපමා. ඒ දර තමයි අවිද්‍යාවෙන්, තණ්හාවෙන් හදන ලෝකය. ලෝකය හදනවා කියන්නේ දර එකතු කරනවා. ආයතනයක් පාවිච්චි කරලා ලෝකයට අයිති දේවල් හදනවා. බුදුරජාණන් වහන්සේ මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව ගැන කළ දේශනා හොඳට නුවණින් බලන්න. මජ්ඣිම සූත්‍රය හොඳට කියවන්න. එසෙසා එකො අනෙකා කියන පොත හොඳට කියවන්න.

2013 නොවැම්බර් 16 වැනි දින සුභදාරාමයේදී
මහාචාර්ය රවී කොග්ගලගේ මහතා විසින් මජ්ඣේ ධර්ම සූත්‍රය ඇසුරෙන්
පැවැත්වූ න ධර්ම සාකච්ඡාව
මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව

ස්පර්ශය එක අන්තයක්, ස්පර්ශ සමුදය එක අන්තයක්, ස්පර්ශ නිරෝධය මැද - ඔය එක ස්වමීන් වහන්සේ නමක් දැකපු හැටි. අන්ත දෙකක් තියෙනවා, මැදත් මොකක්දෝ දෙයක් තියෙනවා කියලා දේශනා කරපු එක. උභය අන්ත - සො උභයො කියන්නේ අන්ත දෙකක් කියන එක. විදිසාන කියන්නේ දකිනවා. මජ්ඣේ මනා න ලියෙති - මැද තැවරෙන්නත් එපා. තං බ්‍රුමි මහා පුරිසොති - මෙහෙම කෙනාට තමයි මහා පුරුෂයා - ඒ කියන්නේ රහතන් වහන්සේ. සො'ධ සිඛනිමච්චා - සිඛනි කියන්නේ තණ්හාවට. අන්ත දෙකට නොවැටී, මැදත් ඇලෙන්නේ නැති කෙනා තමයි තණ්හාව නැති කරන්නේ, ඝෂය කරන්නේ. ඔතන තමයි මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව - මැදුම් පිළිවෙත - ආයතීෂ්ඨාංගික මාර්ගය තියෙන්නේ. වචන පාඩම් කරගෙන මැදුම් පිළිවෙත පුරන්න බැහැ. ඕක වෙන්න ඕනේ.

මේක එක පැහැදිලි කිරීමක්. එක එක විදියට ඕක පෙනෙන්න පුළුවන් නමුත් මොන පැත්තෙන් තේරුම් ගත්තත් මේ සියල්ලටම ගැලපෙන්න ඕනේ. බුදුරජාණන් වහන්සේ ඒ සියල්ලම නිවැරදියි කිව්වා. තමන් මැදුම් පිළිවෙත හරියට අවබෝධ කළා නම්, තමන් වඩන්නේ මැදුම් පිළිවෙත නම් ඒ හැම එකකටම ගැලපෙන්න ඕනේ. මැදුම් පිළිවෙත තමයි ආර්ය මාර්ගය. ආර්ය මාර්ගයට වැටුණාද කියලා බලාගන්න පුළුවන් මැදුම් පිළිවෙතේ ඉන්නවාද, මේ අන්ත දෙකට නොවැටී, මැදත් ඇලෙන්නේ නැතිව ඉන්නවාද? එහෙම ඉන්නවා නම් තමන් මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව වඩනවා. එහෙම නැතිනම් ආර්ය මාර්ගයේ නැහැ. කාගෙන් වත් අහන්න අවශ්‍ය නැහැ, තමන්ටම බලන්න පුළුවන්. වෙන කෙනෙක් දනගත්තත් නැතත් වැඩක් නැහැ තමන් ආර්ය මාර්ගයේද නැත්ද කියලා. තමන්ට නම් වැඩක් තියෙනවා තමන් ආර්ය මාර්ගයේද නැත්ද කියලා තේරුම් ගත්තොත්, මොකද ආර්ය මාර්ගයේ නොවෙයි නම් ආර්ය මාර්ගයට, සෝවාන් මාර්ගයට පැමිණෙන්න අවස්ථාව තියෙනවා.

මාර්ගයේ ඉන්තවාද නැතද කියලා බලාගන්න ක්‍රමය මෙතන තියෙනවා. ඒ එක විදියක් තමයි එසෙය එක අන්තයක්, එසෙ සමුදය තව අන්තයක්, එසෙ නිරෝධය මැද කියන එක. එසෙය ඇතිවෙන්න ජාති 3ක් අවශ්‍යයි. අභ්‍යන්තර ආයතනයයි, බාහිර ආයතනයයි, ඒකට අදාළ විඤ්ඤාණයයි. අභ්‍යන්තර ආයතනයට උදාහරණයක් තමයි ඇහැ. බාහිර ආයතනය රූපය. ඇහැයි, රූපයයි, ඒ ගැන දැනගන්න වක්‍ර විඤ්ඤාණයයි. ඇහැට රූප වෙන්නේ අපි හිතන සතර මහා ධාතුවෙන් හැදුණු රූපය. කනට රූප වෙන්නේ ශබ්ද. කනට අරමුණු කරන්න පුළුවන් දේවල් තමයි කනට අරමුණු වෙන බාහිර ආයතන වෙන්නේ. ඇහැට බාහිර ආයතන වෙන්නේ ඇහැට අරමුණු කරන්න පුළුවන් ස්වභාවය. ඇහැට අරමුණු කරන්න බැරි නම් ඒවා ඇහැට බාහිර ආයතන වෙන්නේ නැහැ. ඇහැට අරමුණු කරන්න පුළුවන් වර්ණ රූප විතරයි. ඇහැට ශබ්ද අරමුණු කරන්න බැහැ. ඇහැ සංවේදී වෙන්නේ වර්ණ වලට විතරයි. ඇහැයි ශබ්ද රූපයයි කියලා කියන්නේ නැහැ. ඇහැට අරමුණු කරන්න පුළුවන් ස්වභාවයට තමයි ඇහැ අභ්‍යන්තර ආයතනය නම් එතැනදී බාහිර ආයතනය වෙන්නේ. තව විදියකින් කිව්වොත් ඇහැ සංවේදී වෙන ස්වභාවය. ශබ්ද වලට, ගද සුවදට ඇහැ සංවේදී නැහැ. ධාතු ස්වභාවයටත් ඇහැ සංවේදී නැහැ. තද ගතිය, රස්නය කියලා ඇහැට පෙනෙන්නේ, අරමුණු වෙන්නේ නැහැ. පහන් දූල්ලක් තිබුණොත් එතන තියෙන වර්ණය ඇහැ දැනගනියි. වර්ණයට අමතර දෙයක් ඇහැ නිසා දැනගන්න බැහැ. හොඳට බලන්න. ඒ ගැන දැනුවත් වීම තමයි වක්‍ර විඤ්ඤාණය.

ඒක පැහැදිලි නැත්නම් කන ගැන හිතන්න. කන අභ්‍යන්තර ආයතනය. කනට බාහිර ආයතනය වෙන්නේ ශබ්දය විතරයි. නමුත් හැම ශබ්දයක්ම නෙවෙයි. කනට අරමුණු කරන්න පුළුවන්, කන සංවේදී වෙන ශබ්ද ස්වභාව ටික විතරයි කනට බාහිර ආයතනය වෙන්නේ. අපේ කනට සමහර විට ඇහෙන්නේ නැති ශබ්ද තියෙනවා. බල්ලන්ට ඇහෙන ශබ්ද අපට ඇහෙන්නේ නැහැ. ඒ ශබ්ද අපේ කනට බාහිර ආයතනය වෙන්නේ නැහැ. අපේ කනට අරමුණු වෙන, අරමුණු කරන්න පුළුවන් ශබ්ද ස්වභාවයන් විතරයි කනට බාහිර ආයතන වෙන්නේ. මෙතන රේඛියෝ තරංග තියෙනවා නමුත් අපට ඒවා ඇහෙන්නේ නැහැ. ඒවා අපේ කනට බාහිර ආයතන නෙවෙයි. රේඛියෝ එකක් දාලා ඒක කනට

අරමුණු කරන්න පුළුවන් මට්ටමට වෙනස් කළොත් ඔන්න එතකොට ඒ ශබ්දය අහන්න පුළුවන්. එතකොට ඒක බාහිර ආයතනයක් වෙනවා.

ඒ වගේමයි නාසයත්. අපේ නාසයට දූනෙන මට්ටමේ ගඳ සුවඳ ටිකක් තියෙනවා. ඒ ටික තමයි මේ නාසයට බාහිර ආයතන වෙන්නේ. අරමුණු වෙන ස්වභාවයත් තමයි බාහිර ආයතන වෙන්නේ. අපේ දිවට අරමුණු වෙන ස්වභාවයත් ටික විතරයි දිවට බාහිර ආයතන. අපේ දිවට දූනෙන්නේ නැති රස අපට බාහිර ආයතන නෙවෙයි. ඒවා අපට දූනගන්න විදියක් නැහැ. අපි තියෙනවා කියලා හිතන්නේ අපට දූනගන්න පුළුවන් දේවල් විතරමයි. ඒකට තමයි මේ ආයතන හයක් තියෙන්නේ. කයට ස්පර්ශ වෙන ස්වභාවයත් ටික විතරයි කයට බාහිර ආයතන වෙන්නේ. ස්පර්ශයට දූනෙන්නේ නැති දේවල් කයට බාහිර ආයතන වෙන්නේ නැහැ.

ස්පර්ශය කියන්නේ වෙනම දෙයක්. අභ්‍යන්තර ආයතනයයි, බාහිර ආයතනයයි තියෙන බව දූනගන්න විඤ්ඤාණය පහළ වුනාම ඒකට කියනවා සම්ඵස්සය කියලා. ඇහැයි, ඇහැට අරමුණු වෙන වර්ණ රූප ස්වභාවයයි, ඒ බව දූනගන්න විඤ්ඤාණ ස්වභාවයයි හටගෙන නම් ඒකට තමයි ඵස්සය කියන්නේ. කනයි, කනට අරමුණු වෙන බාහිර ආයතනයයි, ඒ බව දූනගන්න හැකියාව සෝත විඤ්ඤාණය. ඔය තුන හටගෙන නම් එතකොට කියනවා ස්පර්ශය කියලා. සෝත සම්ඵස්සය කියලා වැඩිදුරට විස්තර කරන්න පුළුවන්. ඵස්සය කියන්නේ තුනේ සංගතියක්. ඵස්සය කියන්නේ එකතු වුනා කියලා දූනගන්න ස්වභාවයක්. දූනගන්නේ නම් හිත. හිතට දැනුවත් කරන චෛතසිකයක් විතරයි ඵස්සය කියන්නේ. හිතේම ඇතිවුනු ස්වභාවයක්, චෛතසිකයක්. ඵස්සය කියන්නේ හිතත් එක්ක ඇතිවුන, හිත දැනුවත් කරන එක ගති ස්වභාවයක්. ඒ ස්වභාවය තමයි මෙන්න මෙහෙම ජාති 3ක් තියෙනවා, හටගත්තා කියල අපව දැනුවත් කරන්නේ. ජාති 3 තමයි අභ්‍යන්තර ආයතනයයි, බාහිර ආයතනයයි, විඤ්ඤාණයයි හටගත්තා කියලා දැනුවත් කරන ගතිය, ඒ චෛතසිකය, ඒ සිතුවිල්ලට කියනවා ඵස්සය කියලා. සිතුවිල්ල නැතිනම් චෛතසිකය තියෙන්නේ හිතේ. හිතත් එක්කම හටගත්ත, හිතත් එක්කම නැතිවෙන ස්වභාවයක්. එතකොට ඵස්සය කියන්නේ හිත දැනුවත් කරන ස්වභාවයක් විතරයි. ඒක චෛතසිකයක් කියලා හඳුන්වනවා. හිතක් හටගත්තේ නැත්නම් ඵස්සයක් හටගන්න

බැහැ. මොනවා ගැනද දැනුවත් කරන්නේ? ආයතන 2ක් ගැන - අභ්‍යන්තර ආයතනයයි, බාහිර ආයතනයයි. ඇසයි, වර්ණ රූපයි. ඒ ජාති 2ක් තියෙනවා කියලා දැනගන්නවා. ඔය ජාති 3ක් හටගත්තා කියන අදහස දෙන්නේ එස්ස වෛතසිකය.

එතකොට එස්සය පහළ වුනා. ඇහැ මුල්වෙලා හටගන්න එස්සය. ඒ කියන්නේ ඇහැ අභ්‍යන්තර ආයතනය, ඇහැට අරමුණු වෙන වර්ණ රූප ස්වභාවය (එළියේ තියෙන රූප නෙවෙයි) බාහිර ආයතනය, ඒ බව දැනගන්නා ස්වභාවය විඤ්ඤාණය. එස්සය හටගත්තා. ඒකට අපි නමක් දෙනවා වක්කු සම්ඵස්සය කියලා. ඒ වගේම කනට අරමුණු වෙන ශබ්ද ස්වභාවයකුයි, ඒ බව දැනගන්න විඤ්ඤාණ ගතියකුයි හටගත්තා නම් ඒ බව හිත දැනගන්නවා. එතනත් තියෙනවා සෝත සම්ඵස්සය. කන මුල් කරගත්ත නිසා සෝත කියලා නමක් දෙනවා. එස්සය කියන්නේ ජාති 3ක් හටගෙන තියෙනවා. අභ්‍යන්තර ආයතනය කන, බාහිර ආයතනය කනට අරමුණු වෙන ශබ්ද ස්වභාවය, විඤ්ඤාණය කියන්නේ ඒ ගැන දැනුවත් වෙන හිත. විඤ්ඤාණ ස්වභාවය. ඔය 3 හටගත්තා කියලා හිතට කියන වෛතසිකය, නැත්නම් සිතුවිල්ල තමයි එස්සය කියන්නේ. කන මුල්කරගෙන හටගන්න එස්සය. ශබ්දයක් තිබුණේ නැත්නම් අහන්න, ඒ බව දැනගත්තේ නැත්නම් සෝත සම්ඵස්සයක් හටගන්න බැහැ. ශබ්දයක් ඇහෙන ගතියමයි සෝත සම්ඵස්සය කියන්නේ. දැකීමක් සිද්ධ වෙන රූප අරමුණක් දකින ගතියමයි වක්කු සම්ඵස්සය කියන්නේ. ගඳ සුවඳක් දූනෙන ස්වභාවයමයි නාසයයි, නාසයට අරමුණු වෙන යම්කිසි ගන්ධ ස්වභාවයකුයි, ඒ බව දැනගන්න ස්වභාවය විඤ්ඤාණය තියෙනවා කියන එක. ඒ මූලිකව දැනුවත් වෙන ස්වභාවය එස්සය කියන්නේ. එතකොට ඇහැ, කන, නාසය, දිව, කය, මනස මුල් කරගෙන වෙන්න පුළුවන් ඒ දැනුවත් වීම. මනයි, ධම්මයි, මනෝ විඤ්ඤාණයයි. ඒකට කියනවා මනෝ සම්ඵස්සය කියලා.

මූලිකව ඇතිවෙන්න පුළුවන් එස්සය. අභ්‍යන්තර ආයතනයයි, බාහිර ආයතනයයි, ඒකට අදාළ විඤ්ඤාණයයි පහළ වුනා කියන එක. හය ආකාරයකින් එස්සය තියෙනවා. හය ආකාරයක් වුනාට එස්සය කියන එකට එකම තේරුම තියෙන්නේ. අපි එස්සයෙන් නවත්වන්නේ නැහැ. ශබ්දයක් නම් බෙරයක ශබ්දයක් කියලා ගන්නවා. බෙරයක් කියන එක සෝත සම්ඵස්සයෙන් අරන් දෙන ශබ්දයේ තිබුණේ නැහැ. කණෙන්

අරන් දෙන්නේ ශබ්දය විතරයි. කනට සතර මහා ධාතු බෙරයක් අරන් දෙන්න බැහැ. අපි ශබ්දයක් දැනුවත් වීමෙන් නැවතිලා නැහැ. සෝත සම්ඵස්සයෙන් නැවතිලා නැහැ. ශබ්දය ඇහුන විට මනසෙන් මොකක්දෝ දෙයක් කරලා තියෙනවා. සෝත සම්ඵස්සයෙන් කනයි, ශබ්දයකුයි, ඒ බව දැන ගන්න ගතියකුයි හටගෙන. එතන බෙරයක් නැහැ. ඒ වුනාට අපි දැනගෙන තියෙන්නේ බෙරයක් ගැන.

සෝත සම්ඵස්සයට අමතරව තවත් යමක් වෙලා තියෙනවා. දැන් බෙරයක විස්තර ටික හිතට පෙනෙනවා. අතීතයේ අත්දැකපු දෙයක් උදව් වෙලා තියෙනවා. අතීතයේ ඔහොම බෙරයක් ගැන අත්දැකලා නැත්නම් ඔය දේවල් මතක් වෙන්නේ නැහැ. පෙර ඇසුරක්, පෙර පුරුද්දක් මෙනතට සම්බන්ධ වෙලා. සෝත සම්ඵස්සයෙන් නැවතිලා නැහැ, අපි දැන් බෙරයක් ගැන දැනුවත් වෙලා තියෙනවා. බෙරයක් ගැන දැනුවත් වෙන කොට ශබ්දයක් අහන්න පුළුවන් කියන ටික විතරක් නෙවෙයි දැනගෙන තියෙන්නේ. ඊට එහා තව විස්තර ටිකක් දැනගෙන තියෙනවා. ඔය බෙරය ඇහැට පෙනුනොත් මේ වගේ දෙයක් තමයි ඔතන පෙනෙන්නේ කියන අදහස තියෙනවා. ඒක ස්පර්ශ කළොත් මේ වගේ ස්පර්ශයක් දැනෙයි කියන අදහසත් තියෙනවා. ඒකේ සුවද බැලුවොත් මේ වගේ දෙයක් දැනෙයි කියන අදහසකුත් තියෙනවා. රසක් තියෙනවාද, කන්න පුළුවන් දෙයක්ද කියලත් දන්නවා. කායායතනය ඉපැද්දුවොත් මොන වගේ ස්පර්ශයක් දැනෙයිද කියන එකත් දන්නවා. ඒ ගැන හිතුවොත් මොන වගේ හිතෙයිද කියන එකත් දන්නවා.

හිතෙන් මොනවා හරි දැනුවත් වෙනවා නම් ආයතන 6න් එකක්මයි මුල්වෙන්නේ. ඒවා මුලින් ඇහැ, කන, නාසය, දිව, කය නිසා ගත්ත දෙය - මේ තමයි එස්ස මට්ටම. බෙර උදාහරණයේ කණෙන් දැනගත්ත ශබ්දය ගැන ඊළඟට මනසෙන් කරන වැඩ ටිකක් තියෙනවා. බෙරය මැව්වේ මනසෙන්. එතකොට මනසට අරමුණු කරන්න දෙයක් දැන් හදලා තියෙනවා. ඒ ගැන අදහස් ටිකක් ඇවිල්ලා තියෙන්නේ - චේතනා. චේතනා ටික දැන් වැඩක් කරලා තියෙනවා - සංස්කරණයක් කරලා තියෙනවා. චේතනා වලින් සංඛාර හදලා තියෙනවා. ඒ හදපු දෙය තියෙන්නේ හිතේ නමුත් එළියේ තියෙනවා කියලා තමයි හිතන්නේ. හිතෙන් හදපු බෙරය තමයි දැන් පෙනෙන්නේ. ඒ බෙරය හදන්න උදව්

වුනේ කණෙන් අරන් දුන්න සෝත සම්ඵස්සයයි, අතීත අත්දැකීමකුයි, ඒ ගැන දැන් ආපු අදහස්, වේතනා ටිකයි.

මේක හිතෙන් කරපු සංස්කරණයක්. මේක තමයි දෙවෙනි අන්තය. ශබ්දය ඇහුන එක එක අන්තයක්. දැන් බෙරයක් හැදුව එක දෙවෙනි අන්තය. ඒ හදපු බෙරය නිසා අපට තව ආයතනයක් උපද්දන්න හැකියාවක් ඇවිල්ලා තියෙනවා. බෙරය ගැන ඕනේ නම් තව ටිකක් හිතන්න පුළුවන්. මනායතනය උපද්දවනවා. ගිහිල්ලා බලන්න හිතෙන්න පුළුවන්. වක්කායතනය උපද්දන්න හැකියාව තියෙනවා. ඒ ශබ්දය නැවත අහන්න හිතෙන්න පුළුවන්. සෝත ආයතනය උපද්දන්න හැකියාව තියෙනවා. ගද සුවදක් බලන්න පුළුවන්. ඝාණ ආයතනයක් උපද්දන්න හැකියාව තියෙනවා. රසක් බලන්න දිවක් ඉපැද්දීමේ හැකියාව තියෙනවා. නැවත සළායතනම ඉපැද්දවීමේ හැකියාවක් තමයි ඔය තියෙන්නේ. හටගන්න හැකියාවක් හදලා. සමුදයක් කියන්නේ ඔතනට. හටගන්න අවශ්‍ය හේතු ටිකක් දැන් සකස් වෙලා. හටගැනීමට තියෙන හේතු වලට කියනවා සමුදය කියලා.

මෙතනදී ඒ හටගන්න තියෙන හේතු ටික තමයි බෙරයක් තියෙනවා කියලා දැනුවත් වීම. මුලින් එස්සයෙන් දැනගත්තේ ශබ්දයක් කියලා විතරයි. ඒක එක අන්තයක්. දෙවෙනි අන්තය තමයි බෙරයක් කියලා දැනගන්න එක. එතකොට ඒකේ තියෙනවා ආයතන 6ම නැවත ඉපැද්දවීමේ හැකියාව. ඒ කියන්නේ සමුදය - හේතු. නැවත එස්සයක් ඇති කරන්න හේතු ටිකක් දැන් හදලා තියෙනවා. ඒ එස්සය වක්කු, සෝත, ඝාණ, ජීවිහා, කාය, මනෝ සම්ඵස්සය වෙන්න පුළුවන්. එස්සයක් හටගන්න දැන් සමුදයක් සකස් කරලා තියෙන්නේ. ඒක තමයි සමුදය අන්තය. මේ අවස්ථාවේ නම් බෙරය. දැන් ඒ බෙරය නිසා නැවත ආයතනයක්, නැවත එස්සයක් ඇති කරන්න පුළුවන් වෙන්නේ ඒ ආයතනයට අදාළ සම්ඵස්සයක් ඇති කිරීම. එතෙතට ගිහින් බලන්න හිතූනොත් නැවතත් වක්කු සම්ඵස්සයක් හටගන්නවා. ඇහැ නිසා ඇහැට අරමුණු කරන රූපයත්, ඒ ගැන දැනුවත් වෙන බවත්. ඒකට කියනවා වක්කු සම්ඵස්සය.

එතකොට එස්සයක් හටගන්න සමුදයක් තමයි මේ සකස් වෙලා තියෙන්නේ. එස්ස සමුදය තමයි බෙරය කියන කොට හටගෙන තියෙන්නේ. හැම ආයතනයකම මේක තමයි සිද්ධ වෙන්නේ. අපේ

තියෙන ඇලීම් අනුව - අහන්න ඕනෙද, දකින්න ඕනෙද, ගහන්න ඕනෙද, රස බලන්න ඕනෙද, ගඳ බලන්න ඕනෙද, ඒක ගැන හිතන්න ඕනෙද කියන මොන තණ්හාව මතද ඊළඟ ආයතනය උපදින්නේ කියන එක වෙනස් වෙනවා. ඒ වුනාට උපද්දවන්න හැකියාව දැන් හදලා තියෙන්නේ. ඒ උපද්දවන්න තියෙන හැකියාවට කියනවා සමුදය කියලා. හටගන්න තියෙන හේතු ටික සකස් කරලා ඉවරයි. ඒකට තණ්හාවෙන් වතුර ටිකක් දූම්මහම ඒකට අදාළ ආයතනය උපද්දවනවා.

දැන් තේරුම් ගන්න එස්ස අන්තයයි, එස්ස සමුදය අන්තයයි දෙකම හටගන්නා. එස්ස අන්තය තමයි ශබ්දය ඇහුන එක. එස්ස සමුදය අන්තය කියන්නේ සෝත සම්මේසයෙන් නවත්තන්නේ නැතුව බෙරයක් හදලා තියෙනවා. සමුදය කියන්නේ ඒ නිසා තව සම්මේසයක් හටගැනීමේ හැකියාවක් තමයි දැන් සකස් කරලා තියෙන්නේ. ඔන්න දෙවෙනි අන්තය. ශබ්දය දැන ගැනීම එස්ස අන්තය, ඒකට අදාළ ලෝකයට අයිති රූපයක් - මේ අවස්ථාවේ නම් බෙරය - සතර මහා ධාතු රූපයක් කියලා දැනුවත් වුනා. එළියේ තියෙන මොකක්දෝ දෙයක් කියලා දැනුවත් වුනා. ඒකට සම්මතයේ නමකුත් දුන්නා බෙරය කියලා. ඒ වුනාට ඒකට අදාළ මොකක්දෝ රූපමය ගතියක් තමයි හිත දැනගත්තේ. ඕකට කියන නම දැනගත්තත් නැතත් ලෝකයට අයිති රූපයක් මැව්වා. ඒක තමයි සමුදය. ඒ රූපය අල්ලගෙන අපට තව තව ආයතන උපද්දන්න පුළුවන්. කොච්චර ආයතන උපද්දමින් යයිද කියන එක තණ්හාව කොච්චර ප්‍රබලද කියන එක මත බලපානවා. බෙරයට තමන් කොච්චර ආසයිද කියන එක අනුව බෙරය ගැන නැවත නැවත සිත් සකස් කරනවා, ආයතන සකස් කරනවා.

තණ්හාවෙන් තමයි දිගින් දිගට යන්නේ. දිට්ඨියෙන් තමයි දෙයක් හදන්නේ. හැදුවා විතරක් නෙවෙයි ඒක එළියේ තියෙන සතර මහා ධාතු දෙයක් කියලා දැන් විශ්වාස කරනවා. දිට්ඨියක්, වැරදි මතයක්. ලෝකයේ දෙයක් තියෙනවා කියලා හිතන්නේ වැරදි මතයක්. හිතේ ඇති වුන දෙයක් එළියේ තියෙන සතර මහා ධාතු වෙන්ත බැහැ. වැරදි දෘෂ්ටි. ඔය අපි පුරුදු කරලා තියෙන, සංසාරේ යන දෘෂ්ටි. තණ්හාවෙන් ඕක දිගින් දිගට ගැට ගහමින් යනවා. නැවත නැවතත් ආයතන උපද්දවනවා. ඕනේ නම් බෙරය ගැන හිතමින් ඉන්න පුළුවන්. තණ්හාවට බුදුරජාණන් වහන්සේ උපමා කරන්නේ සිබ්බනිය - මැහුම් කාරිය. ඒ මැහුම් කාරිය

තමයි දිගින් දිගට ගැට ගසමින් ගෙනියන්නේ. ඒක තමයි සසරේ ගෙනියන්නේ. සසරේ ගෙනියනවා කියන්නේ දුක නැවත නැවතත් උපද්දවනවා. තමන්ට දුක නැවත නැවතත් ගෙන දෙනවා.

ඕක තමයි අපේ පුරුද්ද. ධර්මයක් දන්නේ නැති කෙනාගේ පුරුද්ද ඔය අන්ත දෙකටම වැටෙන එක. බෙරයක් ගහනවා කියලා දැනගන්න කොට එස්ස අන්තයටත් වැටිලා, එස්ස සමුදය අන්තයටත් වැටිලා. ඒ කියන්නේ සසරේ ගෙනියනවා. දුක නැවත නැවත ඇති කරනවා. තමන්මයි ඒ දුක ගොඩගහ ගන්නේ. විදින්න දුක් එකතු කරනවා. ඒ බව බුදු කෙනෙක්මයි පැහැදිලි කරන්නේ. බුදු කෙනෙක් ධර්මය අවබෝධ කරලා දේශනා කරන බුදු දහම කියන්නේ ඕකට. සසරේ යන අඥාන කෙනාට මේක අවබෝධ කරන්න බැහැ. බුදු දහම නුවණින් දකින්න ඕනේ. බුදු කෙනෙක් ගැන ශ්‍රද්ධාව ඇතිවෙන්න ඕනේ ඔතන. අනේ බුදුරජාණන් වහන්සේ මේවා අවබෝධ කරලා අපට අනුකම්පාවෙන් දේශනා කළා නේද කියලා. අපේ මෝඩකමට මේක වැටහෙන්නේ නැහැ. බුදුරජාණන් වහන්සේ ප්‍රඥාවෙන් අපි මේ දුකේ වැටෙනවා දැකලා, අනුකම්පාවෙන් දේශනා කළා දුකෙන් ගැලවෙන්න මාර්ගයක් තියෙනවා කියලා. මැදුම් පිළිවෙතක්.

ලෝකයේ යන සත්වයා උභය අන්තයකට වැටෙනවා. උභය අන්තය කියන්නේ දෙකක් - එස්ස අන්තතය සහ එස්ස සමුදය අන්තය. මේ අන්ත දෙකෙන් කුමන අන්තයේ හිටියත් සසරේ යනවා. දුක. මේ අන්ත දෙකෙන් කුමන අන්තයේ හිටියත් ඒක ආර්ය මාර්ගය නෙවෙයි. මැදුම් පිළිවෙත නෙවෙයි. බෙරය කියලා දැනගන්න කොට මැදුම් පිළිවෙත නෙවෙයි. ශබ්දයක් කියලා දැනගන්න කොට ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගය නෙවෙයි. ශබ්දයක් කියලා දැනගන්න කොට එස්සය හටගෙන - එස්ස අන්තය. උභය අන්තයෙන් එකක්. දෙවෙනි අන්තයෙන්, එස්ස සමුදය අන්තයෙන් නම් මිදිලා. ඒ චුනාට තවම අන්ත දෙකෙන්ම මිදිලා නැහැ. එතකොට මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව කියන්නේ ඔය උභය අන්තයම වෙන්න බැහැ.

සො උභයො විදික්ඛාන - මේ උභය අන්තය දකින්න, අන්ත දෙකක් තියෙනවා කියලා දැනගන්න. ඕක දැනගන්නේ නැතුව එතනින් එහාට යන්න බැහැ, අවබෝධයක් ලබන්න බැහැ. එසෙය එක අන්තයක්, එසෙ සමුදය තව අන්තයක්. මජ්ඣිම නිකාය න ලියනි - මැදත්

තැවරෙන්තේ නැති කෙනා තණ්හාව ක්‍ෂය කරනවා. සෝ'ධ සිඛ්නිමච්චගා - තණ්හාව දුරු කරන්න පුළුවන් ඔය දෙක අවබෝධ කරලා මැදන් නොතැවරෙන කෙනාටයි. කං බුදුම් මහා පුරිසොති - එහෙම කෙනාට මහා පුරුෂයා කියලා කියනවා. තණ්හාව දූකලා, පිළිවෙතක් පුරලා තණ්හාව ක්‍ෂය කරන කෙනාට මහා පුරුෂයා කියලා කියනවා. ඒ කියන්නේ රහතන් වහන්සේ. බුදුරජාණන් වහන්සේ මැදුම් පිළිවෙත පෙන්නලා දෙනවා. අපට ඕනේ විදියට මැදුම් පිළිවෙත පිරුවාට නිවන් අවබෝධ වෙන්නේ නැහැ. ධර්මයට අනුව අන්ත දෙකට නොවැටෙන මැදුම් පිළිවෙතක් වෙන්න ඕනේ. අන්ත දෙකෙන් එකකට වැටිලා නම් ඒක මැදුම් පිළිවෙත වෙන්න බැහැ. අන්තල යුතු අන්ත දෙකක් තියෙනවා. එසසය අන්තයයි එස්ස සමුදය අන්තයයි.

නැවත නැවත ස්පර්ශ හටගන්න හැකියාව තියෙනවා නම් ඒක නවත්වන්න වෙනවා. නැත්නම් එස්සය හටගන්නවා. එස්සය හටගන්නවා කියන්නේ ආයතන හටගන්නවා, ලෝකය ගැන දැනගන්නවා, ලෝකයේ යනවා, සංසාරයේ යනවා. ලෝකයේ යන එක, නැවත ඉපදීම නවත්වන්න නම් එස්සය හටගන්න හේතු සකස් කර කර ඉදලා හරි යන්නේ නැහැ. එසස සමුදය නැතිකරන්න ඕනේ. ඒ අන්තයට වැටෙන්න බැහැ. ඒක නැතිකරන්න නම් ඉස්සෙල්ලා ඕක තේරුම් ගන්න ඕනේ. දැනගන්න, දකින්න ඕනේ. ජානතො පසුකො - අහන්න, දැනගන්න. සබ්බාසව සුත්‍රයේදී එහෙම කෙනාට තමයි මාර්ගය තියෙන්නේ. නො අජානතො නො අපසුකො නොදන්න, නොදකින කෙනාට නෙවෙයි. ඒ වගේ අයට නෙවෙයි මැදුම් පිළිවෙත නැතිනම් සතර සතිපට්ඨානය, නැතිනම් ආසවක්‍ෂය කිරීම තියෙන්නේ. දන්න, දකින කෙනාටයි ආසවක්‍ෂය කිරීමක් දේශනා කරන්නේ. බුදු දහම අහලා නැති, නොදන්නා අයට නම් නෙවෙයි. ඒ අයට කවදාවත් මාර්ගඵල ලබන්න බැහැ. උත්සාහ කරනවා වෙන්න පුළුවන්, භාවනා කරනවා වෙන්න පුළුවන් නමුත් ධර්මය දකින්න ඕනේ.

මැදුම් පිළිවෙතට එන්න නම් ධර්මය දකින්න ඕනේ. එක ස්වාමීන් වහන්සේ තමක් ඒ අන්ත දෙක කොහොමද පැහැදිලි කළේ - එසසය එක අන්තයක්, එසස සමුදය තව අන්තයක්, එසස නිරෝධය තමයි මැද. තමන් දැන් මාර්ගයේ නම් ඔතන ඉන්නවාද කියන එක තමන්ට නුවණින් බලන්න පුළුවන්. තමන් මාර්ගය වඩනවා නම් ඔය අන්ත දෙකට

නොවැටී ඉන්න විදියටද වඩන්නේ? එහෙනම් ආර්ය මාර්ගය. එහෙම නැත්නම් ආර්ය මාර්ගය වෙන් කැහැ. ධර්මයට අනුව ගලපලා බලන්න. කාගෙන් වත් ඇහුවට වැඩක් නැහැ 'මම දැන් ආර්ය මාර්ගයේද' කියලා. 'මම සෝවාන් වෙයිද?' මේකට උත්තරය තමන්ටම දකින්න පුළුවන්. මේ දුක නැති කරන මාර්ගයද, මැදුම් පිළිවෙතද, ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගයද? ඕවාට උත්තර තමයි ඔය සරළව තියෙන්නේ.

සම්මා දිට්ඨියෙන් තමයි ඕවා පෙනෙන්නේ. තමන් මෙව්වර කල් හිටියේ ආර්ය මාර්ගයේද? පොඩි දෙයක් වුනාට ඔතන තියෙන ගැඹුර දකින්න. ඔතනින් උදව් වෙනවා තමන්ට ආර්ය මාර්ගයට වැටෙන්න. ඒක සුළු පටු දෙයක් නෙවෙයි. ඕක තේරුම් ගත්තොත් තමන් වැටෙන්නේ නැවත සතර අපායගත නොවෙන තත්වයකට. ඕක තේරුම් ගන්න එතකොටයි සම්මා දිට්ඨිය ඇති වෙන්නේ. එතකොට තැන් තැන් වල අරවා මේවා කියනවා කියල කිසිම ප්‍රශ්නයක් නැහැ. ඒවා අදාළ නැහැ. ධර්මය දක්කා වෙනවා. බුදුරජාණන් වහන්සේ කියනවා මේ සියළුම ස්වාමීන් වහන්සේලා කියන ඒවා හරි කියලා. අතීතය එක අන්තයක්, අනාගතය තව අන්තයක්, වර්තමානය මැද. ඒකත් මැදුම් පිළිවෙත තමයි, නමුත් ඒ මැදුම් පිළිවෙත අනිත් ක්‍රමයටත් ගැලපෙන්න ඕනේ. එසෙය එක අන්තයක්, එසෙ සමුදය තව අන්තයක්, එසෙ නිරෝධය මැද. නාමය එක අන්තයක්, රූපය එක අන්තයක්, විඤ්ඤාණය මැද. ඕකටත් ගැලපෙන්න ඕනේ. එක පැත්තකට ගැලපිලා අනෙක් එකට ගැලපෙන්නේ නැත්නම් ඒ සම්මා දිට්ඨිය නෙවෙයි.

එතකොට කවුරු කියපු එක හරිද කියන ප්‍රශ්නය එන්නේ නැහැ. ඔක්කොම හරි නමුත් නුවණින් දකලා තමයි ඒක කියන්න පුළුවන්. එහෙම නැති වුනාම තමයි අතන හරි, මෙතන වැරදි, මම විතරයි හරි, අනිත් අය වැරදියි කියලා තර්ක කරමින් ඉන්නේ. මේ බුදු දහම දකලා නැතිකමයි. එතකොට තේරුම් ගන්න ඕනේ මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව කියන්නේ මොකක්ද, මොකක් නිසාද මැද කියන්නේ, මැද කියන කොට තියෙන අන්තය මොකක්ද - ඒකත් දැන ගන්න ඕනේ. ඒවායින් අයින් වෙන්නේ කොහොමද? අර ටික දන්න කෙනාට තමයි ඒවායින් අයින් වෙන්නේ කොහොමද කියන ප්‍රශ්නය අහන්න පුළුවන්. ඒ ටික දන්නේ නැතුව ඇහුවාට ඕක කියා දෙන්න බැහැ. ඔය ටික දන්නේ නැති කෙනාට මාර්ගය කියා දෙන්න බැහැ. අන්ත දෙක දන්නේ නැහැ, මැද දන්නේ

නැහැ නමුත් නිවන් මාර්ගය ගැන අහනවා. ඒ නිසා තමයි බුදුරජාණන් වහන්සේ කියන්නේ ජානනො පසුනො - දන්න, දකින කෙනාට තමයි ඉතුරු මාර්ගය වඩන්න පුළුවන්. එහෙම නැති කෙනාට නෙවෙයි.

එකට තමයි මේ දේශනා උදව් කරගන්න ඕනේ. එතකොට කවුරු හරි මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව කියලා කියන කොට කලබල වෙන්න ඕනේ නැහැ. තමන්ට හොඳට බලන්න ක්‍රම තියෙනවා. මේ අන්ත වලට වැටිලාද කියලා බලන්න පුළුවන්. එතකොට කියන කෙනා පිළිබඳව ශ්‍රද්ධාවෙන් පිළිගන්න ඕනේ නැහැ. ගිහි පැවිදි කවුද කිව්වේ කියලා නෙවෙයි පිළිගන්නේ. තමන්ටම දර්ශනය තියෙනවා ධර්මයෙන්. ධර්මයට ගලපලා බලන්න පුළුවන්කම තියෙනවා. එතකොට කවුරු මොනවා කිව්වත් තමන්ට පුළුවන් වෙන්න ඕනේ සද්ධර්මය තෝරලා බේරලා ගන්න.

එතකොට ස්වාමීන් වහන්සේලාට බුදුරජාණන් වහන්සේ ඕක කියලා යනවා - සො උහනො විදිකාන, මජ්ඣෙ මජ්ඣා න ලිප්පති, තං බුදුමි මහා පුරිසොති, සො'ධ සිබ්බනිමච්චගා - අන්ත මොනවාද කියලා කිව්වේ නැහැ. අන්ත දෙකක් දකින්න ඕනේ. මැදක් ඇලෙන්න එපා. එහෙම කෙනා තමයි තණ්හාව ඤය කරන්නේ. එයාට මහා පුරුෂයා කියලා කියනවා. එහෙම කියලා යනවා. දැන් ස්වාමීන් වහන්සේලා කථා වෙනවා, අන්ත දෙක මොකක්ද. එතකොට එකිනෙකාගේ මත කියනවා - ඔය කියන්න ඇත්තේ මේ අන්ත දෙක, මේකයි මැද කියන්නේ කියලා. ඔහොම අදහසක් දෙනවා.

එතකොට එක ස්වාමීන් වහන්සේ නමක් කියනවා ඇවැත්ති ඕකේ අර්ථය මම නම් දකින්නේ මෙන්න මෙහෙමයි, මට මෙහෙම හිතෙනවා. ස්පර්ශය කියන්නේ එක අන්තයක්, ස්පර්ශ සමුදය කියන්නේ දෙවෙනි අන්තය, ස්පර්ශ නිරෝධයටයි මැද කියන්නේ. සිබ්බනිය කියලා කියන්නේ තණ්හාවට. එතකොට අන්ත දෙකේ නොසිට ස්පර්ශ නිරෝධයක මැද ජීවත් වෙලා තණ්හාව ඤය කරන කෙනාට මහා පුරුෂයා කියලා කියනවා. ඒ තමයි රහතන් වහන්සේ. ඕක තමයි බුදුරජාණන් වහන්සේ දේශනා කළේ කියලා එක ස්වාමීන් වහන්සේ නමක් කියනවා. මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව කියන්නේ මොකක්ද කියලා එතකොට හිතාගන්න පුළුවන්. එතකොට තමන් මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවේ ඉන්නවා නම් දැන් අවබෝධයක් තියෙනවා ස්පර්ශ අන්තයේ ඉන්නත් බැහැ, සමුදය

අන්තයේ ඉන්නත් බැහැ කියලා. ඒවායේ ඉන්නවා නම් මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවේ නෙවෙයි කියලත් දන්නවා.

තව ස්වාමීන් වහන්සේ නමක් මෙහෙම කියනවා, මට නම් ඕක වැටහෙන්නේ මෙන්න මෙහෙමයි. අතීතය එක අන්තයක්, අනාගතය දෙවෙනි අන්තය, වර්තමානය තමයි මැද. වර්තමානයේ නෙවෙයි නම් ඉන්නේ මැදුම් පිළිවෙත නෙවෙයි කියලා පෙනෙනවා. නමුත් මජ්ඣම මනා න ලියනි - මැද තැවරෙන්නත් බැහැ. වර්තමානය අල්ලා ගත්තත් වැරදියි. එහෙම ඉඳලත් තණ්හාව දුරුකරන්න පුළුවන්. තණ්හාව ඉක්මෙව්වොත් එයාට කියනවා මහා පුරුෂයා කියලා.

ඔය දෙක අහගෙන ඉඳලා තව ස්වාමීන් වහන්සේ නමක් කියනවා, මට නම් ඕක වැටහෙන්නේ මෙන්න මෙහෙමයි. සැප වේදනාව එක් අන්තයක්, දුක් වේදනාව දෙවෙනි අන්තය, උපේක්‍ෂා වේදනාව තමයි මැද. එතකොට සැප වේදනාවට වැටෙන්නෙත් නැහැ, දුක් වේදනා අන්තයට වැටෙන්නෙත් නැහැ, උපේක්‍ෂා වේදනාව අල්ලගන්නෙත් නැතුව හිටියොත් මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව වැඩෙනවා, තණ්හාව ක්‍ෂය කරගන්න පුළුවන්. මහා පුරුෂයෙක් වෙන්න පුළුවන්. එතනත් උපේක්‍ෂාවේ නොඇලෙන බව වැදගත්.

තව ස්වාමීන් වහන්සේ නමක් කියනවා, රූපය එක් අන්තයක්, නාම ධර්ම දෙවෙනි අන්තය, විඤ්ඤාණය මැද. මෙහෙම ඉඳලා තණ්හාව නැතිකෙරුවොත් එයාට කියනවා මහා පුරුෂයා කියලා.

තව ස්වාමීන් වහන්සේ නමක් කියනවා, මට නම් වැටහෙන්නේ මේ විදියටයි - අධ්‍යාත්මික ආයතන හය එක් අන්තයක්, (අධ්‍යාත්මික ආයතන හයක් තියෙනවා - ඇහැ, කන, නාසය, දිව, කය, මනස), බාහිර ආයතනය දෙවෙනි අන්තය, (රූප, ශබ්ද, ගන්ධ, රස, පොට්ටබ්බ, ධම්ම), විඤ්ඤාණය මැද. මේ අන්ත දෙකෙන් එකකටවත් වැටෙන්නේ නැතුව, විඤ්ඤාණයෙන් තැවරෙන්නේ නැතුව හිටියොත් තණ්හාව ක්‍ෂය කරලා මහා පුරුෂයෙක්, රහතන් වහන්සේ නමක් වෙන්න පුළුවන්.

ඔය ටික අහගෙන ඉඳලා තව ස්වාමීන් වහන්සේ නමක් කියනවා, සක්කාය එක් අන්තයක්, සක්කාය සමුදය දෙවෙනි අන්තය, සක්කාය නිරෝධය මැදයි. එතකොට සක්කාය නිරෝධයට අනුව ඉඳලා තණ්හාව

දුරු කරගත්තොත් රහත් වෙන්න පුළුවන්, මහා පුරුෂයෙක් වෙන්න පුළුවන්. බුදු දහමේ ප්‍රතිඵල ලබන්න පුළුවන්.

ඔහොම මත ටිකක් කිව්වොත් ඔයගොල්ලෝ මොකද කරන්නේ? හය දෙනෙක් එකතු වෙලා එක එක විදියට කියනවා. ඒ කාලයේ ස්වාමීන් වහන්සේලා කථා වෙනවා බුදුරජාණන් වහන්සේගෙන් අහමු කොයි එකද හරි කියලා. එතකොට බුදුරජාණන් වහන්සේ කියනවා ඔය ඔක්කෝම හරි, කවුරුත් වැරදි නැහැ. නමුත් මම නම් හිතාගෙන කිව්වේ මේකයි - ස්පර්ශය එක අන්තයක්, ස්පර්ශ සමුදය දෙවෙනි අන්තය, ස්පර්ශ නිරෝධයටයි මැද. එතකොට අපි එකකින් තේරුම් ගත්තොත් මතක තියාගන්න අර හැම එකකටම ගැලපෙන්නක් ඕනේ.

ශබ්ද උදාහරණය ගත්තොත් - ශබ්දය ඇහෙන කොට සම්ප්‍රේෂයක් හටගන්නවා. සෝත සම්ප්‍රේෂය. කනයි, ශබ්දයයි, විඤ්ඤාණයයි කියන එක හටගන්නා. ඒක එක අන්තයක්. අපි එතනින් නැවතුනේ නැහැ ඊළඟට එස්ස සමුදය අන්තයකුත් දැක්කා. ශබ්දයට අදාළ බෙරයකුත් දැනුවත් වුනා. එතකොට එස්ස සමුදය අන්තයකුත් දැක්කා. අපි කන පාවිච්චි කරලා ශබ්දයක් ඇහුනා කියලා නැවැත්තුවේ නැහැ, අරෙහෙ බෙරයක් තියෙනවා කියලා දැනුවත් වීමකටත් ආවා. ඒක අපි දන්නවා එස්ස සමුදය කියලා. එස්සය සහ එස්ස සමුදය කියන්නේ මොකක්ද කියලා අපි දන්නවා. ඒකට සමුදය කිව්වේ එස්සයක් හටගන්න හේතු දැන් සකස් වෙලා තියෙන්නේ. නැවත එස්සයක් හටගන්න හැකියාවන් ටිකක් දැන් සකස් කරනවා. හටගන්න හේතු වලට කියනවා සමුදය කියලා. සමුදය තේරුම් ගන්න ඕනේ - ලෝකයට අයිති දෙයක් අපි භාර ගත්තා. එහෙම නැත්නම් ලෝකයට අහුවුනා. ඒකට තමයි තව නමක් දෙන්නේ සතර මහා ධාතු රූපයක් තියෙනවා කියලා දැන් විශ්වාස කරනවා. දැඩිව පිළිගත්තා. රූපයේ බැස ගත්තා. ඒ සතර මහා ධාතු රූපය අත්දකින්න ඕනේ නම් ආයතනයක් උපද්දවීමේ හැකියාව තියෙනවා. ඒ රූපයට තණ්හාවක් ඇති වුනොත් නැවත නැවත ආයතනයක් උපද්දවනවා. එතකොට එස්සය උපද්දවනවා. ඒ කියන්නේ එස්ස සමුදයක් දැන් හටගෙන තියෙන්නේ.

ලෝකයට අයිති රූපයක් දැනගත්තා කියන්නේ රූපයේ බැස ගත්තා. රූපය පිළිගත්තා. රූපය භාරගත්තා කියන්නේ එස්ස සමුදයකට අහුවුනා. ඒ රූපය නැවත ඕනේ ආයතනයකින් අත්දකින්න පුළුවන්. ඒක

ගැන නැවත ඕනේ නම් මතක් කරන්න පුළුවන්. එහෙම නැත්නම් ඒක දකින්න, අහන්න, ගඳ සුවඳ බලන්න, රස බලන්න, ස්පර්ශ කරන්න හිතෙන් පුළුවන්. එස්ස සමුදය. ලෝකයට අනුවනා කියන්නේ ලෝකයේ දෑත් ගමන් කරනවා. ලෝකයේ ගමන් කරනවා කියන්නේ සංසාරයේ යනවා. බුදුරජාණන් වහන්සේ දේශනා කරනවා මේ සසරේ යනවා කියන්නේ දුක් විදිනවා. ලෝකය කියන්නේ දුක. දුක තමයි මේ උපද්දවන්නේ.

තව විදියකට කියනවා දුක කියන එකයි, දුක සමුදයයි තමයි ඔය හදලා තියෙන්නේ. එක අන්තයක් දුක, අනිත් එක දුක සමුදය. දුක කියන්නේ ලෝකය. දුක සමුදය කියන්නේ ලෝකය නැවත නැවත හටගන්න තියෙන හැකියාව. සමුදය තියෙන කල් ලෝකය තියෙනවා, දුක තියෙනවා, රූප තියෙනවා, සංසාරයේ යනවා. බුදුරජාණන් වහන්සේ ධර්මයේ දේශනා කරනවා ලෝකය තමන් තුළින් දකින්න. උදාහරණයේදී අපි බෙරය දුක්කේ එළියෙන්. තමන් තුළින් කියලා, මේක හිතෙන් හදපු එකක් කියලා, සංස්කාරයක් කියලා දුක්කේ නැහැ. එළියේ තියෙනවා කියලා හිතන එක අවිජ්ජා පච්චයා සංඛාරා - අවිද්‍යාවෙන් හදපු සංස්කරණයක්. ඒ සංස්කාරය තමයි සමුදය. බෙරය තියෙනවා කියලා දැනගන්න එක අවිද්‍යාවෙන් හදපු සංස්කාරයක්. ඒක එළියේ තියෙනවා කියන එක දැනගත්තා කියන්නේ විඤ්ඤාණයක්. විඤ්ඤාණයට එළියේ තියෙන බෙරයක් අනුවෙලා. ලෝකයට අයිති සතර මහා ධාතු බෙරයක් තමයි විඤ්ඤාණයට අරමුණු වෙලා තියෙන්නේ. විඤ්ඤාණයෙන් දැනගෙන තියෙන්නේ. ඒ දැනගත්තේ සතර මහා ධාතු රූපයක් නෙවෙයි, නාම රූපයක්. නාම රූපය විඤ්ඤාණයට අරමුණු වෙලා. හිතෙන් හදපු චිත්ත රූපය තමයි දෑත් විඤ්ඤාණයට අරමුණු වෙලා තියෙන්නේ. විඤ්ඤාණයට නාම රූපයක් හටගෙන. නමුත් ලෝකයට අයිති දුක්මේදී බාහිරව පවතින සතර මහා ධාතු රූපයක්.

අවිද්‍යාව, සංඛාර, විඤ්ඤාණය, නාම රූප ගැන දෑත් කිව්වා. සළායතන ඔතන තියෙනවා. දෑත් මොන ආයතනය ඉපැද්දුවත් අත්දකින්නේ මොන වගේ දෙයක්ද කියන එක, අදහස් ටික තියෙනවා ඔතන - සළායතන. බෙරය උදව් කරගෙන අපි මේ ආයතනය ඉපැද්දුවොත් ඕක නිසා මේ වගේ අත්දකීමක්නේ එන්නේ කියන එක දන්නවා. ඒ දැනීම ලබන්න තණ්හාවක් ඇතිවුනොත් දිගින් දිගට

ගෙනියනවා. නැවත නැවත ආයතන උපද්දවනවා. දැන් දකින්න ඕනේ එතන සලායතනයක් තියෙන බව.

ඔය ටික වෙනකොට එස්සයයි, එස්ස සමුදයයි දෙකම තියෙනවා. සෝත සම්මේඝයක් තියෙනවා, ඒ විතරක් නෙවෙයි දැන් මනෝ සම්මේඝයකුත් හටගෙන ඊට එහාටත් ගිහිත්. ඒ නිසා වින්දනයක්, වේදනාවක් තියෙනවා. ඒකට කැමතිද, අකමැතිද, උපේක්ෂාද කියන ගතියකුත් තියෙනවා. ඒක ඊටපස්සේ තණ්හාවෙන් උපාදාන කරලා. ඒ දෙය දැනගත්තේ 'මම'. ඒ බෙරය ගැන දැනුවත් වුනේ 'මම'. උපාදාන කරලා. තණ්හා උපාදාන ටිකක් හටගෙන.

භව, ජාති, ජරා, මරණත් ඔතන තියෙනවා. භව කියලා අදහස් කරන්නේ 'තියෙන බව, පවතින බව'. භව කියන්නේ අතීතය, අනාගතය, වර්තමානය කියන ඔය තුනේම තියෙන දෙයකට අපි තියෙන බවක් කියනවා. මහා ගැඹුරට හිතලා පටලවා ගන්න එපා. බෙරයක් තියෙන බවක් තමයි දැනගත්තේ. ඔය බෙරය අතීතයෙන් තිබුණා, දැනුත් තියෙනවා, ආයේ ගිහිත් බැලුවොත් අනාගතයෙන් දකින්න පුළුවන් කියලයි හිතන්නේ. තියෙන බවක්, පවතින බවක් තමයි භාරගත්තේ. ශබ්දය ඇහෙන කොට විතරක් නෙවෙයි ඔය බෙරය අපට තියෙන්නේ. ඊට පස්සේ අතුරුදහන් වෙන්නේ නැහැ. අපට ඒක තියෙනවා. ඒකයි ඒ බෙරය අත්දකින්න නැවතත් ආයතනයක් උපද්දන්න පුළුවන් වෙන්නේ. සාමාන්‍ය මට්ටමේදී ශබ්දය ඇහුනහම එළියේ බෙරයක් තියෙන බවක් තමයි දැනගන්නේ. තියෙනවා කියන කොට අහන්න කලිනුත් තිබුණා, දැනුත් තියෙනවා, ආයෙන් අහන්න පුළුවන් කමකුත් තියෙනවා. එතකොට බෙරයක් තියෙනවා කියන කොට අපේ ආයතන වලින් ඒක අත්දකින්න සමුදයක් හැඳුවා කියන්නේ ඒකයි. ඒක තියෙන, පවතින බවක්. ඒ නිසා තමයි ආයතන නැවත උපද්දන්න පුළුවන් වෙන්නේ ඒ තියෙන දෙය අත්දකින්න. ඔතනින්ම නිරුද්ධ වුනා නම් අපට තව ආයතනයකින් අත්දකින්න බැහැ. අපට බෙරය නිරෝධ වෙලා නැහැ.

සමුදය හැඳුවා කියන්නේ, බෙරයක් හැඳුවා කියන්නේ අපට නැවත බෙරය සිහි කරන්න, අත්දකින්න පුළුවන්කම තියෙනවා. ඒ ශබ්දය අපට නැවත සිහි කරන්න පුළුවන් ඒක හිතේ ඉතුරු වෙලා තියෙන නිසා. නිරෝධ වෙලා නම් මතක් කර ගන්න බැහැ. බෙරය ගැන මොනවා හරි වේතනාවක් එන්නේ හිතේ ඒක ගැන අදහස් ටිකක් ඉතුරු

වෙලා තියෙන නිසා. ඕක තමයි සමුදය. නැවත ආයතනයක් උපද්දන්න හැකියාව. ඕක හිතේ හටගත්තා නම් ඒ හිත නිරුද්ධ වෙනකොට නිරුද්ධ වුනා නම් එතකොට අපට ඒක මතක් කරගෙන රස විදින්න බැහැ. ඇත්ත තත්වය එතන හිතක් ඇති වෙලා නැතිවුනා. හීනයක් දක්කා වගේ. හීනයක් දක්කාට ඇත්තට තියෙනවා කියලා විශ්වාස කරන්නේ නැහැ. කාට හරි කියන කොට අතන බෙරයක් ගහනවා කියලා හීනයක් කියලා කියන්නේ නැහැ, ඇත්තටම දූන් පවතින, ලෝකයට අයිති, අත්දැකපු දෙයක් හැටියටයි කියන්නේ, හිතන්නේ. අපි ආයතන පාවිච්චි කරන්නේම ලෝකයට අහුවෙලා. මේක මුළාවක් කියන දක්මක් අපට නැහැ.

ඒ කියන්නේ අර අන්ත වලට අහුවෙලා. ඒක මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව නෙවෙයි. ඕකයි අවබෝධ කරගන්න ඕනේ. ලෝකයට අයිති ප්‍රතිපදාව ලෝකය යන විදියට. ඒක මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව වෙන්නේ නැහැ. ඒ නිසා තමයි මේ අන්ත දෙකක් තියෙනවා කියලා පෙන්වන්නේ. අන්ත දෙක දකින්න. සො උහණෙන විදිඤාන, මජ්ඣිමනිකා න ලියනි වෙන්න පුළුවන් එතකොට. ඔය අන්ත දෙක දක්කේ නැත්නම් නිරෝධය ගැන හිතන්න වත් බැහැ. රහතන් වහන්සේ ගැන කථා කරලා වැඩක් නැහැ ඔය අන්තයේ ඉඳගෙන. දනගන්න දකින කෙනාට තමයි ධර්මය තියෙන්නේ. ඒක නිසා ඔය අන්ත දෙක දකින්න. එහෙම නැත්නම් බුදු කෙනෙක් අවශ්‍ය නැහැ, ගිහින් භාවනා කරන්න කියන්න පුළුවන්. අපි භාවනා කර කර සමාධිය වැඩුවාට, ආයතන ගැන බැලුවාට, තියෙන දෙවල් වල අනිත්‍ය බැලුවාට ධර්මය අවබෝධ වෙයිද කියලා හොඳට හිතලා බලන්න. ඕවා අනිත්‍යයි, දුකයි, අනාත්මයි කියලා බැලුවාට ඕක මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවද කියලා නුවණින් බලන්න. ඒ සඳහා තමයි මේ ධර්මය තියෙන්නේ.

කවුරු හරි කිව්ව පලියට අනිත්‍ය, දුක, අනාත්ම, සතර මහා ධාතු බැලුවාට, එක එක භාවනා කෙරුවාට ඒක මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවද නැත්ද කියන එක තේරුම් ගන්න තමයි මේ බොහොම කෙටි සතර පද ගාථාව දේශනා කළේ. සො උහණෙන විදිඤාන, මජ්ඣිමනිකා න ලියනි, තං බ්‍රෑම් මහා පුරිසොති, සො'ධ සිඛ්ඛනිමච්චගා - අපට බුදු දහම අවශ්‍ය මේකටයි. කවුරුවත් කිව්ව පලියට නෙවෙයි තමන්ට පුළුවන් වෙන්න ඕනේ ධර්මය දකින්න. ධර්මය එහිපසිකයි කියන්නේ ඒකයි.

සන්දිට්ඨිකයී කියන්නේ ඒකයි, තමන් තුළින්ම දකින්න පුළුවන්, දකින්න ඕනේ. අනුන් කියන නිසා නෙවෙයි. එන්න ඇවිල්ලා බලන්න කියලා පෙන්වන්න පුළුවන් සත්‍යයක්.

බුදුරජාණන් වහන්සේ දේශනා කරන්නේ ආසුව ප්‍රභාණය කරන්න පුළුවන් දන්න, දකින කෙනාට - ජානතො පසුකො. එහෙම නැති කෙනාට ආසුව පහ කරන්න පුළුවන් කියලා නම් දේශනා කරන්නේ නැහැ කියලා පැහැදිලිව කියනවා. සබ්බාසව සුත්‍රය පටන් ගන්නේ එතැනින්. මේක බුද්ධ වචනය. ඒ නිසා තමයි ධර්මය අහන්න ඕනේ, දැනගන්න ඕනේ. එතකොට අන්ත වලට නොපැමිණ - දිට්ඨිංච අනුපගමමසීලවා දසුනෙන සමපනො - දිට්ඨි වලට පැමිණෙන්නේ නැතුව ඇතිවන සීලය. දෘෂ්ටි වල ඉඳන් මොනවා කළත් හරි යන්නේ නැහැ. ඒක මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව වෙන්නේ නැහැ. දෘෂ්ටි වල ඉඳන් ඕනේ භාවනාවක් කරන්න පුළුවන්. අන්ත වල ඉඳගෙන අතිත්‍ය බල බලා ඉන්න පුළුවන්. අන්ත දෙකේම ඉන්නවා - එස්ස සහ එස්ස සමුදය අන්තයේ. අතිත්‍ය බලලා සමහර විට දෙවෙනි අන්තයෙන් කෙනෙකුට ටිකක් මිඳෙන්න පුළුවන් වෙයි. ඒ මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවද කියලා නුවණින් බලන්න.

මජ්ඣිම නිකායට අනුව මැදුම් පිළිවෙතද ඔය වඩන්නේ කියලා නුවණින් බලන්න. අපි නම් විදර්ශනාව වඩන්නේ කියලා කියන්න පුළුවන්. ඒක මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවද නැතද කියන එක ධර්මයට අනුව බලන්න. එහෙම බලන්න පුළුවන් ධර්මය අහන, දකින කෙනාට. හොඳට තේරුම් ගන්න නොදැන කරන භාවනා වලින් යම් කිසි දෙයක් වෙයි නමුත් මාර්ගඵල ලැබෙයිද කියන එක, සෝවාන් වෙන්න පුළුවන් වෙයිද කියන එක ධර්මයට අනුව නම් වෙන්න බැහැ. මොකද මැදුම් පිළිවෙත නෙවෙයි. අන්ත දෙක අන්තර්න්තයි කියන්නේ. බ්‍රහ්ම ලෝකයේ, දිව්‍ය ලෝකයේ යන්න පුළුවන් හැබැයි සෝවාන් වෙන්න බැහැ. පංච කාමය උපරිමයට විදින්නේ දිව්‍ය ලෝකයේ. ඒවා අලෝභ අදෝෂ අමෝහ හින් නෙවෙයි. මේ ලෝකයේ චුනත් බලන්න හැම දෙයක්ම තියෙන කෙනෙක් - එයා නිතරම හදන්නේ ලෝභ, ද්වේශ, මෝහ හිත්. කාම සම්පත්ති තව තව විදිනවා මිසක් ඒකෙන් මිඳෙන්න උත්සාහ කරන්නේ නැහැ. කප්පුරුක් පූජා කරන කොට හිතන හිතන දේ ලැබුණොත් කොහොමට හිටියිද? ලැබෙන්නේ නැතුවත් මෙහෙම නම් ඒවා

ලැබුණොත් කොහොම හිටියිද? මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව වැඩෙන්නේ නැහැ, ලෝකයේ නම් යයි.

උභය අන්තය දකින කෙනාට තමයි මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව තියෙන්නේ. නොදන්න අයට නෙවෙයි. මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව වඩන කොට තණ්හාව ක්‍ෂය වෙනවා. තණ්හාව නැති කරන්න පුළුවන්. දිව්‍ය ලෝකයේ ගිහින් නම් තණ්හාව නැති කරන්න ලැබෙන්නේ නැහැ. සාමාන්‍යයෙන් ගිතන්න - හැම දෙයක්ම ලැබෙනවා නම් අපේ තණ්හාව වැඩි වෙනවා මිසක් අඩු වෙන්නේ නැහැ. මේක අවබෝධ කරගත්තේ නැත්නම්, මේ ධර්මය දැක්කේ නැත්නම් ඉන්නේ ඉතාම භයානක තත්වයක. දැන් අවබෝධ කරගත්තේ නැත්නම් ආයේ අවස්ථාවක් ලැබෙන්නේ නම් නැහැ. සසරේ යනවා. අපේ පුරුදු බලවත්. සංසාරේ යන පුරුදු ඒ තරමටම බලවත්. ටික ටික කැඩුවාට මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවට නම් එන්නේ නැහැ. මධ්‍ය ප්‍රතිපදාවට ආවොත් බුදුරජාණන් වහන්සේ සහතිකය දෙනවා - නැවත සතර අපාගත වෙන්නේ නැහැ. නමුත් මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවට එන්නේ නැතුව මොනවා කළත් වැඩක් නැහැ. දිව්‍ය ලෝකයේ යන්න පුළුවන් ඒ වුනාට ඉන් පසු නැවතත් සුගතියට යනවාද කියන එක කියන්න බැහැ.

බුදුරජාණන් වහන්සේ උපමාවක් දෙනවා - මහ පොලොවේ තියෙන පස් සහ නියපොත්තට ගත් පස් ටික සසඳනවා. නැවත සුගතියට යන්නේ මෙතරම් සුළු ප්‍රමාණයක් කියනවා. මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවට වැටුනොත් විතරයි තණ්හාව ක්‍ෂය කරන මාර්ගයට වැටෙන්නේ. වෙන විදියක් නැහැ. මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව කියන්නේ අන්ත දෙකට වැටෙන්න බැහැ. අන්ත දෙකේ ඉදගෙන අපි තණ්හාව නැති කරයිද කියලා අහන එක සුදුසු නැහැ. ගින්නට දර දමන ගමන් ගින්න නිවෙයිද කියලා අහනවා වගේ දෙයක්. තමන්ව තව කෙනෙකුට ඇදලා දමන්න බැහැ. තමන් අවබෝධ කරගෙන මාර්ගයට වැටෙනවා මිසක්, බුදු කෙනෙකුටත් බැහැ තව කෙනෙක්ව ඇදලා මාර්ගයට දමන්න. මෙහෙම දෙයක් තියෙනවා කියලා පෙන්වන එක විතරයි කරන්න පුළුවන්. ඒකට වැටෙනවාද නැත්ද කියන එක තම තමන්ගේ වැඩක්.

ලෝකයේ යනවා කියන්නේ තණ්හාව වැඩි කරන මාර්ගයේ ඔය ඉන්නේ. මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව තමයි තණ්හාව අඩු කරන මාර්ගය. එතකොට මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවට වැටුනොත් විතරයි සහතිකයක් තියෙන්නේ දැන්

තණ්හාව අඩු කරන මාර්ගයට වැටුණා කියලා. ඒකට තමයි මේ බුදු දහම අහන්න, ඒකේ ප්‍රයෝජනය ගන්න කියන්නේ. නිකන් උත්සාහ කරන පලියටම ඕක එන්නෙත් නැහැ. උත්සාහය අවශ්‍ය තමයි නමුත් දහම අහන එක, දහම තේරුම් ගන්න එක තමයි වැදගත්ම වෙන්නේ. ප්‍රඥාවන්තයින්ට තමයි බුදු දහම තියෙන්නේ. අට මහා කුසල් උදව් වෙන්නේ 31ක් තලයේ හොඳ තැන් වලට යන්න විතරයි. දහම අවබෝධ කරන ගන්න නෙවෙයි. අටමහා කුසල් කළ නිසා තමයි විසාකාව, අනේපිඬු සිටාණෝ තවමත් සසරේ යන්නේ. නමුත් ඔවුන් ඒවායින් නොනැවතී සෝවාන් වුන නිසා සසරෙන් ගැලවෙනවා.

මෙතන එක එක ආකාරයට කිව්වේ මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවේ ඉන්නවාද කියලා බලාගන්න. තමන් මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව තේරුම් ගත්තොත් එදාට ඒක ටික ටික හරි වඩනවා. එකවරම අවබෝධ කරන්න බැහැ. මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව කියන්නේ මොකක්ද කියලා දැනගත්ත කෙනා, සම්මා දිට්ඨිය ඇති කරගත්ත කෙනා ඊට පස්සේ කොච්චර කල් ගියත් ප්‍රශ්ණයක් නැහැ. සම්මා දිට්ඨිය ඇති කර ගෙන දිව්‍ය ලෝකයේ ගියත් ප්‍රශ්ණයක් නැහැ. සම්මා දිට්ඨිය නැතුව දිව්‍ය ලෝකයේ ගියොත් තමයි ප්‍රශ්ණේ. සම්මා දිට්ඨිය කියන්නේ මේ මැදුම් පිළිවෙත මොකක්ද කියලා දකින්න පුළුවන් කම. මාර්ගය මොකක්ද කියලා දකින්න, අවබෝධ කරන්න පුළුවන් කමක් තියෙන්න ඕනේ. මේ අන්ත වලට වැටුණොත් මාර්ගය නෙවෙයි කියන එක තේරුම් ගන්න පුළුවන් කමක් තියෙන්න ඕනේ. අපි මාර්ගය වඩනවා කිය කියා ඉඳලා අන්තයකට වැට්ලා අන්තය වඩමින් හිටියාට මාර්ගයට වැටෙන්නේ නැහැ.

එතකොට ලෝකෝත්තර සම්මා දිට්ඨිය, හරි දැක්ම නැහැ. දුක, දුක්ඛ සමුදය, නිරෝධය, මාර්ගය පිළිබඳ දැක්ම නැහැ. නැත්නම් ලෝකය, ලෝක සමුදය, නිරෝධය, මාර්ගය මොකක්ද කියලා දැක්ම නැහැ. රූපය, රූප සමුදය, නිරෝධය, මාර්ගය කියන දැක්ම නැහැ. සලායතනය, සලායතන සමුදය, නිරෝධය, මාර්ගය මොකක්ද කියන දැක්ම නැහැ. සම්මා දිට්ඨිය මෙතෙක් දුම්මා නම් ඔය අන්ත වලට වැටෙන්නේ නැහැ කියන එක - එස්ස නිරෝධය කියන එක, ආයතන නිරෝධ, ලෝක නිරෝධ කියන එක, ලෝකයට අහුවෙන්නේ නැහැ කියන එකට, රූප නිරෝධයට - ඔය ඔක්කොටම ගැලපෙනවා. අර කියන ටිකමයි මේ වෙන පැත්තකින් කියන්නේ.

අතීතයේ, අනාගතයේ, වර්තමානයේ නැහැ. බෙරයක් හදන කොට ඉන්නේ අතීතයේ. ඔතෙන්ට ගත්තේ පෙර අත්දැකීමක්. වර්තමානයේ කියලා හිතාගෙන හිටියාට අතීතයේ ජීවත් වෙන්නේ. අතීතයෙන් ගත්ත එක ගැන හිත හිතා ඉන්නවා. ශබ්දය ඇහුවේ මේ මොහොතේ. ඒකට අදාළ බෙරයක් සකස් කරලා, සමුදය සකස් කලා කියන්නේ අතීත අන්තය. ඔය ඉන්නේ අතීතයේ. අතීතයේ ඉඳන් මොන භාවනාව කළත් මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව කියලා කියන්න බැහැ. හටගන්නේ කොහොමද කියන එක දකින්න ඕනේ. මේ මොකක්ද, මේක හටගන්නේ ඇයි කියලා දකින්න ඕනේ. ඔය දෙක තමයි දකින්න ඕනේ. හටගත්ත දෙය සහ සමුදය මොකක්ද කියලා දකින්න. එතකොට තමයි දැක්ම එන්නේ. ඒ දකින කෙනාට තමයි කරන දෙය කරන්න තියෙන්නේ. හටගෙන නිරුද්ධ වෙන, උදය වැය, අනිත්‍ය - මේවා කරන්න තියෙනවා නමුත් කරන්න කළින් මොකක් ගැනද මේ අනිත්‍ය බලන්නේ, මොකක් ගැනද උදය වැය බලන්නේ කියලා දැක්මක් එන්න ඕනේ. ඒ දැක්ම නැතුව නිකන් ලෝකේ දිහා බල බලා හිටියාට හරියන්නේ නැහැ. හරියන්නේ නැහැ කියන්නේ මේකෙන් පෙනෙනවා අන්තයක ඉන්න බව.

ලෝක අන්තයේ ඉඳලත් බැහැ, ලෝක සමුදය අන්තයේ ඉඳලත් බැහැ. ඕක තේරුම් ගන්න. දුක කියන අන්තයේ ඉඳලත් බැහැ, දුක සමුදය අන්තයේ ඉඳලත් බැහැ. දුකේ හිටියොත් දුක් විදිනවා. සමුදයේ හිටියොත් දුක නැවත නැවත හටගන්නවා. ඉතින් ඒ දෙකේම ඉඳලා හරියන්නේ නැහැ. මාර්ගය කියන්නේ නිරෝධයයි, මාර්ගයයි. එතකොට සමුදය ප්‍රභාණය වෙනවා. සමුදය ප්‍රභාණය වෙන්න නම් සමුදය මොකක්ද කියලා අවබෝධ කරගෙන ඒක ප්‍රභාණය කරන්න ඕනේ. මැද නොඇලෙනවා කියන්නේ මාර්ගය වඩන කොට වෙන දෙයක්. එස්සය එක් අන්තයක්, එස්ස සමුදය එක් අන්තයක්, එස්ස නිරෝධය මැද - එතකොට මැදට එන්න නම් නිරෝධය කියන එක අත්දැකින මට්ටමකට එන්න ඕනේ. ඒක නිකන් කපා කර කර හිටියාට හරියන්නේ නැහැ. ඒ වෙන මට්ටමට මාර්ගය වැඩෙන කොට තමයි තණ්හාව ඤය වෙන්නේ.

අපි අතීතයත් නැහැ, අනාගතයත් නැහැ කිව්වාට වර්තමානයේ ඇලී ඇලී ඉන්නවා. ජීවත් වෙන එක නවත්වන එක තමයි මේ තව විදියකට කියන්නේ. ජීවත් වෙන්නේ 'මම'. වර්තමානයේ ඉන්න තමන්ගෙනුත් මිඳෙන කොට තමයි මැද තැවරෙන්නේ නැතුව ඉන්නේ.

දැන් අපි වර්තමානයේ ඉන්න තමන්වයි නිවන් දක්වන්න හදන්නේ. ඒ තමනුත් නැති වෙනකොට තමයි නිවන. ඒක ටිකක් ගැඹුරුයි. ඒක ගැන කථා කරන්න කළින් අන්න දෙක දකලා ඒවායින් මිඳෙන්න බලන්න. රහතන් වහන්සේගේ විදියට අපි ඉන්න ඕනේ කිව්වාට එහෙම ඉන්න බැහැ ඒකට අදාළ දේවල් සම්පූර්ණ කරන කල්. හිත ඒ මට්ටමට දියුණු වෙන කල්. එහෙම නැත්නම් ඕක වචන මාත්‍රයක් විතරයි. මම නම් ඇලෙන්තෙන් නැහැ, ගැටෙන්තෙන් නැහැ, මම මැදයි ඉන්නේ කිව්වාට ඕක වචන මාත්‍රයක් විතරයි. ධර්මය දකලා නෙවෙයි.

ඇසීම කියන කොට අන්න දෙකෙන් මිදුනාද? ඒකත් පටිච්ච සමුප්පන්නයි කියලා බලන්න. මුලින් දැන ගන්න ඕනේ ඇසීම කියලා හිටියත් අපි එස්සය අන්තයට අනුවෙලා නේද කියන එක. එස්ස සමුදයෙන් නම් මිදිලා. ඇසීමට අනුව ලෝකයට අයිති දේවල් සම්බන්ධ කර කර හිතන්නේ නැහැ. සමුදය හදන්නේ නෑ. ඒකත් ලොකු දෙයක්. ශබ්දයක් ඇහුනා කියලා නවත්වන්න පුළුවන් නම් ඒකත් ලොකු දෙයක්. නමුත් මතක තියාගන්න තවම එස්ස අන්නයේ. ඒකෙන් පටිච්ච සමුප්පන්න බව දකින්න පුළුවන් නම් එතකොට ඒ අන්තයත් අල්ල ගන්නේ නැහැ. අන්න දෙකට වැටෙන්නේ නැහැ. සිහිය පිහිටුවාට මදි ඒකේ නුවණ - සම්පජානයේ යෙදෙන්නත් ඕනේ පටිච්ච සමුප්පන්න බව දකින්න. ඉස්සෙල්ලා සිහිය දියුණු කරගන්න ඇහෙන දෙය ඇසීමක් කියන මට්ටමෙන් වත් නවත්වන්න. අපි පෙර පුරුද්දට ඊළඟ මට්ටමට යනවා.

ඔයගොල්ලන්ට පුළුවන්ද ශබ්දයක් අහන්න ලෝකයේ දෙයකට සම්බන්ධ නොකර? කොයි ශබ්දයද සම්බන්ධ නොකර ඇහුවේ? හොඳට ඇහෙන ශබ්ද ටික අහගෙන ඉන්න. අපි හොඳට සිහිය පිහිටවමු. ඇස් දෙක පියාගෙන ඇහෙන ශබ්ද විතරක් බලන්න. මොනවාම හරි ශබ්දයක් ඇහෙනවාද කියලා බලන්න. ප්‍රායෝගිකව කරන කොට පෙනෙනවා අපේ පුරුද්ද බලවත් කියලා. කෙළෙස් බලවත්. ඕක මේ ජීවිතයේ විතරක් නෙවෙයි අනවරාග්‍ර සංසාරයේ ආපු පුරුද්ද. ශබ්දය ඇහෙන කොටම ලෝකයේ දෙයක් ගැන තමයි හිතෙන්නේ. කුරුල්ලෝ කෑ ගහන කොට එළියේ ඉන්න කුරුල්ලෝ කෑගහනවා කියලා තමයි හිතෙන්නේ. එළියේ ඉන්නේ මොකෙක්ද කියන අදහස තියෙනවා. එතකොට එස්ස සමුදය

අන්තයේ. බාහිර ලෝකයට සම්බන්ධ කරපු ගමන්ම අපි ශබ්දයෙන් නවත්වන්නේ නැහැ. සමුදය හදලා.

මේක කියන තරම් ලේසි නැහැ. ඒක තේරුම් ගන්න. අපේ පුරුද්ද බලවත් නිසා, පුරුද්දට අන්ත දෙකටම වැටිලා ඉවරයි. ඒ නිසා තමයි මේක ඉස්සෙල්ලා දකින්න කියන්නේ. මේ අන්ත හඳුනාගන්න. මේක දැක්ක ගමන්ම හරි, මම දැන් නිවන් දැක්කා කියනවා නෙවෙයි. තමන් ඉන්න මට්ටම තේරුම් ගන්න. ඒ දකින එක උදව් වෙනවා මාර්ගය වඩන්න. දැක්ක පලියටම මාර්ගයට වැටුණා නෙවෙයි. අන්තයට ගිහින් කියලා දකින එක උදව් වෙනවා මාර්ගයට වැටෙන්න. ඕක කියපු ගමන් හිතෙන්නේ නැහැ, මම නම් ඒ අන්ත වල නැහැ කියලා. එහෙම කරන්න බැහැ. ලෝකයේ තියෙන දෙයක් අපි සම්බන්ධ කරනවා මයි ශබ්දයක් ඇසුන වෙලාවට. සම්බන්ධ කරලා එතනින් එහාට හිතන එක නවත්වන්න පුළුවන්. එතනින් එහාට ගෙනියන්නේ නැහැ.

එහෙම දැනගන්න කොටත් තේරුම් ගන්න තවම ලෝකයේ. නමුත් සාමාන්‍ය ලෝකයා හිතන මට්ටමට ටිකක් එහාට ගිහිල්ලා දැන් සිහිය, සතිය පිහිටනවා. සතිය පිහිටුවාට තවම සති සම්පන්නය පිහිටලා නැහැ. වඩන්නේ කොහොමද කියලා ඇහුවාට ඕක කරන්න බැහැ. ධර්මයට අනුව තේරුම් ගන්න ඕනේ. මේ මොකක්ද කියලා තමන් දැනගන්න ඕනේ. නැත්නම් මම භාවනා කරනවා කියලා තමන්ම රැවටෙනවා. සිහිය පිහිටන එක හොඳයි සිහිය පිහිටන්නේ නැතුවාට වඩා. සිහිය පිහිටුව පලියටම මැදුම් පිළිවෙත වෙන්නේ නැහැ. ඒක හොඳට තේරුම් ගන්න. ඒ වුනාට සිහිය පිහිටීමෙන් තමයි පටන් ගන්නේ. සිහියත් පිහිටන්න බැරි කෙනාට එතනින් එහාට දකිනවා කියන එක කරන්න බැහැ. ඒක නිසා සිහිය පිහිටන්න පුරුදු කරන්න ඕනේ. සිහිය පිහිටන කෙනාට තමයි එතනින් එහාට නුවණක් යොදවලා බලන්න පුළුවන්. සතිය විතරක් නෙවෙයි සමාධියත් අවශ්‍යයි. සති සමාධි දෙකම ඕනේ ඔය වැඩේ කරන්න. සිහිය පිහිටන කොට හිත වෙන කොහේ හරි දුවනවා නම් ඒ වැඩේ කරන්නත් බැහැ. එතකොට පෙනෙනවා මෙනතට සමාධියත් ඕනේ කියලා.

අපි හිත රවට්ටගෙන හරියන්නේ නැහැ. අඩු ගණනේ දිගින් දිගට යන එක නවත්වන්න පුළුවන් නම් ඒකත් ලොකු දෙයක්. එතකොට සිහිය පිහිටනවා. රැවටෙනවා තමයි ඒ වුනාට සිහිය පිහිටනවා. සිහිය පිහිටලා

ධර්මයක් දන්න කෙනාට එතනින් එහාට බලන්න පුළුවන් කමක් එනවා. මේ ධර්මය අහලා අන්ත දෙක මොකක්ද කියලා දන්න කෙනාට හිතට පෙන්න්න පුළුවන් අන්ත වලට වැටෙනකොට. මේ එස්ස අන්තය, මේ සමුදය අන්තය. නැතුව හිතලා හරියන්නේ නැහැ, මම ඔය අන්ත වලට වැටෙන්නේ නැහැ කියලා. ඒක කරන්න බැහැ. රැවටීම ඉබේම එනවා කියන්නේ අපේ පුරුදු බලවත් කියන එකයි. අපි මැදුම් පිළිවෙත වඩන්න නෙවෙයි පුරුදු කරලා තියෙන්නේ. අපට තියෙන්නේ සසරේ යන පුරුද්ද. ලෝකයේ යන, ලෝකය හාර ගන්න පුරුද්ද තියෙන්නේ. ඒක කඩන්න නම් හොඳ සිහියකින් මේක බලා ගෙන ඉන්න වෙනවා. මෙහෙම වෙනවා කියලා දක දක බලා ගෙන ඉන්න වෙනවා. මෙන්න රැවටෙනවා කියලා. මම රැවටෙන්නේ නැතුව ඉන්නවා කියලා හිතුවාට හරියන්නේ නැහැ. ඒක වෙන දෙයක් නෙවෙයි. අපි පෙන්න්න ඕනේ මෙතන රැවටෙනවා, මෙතන රැවටුනා. එහෙම දකින කොට කවදා හරි හිත දකිනවා රැවටෙන බව. එකකොට ඊළඟ සැරයේ රැවටෙන එක නවත්වනවා.

එහෙම නැතුව, නැහැ මම ධර්මය දන්නවා, මම රැවටෙන්නේ නැහැ කියලා බලන්න හැදුවාට අපේ පුරුදු, කෙළෙස් බලවත්. බලවත් පුරුදු එකසැරේ කඩන්න බැහැ. කඩන්න උපක්‍රමය තමයි සිහිය පිහිටන එක, සමාධිය වඩන එක. ඒ වඩන එක මැදුම් පිළිවෙත නෙවෙයි. මැදුම් පිළිවෙතට වැටෙන්න උදව් වෙනවා. අපි කැමති නැහැ අපි රැවටුනා කියලා හිතන්න. එහෙම එකකුත් තියෙනවා. හිත පිළිගන්නේ නැහැ. 'මම කොහොමද රැවටෙන්නේ, මම ධර්මය දන්නවා, මම භාවනා කරනවා' කියලා හිතෙනවා. දකින්නයි ඔතන දක්‍ෂ වෙන්න ඕනේ. රැවටුනා නම් රැවටීම මොකක්ද කියලා දකින්න. 'මම රැවටෙන්නේ නැහැ' කියලා හිතුවොත් දැකීමේ පැත්තටත් යන්නේ නැහැ.

මීට කලින් අහපු ප්‍රශ්නය තමයි භව කියන්නේ මොකක්ද කියන එක. භව, ජාති, ජරා, මරණ කියන්නේ මොනවාද? අන්ත වල ඉන්නකොට ඕවා තේරුම් ගන්න ටිකක් අමාරුයි. අපි හිතාගෙන ඉන්නේ දැන් කරන කර්ම වලට අනාගතයේදී ජාති, ජරා, මරණ ලැබෙනවා කියලා. මේ මොහොතේ පිනක් කළොත් දිව්‍ය ලෝකයේ ගිහින් තමයි විදින්නේ. ඔක්කෝම අනාගතයට දාලා තියෙනවා. දැන් කරන පින් අනාගතයේ විදිනවා, භව පැවැත්මක් දීපු මට තමයි ඔය පින් එකතු

කරන්නේ කියන එක තමයි අපේ අදහස. සක්කාය දිට්ඨියෙන් හදපු මාව සතුටු කරන්න තමයි ඔය පින් කරන්නේ. තමන්ට අපහාස වෙනකොට ඒවා කපාකරන්න කැමති නැහැ.

ජාති කියන්නේ ඉපදීමට, හටගන්න ගතිය. ජාතිය, ඉපදීම දුකයි. මැරෙන එක දුකයි නම් ඒක දන්නේ කොහොමද? උපදින වෙලාවේ හරි පෙර හවයක මැරුන වෙලාවක හරි ඉපදුන දුක අපට මතක් කරගන්න බැහැ. තමන් මැරෙන මොහොතේ මොන වගේ දුකක් ලැබෙයිද කියලත් අපට දනගන්න බැහැ. එහෙනම් ඇයි ඉපදීම සහ මරණය දුකයි කියන්නේ? ඕවා නුවණින් හොයන්න ඕනේ. ඇයි මෙහෙම කියන්නේ? මේ ගැන දන්නේ නැති නිසා තමයි ප්‍රශ්න එන්නේ - රහතන් වහන්සේ වයසට ගියේ නැත්ද, ලෙඩ වුනේ, මැරුනේ නැත්ද ආදී වශයෙන්. ජාති, ජරා, ව්‍යාධි, මරණ දුකයි කියනවා. දුකයි කිව්වාට දුක නැති කරන්න හදන්නේ රහත් වෙලා නිවන් අවබෝධ කරගන්න. රහතන් වහන්සේ කළ යුතු සියල්ල නිම කරන ලදී නම් තවත් මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවේ ඉන්න අවශ්‍ය නැහැ. මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවේ ඉන්නේ මොකටද? රහත් වෙන්න. රහත් වෙනවා කියන්නේ තණ්හාව ක්‍ෂය කළා. තණ්හාව අවසන් කරන කල් විතරයි මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව අවශ්‍ය වෙන්නේ. තණ්හාව ඉතුරු නැතුව දුරු කළාට පස්සේ නැවත අන්ත වලට වැටෙන්න දෙයක් නැහැ. එවිට තණ්හාව කියලා එකක් නැහැ. දුක කියලා එකක් නැහැ. ඒවා නැතිවෙන්න ඕනේ.

ජාති දුක, මරණ දුක තියෙන්නේ කාටද? 'මම'. අපි මැරෙන කොට දුකයි කියලා දන්නේ අනුන් මැරෙනවා දැකලා. නැත්නම් ඒ ගැන අහලා. ඉපදෙන කොට දුකයි කියලා දන්නේත් අනුන් උපදිනවා දැකලා, නැත්නම් අහලා. ලෝකයේ සිද්ධ වෙන ඒවා දැකලා ඊළඟට හිතනවා මමත් මෙහෙම වෙන්න ඇති, මටත් මෙහෙම වෙයි කියලා. මේ මොහොතේ 'මම' ඉන්නවා නම් මමත් අතීතයේ උපදින කොට අර වගේ දුකක් තියෙන්න ඇති කියලා හිතනවා. අනාගතයේ 'මම' දවසක මැරෙන කොට ඒ වගේ දුකක් ලැබෙනවා ඇති කියලා හිතනවා. ඕක තමයි අපට ජාති දුකයි මරණ දුකයි කියලා දනගන්නේ. උපදින කොට ඒ දුක තියෙන්න ඇත්තේ 'මම' උපදින කොට සිටිය නිසා නේද? 'මම' තමයි ඉපදිලා තියෙන්නේ.

'මම' කියන්නේ මොකක්ද? දෘෂ්ටියක්. ඔය දෘෂ්ටිය නැති වුනොත් උපදින්නේ නැහැ. 'මම' කියන කෙනා ඉන්න කොට 'මම' ඒ කාලේ උපදින්න ඇති කියලා හිතනවා. 'මම' කියන දෘෂ්ටිය නැති වුනොත් ඉපදුනේ කවුද? උදාහරණයෙන් බැලුවොත් - චතුරට එබෙන බල්ලා බල්ලෙක් ඉන්නවා කියන එක දෘෂ්ටියක්. ඒ ඇත්ත ඇති හැටි දැකීම නෙවෙයි. ඒක හිතෙන් හදාගත්ත වැරදි මතයක්. ඒකට තමයි දෘෂ්ටිය කියන්නේ. දැන් ඒ දෘෂ්ටිය තියෙන කල් උඟට හිතන්න පුළුවන් අර චතුරේ ඉන්න බල්ලා උපදින කොට මේ දුක තියෙන්න ඇති, මැරෙන කොට මේ වගේ දුකකට පත් වෙයි කියලා. එහෙම හිතෙන්නේ දෘෂ්ටියෙන් හදාගත්ත බල්ලෙක් ඉන්නවා කියලා විශ්වාස කරන කල් විතරයි. ඒ විශ්වාසය තියෙන කල් විතරයි ජාති දුකයි මරණ දුකයි ගැන හිතන්න පුළුවන්. අපේ මට්ටමෙන් බලන කොට උඟ ඇත්ත අවබෝධ කරගත්තොත් - 'ඔය දෘෂ්ටියක්නේ, ඔතන ඇති බල්ලෙක් නැහැනේ' කියලා දකිනවා. එතකොට ජාති දුක, මරණ දුකක් ගැන කථා කරන්න බැහැ. උපදින්න, මැරෙන්න කෙනෙක් නැහැ. 'මම' කියන එක තියෙන කල් විතරයි උපදින්න මැරෙන්න 'මම' කෙනෙක් ඉන්නේ. 'මම' කියන එක දෘෂ්ටියක් නම්? දෘෂ්ටියක් කියලා දැනගත්ත දවසට? උපදින්න මැරෙන්න කෙනෙක් නැහැ.

'මම' මේ මොහොතේත් හිටියා, අතීතයේත් හිටියා, ඒ නිසා තමයි 'මම' අතීතයේ උපදින්න ඇති කියලා කියන්නේ. එහෙම හිතන කල් තමයි ඉපදුන 'මමෙක්' ඉන්නේ. අතීත, අනාගත, වර්තමාන පැවැත්මක් දුන්නා - භවය හැඳුවා. භවය තියෙන කල් තමයි ජාතියක් තියෙන්නේ. 'මම ඉන්න බවක්' තියෙන කල් අතීතයේ මොකද වුනේ කියලා හොයන්න පුළුවන්. භවයක් නැත්නම් ජාතියක් තියෙන්න බැහැ. 'මම ඉන්න බවක්' විශ්වාස කරන්නේ නැත්නම් ජාතියක් තියෙන්න බැහැ. භව පව්වයා ජාති කියන එක හොඳට දකින්න. 'මම' කියන කෙනාට භව පැවැත්මක් දෙනතාක් විතරයි ජාතියක් තියෙන්නේ. චතුරේ ඉන්න බල්ලාට පැවැත්මක් දෙනතාක් විතරයි 'ඔය බල්ල උපදින කොට මෙහෙම දුකක් විදින්න ඇති' කියලා හිතන්න පුළුවන්.

භව කියන එක නැති වෙන්නේ, ඒ බල්ලා පටිච්ච සමුප්පන්නයි, මේ දෘෂ්ටියෙන්, අවිද්‍යාවෙන්, මුළාවෙන් හදාගත්ත බල්ලෙක් නේ කියලා දැන ගත්ත දවසටයි. එතකොට භව පැවැත්මක් දෙන්නේ නැහැ.

අතීතයෙන් හිටියා, දැනුත් ඉන්නවා, අනාගතයේත් ඉදියි කියලා සතර මහා ධාතු පැවැත්මක් දෙන්නේ නැහැ. ඇයි? හේතූන් නිසා හටගන්නා, හේතු නැතිවෙන කොට නිරුද්ධයි කියලා දකිනවා. පටිච්ච සමුප්පාදයෙන් දකින කොට ඒ බල්ලාට හවයක් නැහැ. පවතින බවක් නැහැ. හවයක් නැත්නම් ඉපදීමක්, ජාතියක් ගැන කථා කරන්න බැහැ. මේ ධර්මය දකින ක්‍රමය. අපට වතුරේ ඉන්න බල්ලාගේ ජාතියක්, මරණයක් ගැන කථා කරන්න බැහැ. සමුදය දක්කා. පැවැත්ම අල්ලගෙන ඉන්න කල්, හවය තියෙන කල් ජාතිය තියෙනවා. ජාතිය තියෙනවා කියන්නේ ජාති දුක තියෙනවා. 'අනේ මමත් උපදින කොට දුක් විදින්න ඇති' කියලා හිතෙනවා. 'මම' ඉන්න කල් හව පවචයා ජාති - 'මම' ඉපදුනේ කොහොමද කියන එක ගැන කථා කරන්න පුළුවන්. ඉපදුන කෙනා 'එයා වයසට ගිහින්, එයා ලෙඩ වෙලා, එයා මැරෙනවා' - ජාති, ජරා, ව්‍යාධි, මරණ දුක දැන් හටගන්නවා.

දැන් දකින්න ඕනේ මේ දෘෂ්ටියක් මතමයි මේ ටික හටගන්නේ කියලා. ඔය දෘෂ්ටිය නැති වුනා නම් ජාති, ජරා, ව්‍යාධි, මරණ දුක තියෙන්නේ නැහැ. 'මම' ඉන්නවා කියන දෘෂ්ටිය යම් දවසක නැති වුනා නම් 'මම' මැරෙන කොට මේ වගේ දුකක් එයි කියන දෙය අදාළ නැහැ. ඒ ගැන කථා කරන්නවත් බැහැ. ඒක හරියට අර වතුරේ ඉන්න බල්ලා මැරෙන කොට උඟට මොන වගේ දුකක් එයිද කියලා කියනවා වගේ එකක්. දෘෂ්ටියේ ඉඳන් කථා කරන ටික දෘෂ්ටිය නැති වුනහම යෙදෙන්නේ නැහැ. මේකෙන් පෙනෙනවා රහත් වෙන කොට මොන වගේ අවබෝධයක්ද ඇතිවෙන්නේ කියලා. එදාට අපි මේ කථා කරන විදියට 'ඔය රහතන් වහන්සේත් වයසට ගියා, බුදුහාමුදුරුවොත් ලෙඩ වුනා, මැරුනා' කියන කථා අදාළ වෙන්නේ නැහැ. එතකොට උන්වහන්සේලා 'දුක නැතිකරලාද?' කියන ප්‍රශ්නය එන්නේ නැහැ කියලා නුවණින් දකින්න. අපි දෘෂ්ටියෙන් ඉන්න තාක් කල් තමයි ඔය ප්‍රශ්න ටික තියෙන්නේ.

ප්‍රශ්නයකට උත්තරය: ජාති නැති කරන්නේ කාගෙද? ඉපදීම නැති කරන්නේ - කාගේ ඉපදීමද? 'මගේ'. 'මම' කියන එක දෘෂ්ටියක්. තේරුම් ගන්න 'මම' කියන කෙනා අර වතුරේ ඉන්න බල්ලා වගෙයි. දෘෂ්ටියකින් හදපු 'මම' නම් අර ගොඩ ඉන්න බල්ලා වතුරේ ඉන්නවා කියලා හිතා ගත්ත බල්ලෙක් වගෙයි. ඇත්තට ඉන්න 'මම' නම් එහෙම නෙවෙයි.

දෘෂ්ටියකින් හඳුනා 'මම' කියන්නේ රැවටීමකින් ඒ ටික යෙදුනු නිසා පටිච්ච සමුප්පන්න වුන දෙයක් විතරයි. දෘෂ්ටියේ ඉන්න කල් බල්ලා අහන ප්‍රශ්න ටික - 'ඔය බල්ලා ඉපදුනේ කවදාද, මැරෙන්නේ කවදාද, උපදින කොට මොන දුකක් වින්දාද, මොන ලෙඩ හැදුනාද' - අපට මේ ප්‍රශ්න මෝඩ කමට අහන ප්‍රශ්න කියලා පෙනෙනවා. වතුරේ තියෙන ඡායාව ගැන එක එක දේවල් අහනවා. ඔය සේරම තියෙන්නේ දෘෂ්ටියේ ඉන්න කල් විතරයි. හවය දීපු ගමන් තමයි ජාති, ජරා, ව්‍යාධි, මරණ, දුකක දෝමනස්ස - අඬන්න වැලපෙන්න පුළුවන්. මැරුනහම දානයක් දෙන්නත් පුළුවන්. බුදුරජාණන් වහන්සේ දේශනා කරනවා 'සාරිපුත්ත, මොනවද මේ ජාති ධර්ම? අඹු දරුවන්, ගව ආදී සතුන්, රන්, රිදී ආදිය. නුවණින් විමසන්න රන්, රිදී වලට කොහොමද ජාතියක් ඇතිවෙන්නේ?

දෘෂ්ටිය නැති කර ගත්තොත් ලෝකය නිසා විදින කිසිම දුකක් තියෙන්නේ නැහැ. සක්කාය දිට්ඨියෙන් හදාගත්ත 'මම' ඉන්න කල් තියෙන දුක් ටික සක්කාය දිට්ඨිය නැති වුන දවසට තියෙන්නේ නැහැ. එදාට කලා කරන්නේ ඔය බල්ලා මැරුනාට පස්සේ ආයේ උපදින්නේ නැහැ. රහත් වුනු දවසට නැවත උපදින එකක් නැහැ කියල නෙවෙයි. මේ මොහොතෙන් පස්සේ ඔය බල්ලාගේ ඉපදීමක් ගැන නැවත යෙදෙන්නේ නැහැ කියලා නුවණින් තේරුම් ගන්නවා. රහත් වුනු මොහොත කියන්නේ නැවත ඉපදීමක් නැති කළ මොහොත. නිවන. රහත් වුනු මොහොත කියන්නේ අවබෝධය ගත්ත මොහොත. ඒ මොහොතේම දුක සම්පූර්ණයෙන් නිරුද්ධ කලා. ඒ මොහොතෙන් පස්සේ නැවත ජාති, ජරා, ව්‍යාධි, මරණ, අප්‍රියයන් හා එක්වීමේ, ප්‍රියයන් ගෙන් වෙන්වීමේ, කැමති දේ නොලැබීමේ දුකක් හටගන්නේම නැහැ. ජාති ධර්මයන්ගෙන් සම්පූර්ණයෙන්ම මිදීමක්. පංචඋපාදාන දුකක් හටගන්නේ නැහැ. ඒකයි නිවන අජර, අමර කියන්නේ. අජාත - ජාතියක් නැහැ, ව්‍යාධියක් නැහැ, ලෙඩවීමක් නැහැ, ඉර හඳ තාරකා නැහැ, ගෙවල් දොරවල් කිසිවක් නැහැ, අඹුදරුවන් කිසිවෙක් නැහැ නිවනේ.

දෘෂ්ටියකින්, අවිද්‍යාවෙන් හදා ගත්ත සියල්ලම අවිද්‍යාව නැති වෙනකොට හටගන්නේ නැහැ. අවිද්‍යාවෙන් හඳුනා ලෝකය තව දුරටත් ඉතුරු වෙන්නේ නැහැ. දැන් ලෝක නිරෝධයක්. තමන් හීනයක් දැකලා නැගිට්ටා වගේ තමයි. හීනෙන් අවදි වෙන්න නම් ප්‍රඥාව වඩන්න ඕනේ,

සම්මා දිවිය ඇති කරගන්න ඕනේ. සම්මා දිවිය ඇති කරගන්න නම් ධර්මය අහන්න ඕනේ. ඒ අහපු ධර්මය නුවණින් මෙනෙහි කරන්න ඕනේ. දැන් ටිකක් අවබෝධය එනවා ඇති මොකක්ද ධර්ම ශ්‍රවණයයි, යෝනිසෝමනසිකාරයයි කියන්නේ කියලා. කලින් හිතත් හිටිය දෙය නම් නෙවෙයි කියලා පෙනෙන්න ඕනේ. ධර්මය ධර්මය විදියට අහන්න නුවණින් මෙනෙහි කරන්න ඕනේ. ඔය දෙක කළොත් කාටවත් රැවටෙන්න ඕනේ නැහැ. එහෙම කෙනාටයි ධම්මානුධම්ම පටිපදාවක් යෙදෙන්නේ. නැතුව භාවනාව පමණක් කරන කෙනාට නෙවෙයි.

මේ මජ්ඣේ සූත්‍රය ඒකට හුඟක් උදව් වෙනවා. අන්ත දෙක මොකක්ද කියලා තේරුම් ගන්න. සො උභයො විදිඤ්චාන - අන්ත දෙක දකින්න. මජ්ඣේ මනා න ලිප්පති - මැදත් තැවරෙන්නෙ නැති මට්ටමට එන්නේ එතකොට. දැන් ඔබට පෙනෙයි ඒ ස්වාමීන් වහන්සේලා කියපු සියල්ලම අංග යෙදෙන්නේ දෘෂ්ටියෙන් හදපු 'මම' ඉන්න තුරු විතරයි. 'මම' දෘෂ්ටියෙන් හදපු කෙනෙක් කියන එක, ඒකේ සමුදය දකින කොට, නිරෝධය පෙනෙන කොට අන්ත වලට වැටෙන්න විදියක් නැහැ. එහෙම නොවෙන්න ප්‍රතිපදාවක් තියෙනවා. ඒක තමයි මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව. මැදුම් පිළිවෙත, එහෙම නැත්නම් ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගය. ලෝකෝත්තර සම්මා දිවියෙන් පටන් ගන්න ආර්ය අෂ්ටාංගික මාර්ගය. ඒක සම්මා දිවිය නැති කෙනාට වඩන්න බැහැ. මම කොහොමද ආර්ය මාර්ගය වඩන්නේ කියලා ඇහුවාට ඒකට උත්තරයක් නැහැ. වතුරේ ඉන්න බල්ලා කොහොමද ආර්ය මාර්ගය වඩන්නේ? ඒ ප්‍රශ්නයම වැරදියි කියලා පෙනෙනවා නේද? ඕක පෙනෙන දවසට සම්මා දිවිය පහළ වෙනවා. එදාට මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවට එන්න පුළුවන් වෙයි. මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවට වැටුනොත් සතර අපාගත නොවෙන තත්වයකට පත් වෙන්න පුළුවන් වෙයි. ඒකට අපි ධර්මය අහන්න වාසනාවත්ත වෙලා තියෙනවා. බුදු දහමක් තියෙන කාලෙක ඉපදිලා ධර්මය අහන්න ලැබිලා තියෙනවා. ඒකෙන් ප්‍රයෝජනයක් ගන්නවාද නැත්ද කියන එක තමන්ට භාරයි. ඒක තේරුම් ගන්න තමන් නුවණින් නැවත නැවත මෙනෙහි කරන්න ඕනේ. බැනුම් අහන්න දෙයකුත් නැහැ, දුක් වෙන්න දෙයකුත් නැහැ. නමුත් නුවණින් බලන්න ඕනේ තමන් ඉන්නේ මධ්‍යම ප්‍රතිපදාවේද කියලා. ඕක විමසන්න. ඒකේ නැහැ කියලා දුක්වෙන්න වැඩක් නැහැ. නැහැ කියලා දුක්කා නම් සතුටු වෙන්න. මොකද ඔය ටික දුක්කොත් එතකොට තමන්ට පුළුවන් මාර්ගයට වැටෙන්න.

අන්ත දෙක අවබෝධ කරගන්න එක හරියට වටිනවා. දැන් තමන් අහලා තියෙන එක 'මම ඔය අන්ත දෙක දන්නවා' කියලා නිකන් ඉන්නේ නැතුව - ඇයි මෙහෙම කියන්නේ? සො උහනෙ විදිකොන කියන්නේ? එතකොට තමයි මජ්ඣේ මනා න ලියනි. එතකොට තණ්හාව අඩු කරන මාර්ගයට වැටිලා කවදා හරි පුළුවන් වෙයි තණ්හාව ක්ෂය කරන්න. අවබෝධය කියන්නේ තණ්හාව ක්ෂය කලා නෙවෙයි. ඒකත් මතක තියාගන්න. සම්මා දිට්ඨිය පහළ වුනා කියන්නේ ඔක්කෝම හරි, ආයේ අන්ත වලට අනුවෙන් නැහැ කියන එක නෙවෙයි. සම්මා දිට්ඨිය පහළ වුනත් අන්ත වලට අනුවෙනවා. අපේ පුරුද්ද බලවත්. ඒ නිසා තමයි මාර්ගය වඩන්න තියෙන්නේ. මාර්ගය වඩන්න කලින් දකින්න ඕනේ මාර්ගය මොකක්ද කියලා. තේරුම් ගන්න ඕනේ.

ඔය ධර්මය උදව් වෙයි කියලා හිතනවා සම්මා දිට්ඨිය පහළ කරගන්න. ධර්මය අහලා ධර්මය මෙනෙහි කරන්න. ජානනො පසුසනො මට්ටමට එන්න, මාර්ගයට අදාළ ධර්මය උදව් කරගන්න. ඒක කවුරුවත් කියනවාට පිළිගැනීම නෙවෙයි, ධර්මය තමන් තුළින් දකින්න උත්සාහ කරන්න. ධර්මය දකින්න අපි මේ ලබාගත් පින් හේතු වාසනා වේවා. මේ කාලය තුළ අපි ධර්මය සාකච්චා කිරීමෙන්, භාවනාවේ යෙදීමෙන්, සීල සමාධි ප්‍රඥා වඩන්න හේතු වුනා. ඒක තමයි ප්‍රතිපත්ති පූජාව. මහානිසංස කුසල් සම්භාරයක් රැස්කර ගන්නා කියලා සතුටු වෙන්න පුළුවන්. පින් රැස් කරගත්ත මොහොතක අපට පුළුවන් පින් අනුමෝදන් කරන්න. පින් කැමති දෙව් දේවතාවන් වහන්සේලා මේ පින් අනුමෝදන් කර ගනිත්වා. සතුටට පත් වෙත්වා. දිවඉසුරු වැඩි දියුණු කර ගනිත්වා. උතුම් ධර්මාවබෝධය පිණිසම හේතු වාසනා වේවා. ඒ සතුටට පත්වෙන දෙව්දේවතාවුන් වහන්සේලා අපවත්, අපේ පවුල් වල සැමවත් ආරක්‍ෂා කරන සේක්වා. යම්කිසි දුකක්, කරදරයක්, බාධකයක්, අපල උපද්‍රවයක්, සතුරු උපද්‍රවයක්, යම්කිසි කරදරයක් වෙන්න තියෙනවා නම් ඒ හැමඑකකින්ම අපව ආරක්‍ෂා කරන සේක්වා කියලා දෙවියන්ට පින් අනුමෝදන් කරන්න. මළ ගිය කෙනෙක් නරක තැනක උත්පත්තියක් ලබලා පින් බලාපොරොත්තුව ඉන්නවා නම් මේ පින් තමන් කරපු පින්ක් සේ සතුටට පත්වෙලා, අනුමෝදන් වෙලා, හොඳ තැනක උත්පත්තියක් ලබලා උතුම් ධර්මාවබෝධය පිණිසම හේතු වාසනා වේවා.

මේ රැස්කර ගත්ත පින් වල බලයෙන් අපට යම්කිසි දවසක නිවන් අවබෝධ වෙන තුරු මේ ධර්ම මාර්ගයෙන් ඉවතට අදින බාලයන් ඇසුරු කරන්න ලැබෙන්න එපා. ඒ වගේම මේ ධර්ම මාර්ගය පෙන්නලා දෙන කළයාණ මිත්‍රයන් ඇසුරු කරන්න ලැබෙන්න මේ පින් හේතු වාසනා වේවා. ඉමිනා පුඤ්ඤ කමෙමන මාමෙ බාල සමාගමො සතං සමාගමො හොතු යාව නිබ්බාන පත්තියා.

අපි මේ නොදන්න කම නිසා කරන සංඛාර - සබ්බෙ සංඛාරා - අනිච්චාති බව, දුක්ඛාති බව අවබෝධ වෙන්න. එතකොට ඒ නිසා ඇති කරගන්න දුක අතහරින්න පුළුවන්. ඒක තමයි විසුද්ධියට මාර්ගය වෙන්නේ. ඒ වගේම සබ්බෙ ධම්මා හිතට අරමුණු වෙන සියළුම ධම්ම වල කිසිම ආත්ම ස්වභාවයක් නැහැ. සබ්බෙ ධම්මා අනන්තාති බව ඇත්ත ඇති හැටියට තේරුම් ගිය විට - යදා පඤ්ඤාය පසසති - එතකොට ඒ නිසා සකස් වෙන දුක අතහරිනවා - අථ නිබ්බිනධති දුක්ඛෙ - ඒක තමයි විසුද්ධියට, නිවනට මාර්ගය - එස මග්ගො විසුද්ධියා.

සබ්බෙ සංඛාරා අනිච්චාති යදා පඤ්ඤාය පසසති අථ නිබ්බිනධති දුක්ඛෙ එස මග්ගො විසුද්ධියා. සබ්බෙ සංඛාරා දුක්ඛාති යදා පඤ්ඤාය පසසති අථ නිබ්බිනධති දුක්ඛෙ එස මග්ගො විසුද්ධියා. සබ්බෙ ධම්මා අනන්තාති යදා පඤ්ඤාය පසසති අථ නිබ්බිනධති දුක්ඛෙ එස මග්ගො විසුද්ධියා.

ඉදං මෙ පුඤ්ඤං ආසවකියා වහං හොතු සබ්බෙ දුක්ඛා පමුජ්ජතො.

2013 දෙසැම්බර් 21 වැනි දින සුභදාරාමයේදී
 මහාචාර්ය රවී කොශ්ලලගේ මහතා විසින් පැවැත් වූ ධර්ම සාකච්ඡාව
අන්ත දෙකට නොවැටෙන මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව

පුරුදු කරපු දේවල් වලට තමයි අපේ හිත දුවන්නේ. ඔය ශබ්ද වලට අපේ හිත පුරුදු කරලා තියෙනවා. මොකක් හරි සිත්දුවක් ඇහෙන කොට වෙනත් ශබ්ද අතරින් ඒක තෝරගන්න පුළුවන්. තමන්ට පුරුදු නැත්නම් ඒක වෙන්තේ නැහැ. අපි පුරුදු කරපු දේවල් කියලා අපි දන්නෙත් නැහැ. නිකන් ශබ්ද තිබුණාට ඒකේ එතරම් ගැටළුවක් නැහැ. පුරුද්ද තියෙන එකට හිත නිකන්ම ඇදිලා යනවා. හිත ඇදිලා යනවා විතරක් නෙවෙයි ඊළඟට ඒකේ දිගින් දිගට හිත වැඩ කරනවා. භාවනා අරමුණේ නැහැ. ඔය පුරුදු තමයි අපි කඩාගන්න උත්සාහ කරන්නේ සමාධිය දියුණු කරගෙන. සමාධිය ගැඹුරට යන කොට කොච්චර සද්ද තිබුණත් ඒක බාධාවක් කර ගන්නේ නැතුව භාවනාවේ යෙදෙන්න පුළුවන්. එක වරම නොවුනත් ප්‍රගුන කරන කොට ඒ තත්වයට ගන්න පුළුවන්. විත්ත සමාධියෙන් කරන්නේ අරමුණු පස්සේ හිත දුවන එක ටික ටික අඩු කරන එක. අපේ පුරුදු බලවත් නිසා තමයි ඕවා පසුපස දුවන්නේ. හිත දුවනවා කියන්නේ කාමච්ඡන්දය. කන පිනවන්න ඕනේ නිසා ඒ ගැනම හිත හිතා ඉන්නවා. අපට මොනවා හරි අරමුණක් ලැබුන විට ඒ ගැනම සිත් හදනවා. එතකොට භාවනාවට අවධානය නැතිවෙනවා. ඒ අරමුණ සම්බන්ධවම සිත් හදනවා. මේවාට කියන්නේ කාම අරමුණු කියලා.

අපේ ආයතන නිසා දැනගන්න දේවල් වලට නමක් දෙනවා කාම වස්තු කියලා. ඇහැට අරමුණු වෙන්තේ රූප. කනට අරමුණු වෙන්තේ ශබ්ද. නාසයට ගඳ සුවඳ, දිවට රස, කයට ස්පර්ශ. ඒවා නිසා අපි මේ ලෝකයට අයිති දේවල් හදාගන්නවා. අපිට ශබ්දයක් ඇහෙන විට ශබ්දය පස්සෙමද දුවන්නේ නැත්නම් ශබ්දය නිසා හඳුනාගන්න ගතියක් තියෙනවාද? ඒ ශබ්දයට අපේ පෙර පුරුද්දක් නිසා හඳුනාගන්න ගතියක් තියෙනවා. ඒ හඳුනාගන්න දෙය පස්සේ තමයි ඊළඟට දිගින් දිගට සිත් හදන්නේ. ශබ්දය දිගේ නෙවෙයි. ඒකයි තේරුම් ගන්න ඕනේ. හිත අපට හොරෙන් දුවනවා. මතක තියාගන්න දිගින් දිගට යන්නේ තණ්හාව නිසා. තණ්හාවෙන් තව තවත් හිත් හදනවා. තණ්හාව සිබ්බනිය - මැහුම්කාරිය.

ගැට දානවා, ඉවරයක් නැහැ. තණ්හාව වැඩි නම් දිගටම යනවා. ඒ අතරේ වෙන ශබ්ද ඇහුනාට ඒවා පස්සේ යන්නේ නැහැ. ඒවාට එව්වර හිත යන්නේ නැහැ. අරකටම හිත යන්න විශේෂ හේතුවක් තියෙනවා. ඒවා තමයි මේ සංසාරයේ ආපු පුරුදු. අපේ අවධානය යොමු වෙන දෙය සඳහා තමයි හිත හැදෙන්නේ. ඇහෙනවා කියන්නේ ඒක අහන්න හිතක් හැදුවා. ඒක ඇහෙනවා කියන්නේ ඒක ගැන දිගින් දිගට හිතක් හදනවා කියන එක.

ඒ ශබ්දය නෙවෙයි බාධා කරන්නේ. අපේ හිතට ගන්න එක තමයි වැරද්ද. ශබ්දයට ශබ්දය විදියට තියෙන්න හැරියා නම් කිසි කරදරයක් නැහැ. තණ්හාවෙන් දිගින් දිගට ඒ පස්සෙන් ගෙනියනවා. ගැට දානවා. අපට ශබ්දයක් ඇහුණ ගමන්ම අපි ඒකට තේරුමක් දෙනවා. ශබ්ද සංඥාවක් කියලා නවත්වන්නේ නැහැ. සිත්දුවක් නම් වචනක් මතක්වෙලා හිතෙනුත් කියන්න පුළුවන්. ඔය සිත්දුව කලින් අහලා නොතිබුණා නම් ඕක වෙන්නේ නැහැ. ඒ කියන්නේ පෙර පුරුද්දක් තියෙන්න ඕනේ. අපි හැම ආයතනයෙන්ම ඔය දේ කරනවා. මෙතනදී අපි කන උදාහරනයට ගත්තා. අපේ අවධානය යොමු වෙන්න පුළුවන් මේ ආයතන හයෙන් එකකට විතරයි. හිත අරමුණු ගන්නේ ආයතන හය හරහා. ඇස් වහගෙන ඉන්න කොට කනෙන්, නාසයෙන්, දිවෙන්, කයෙන්, මනසෙන් - ඔය පහ. හෙල්ලෙන්ම නැතුව ඉන්නවා කියන්නේ කයත් සෑහෙන්න සංවර වෙලා. කයේ දැනීම අඩුවෙලා නම් ඒකත් දියුණුවක්. ලෝකයට අයිති දේවල් ඔලුවට දාගෙන ඒවායින් තමයි අපේ හිත වෙනස් කරන්නේ. අපි ලෝකයක් හදාගෙන. බයයි, සැකයි තමයි අපව දුකට පත්කරන්නේ.

ප්‍රඥාව වඩනවා කියන්නේ හිත වැඩ කරන හැටි හඳුනා ගැනීම. හිතේ ස්වභාවය තේරුම් ගන්න. ඒකේ ගැඹුරු කොටස තමයි ආයතන - ඇහෙන් දකින කොට ඇහැට අරන් දෙන්න පුළුවන් වර්ණ සටහනක් විතරයි. වර්ණ සංඥාවක් අරන් දෙන එක විතරමයි ඇහැට කරන්න පුළුවන්. ඇහේ කාචයෙන් ප්‍රතිබිම්බයක් හැදෙනවා. ඊට වඩා කිසිම දෙයක් ඇහැට කරන්න බැහැ. හරියට කණ්ණාඩියක් තිබුනොත් ප්‍රතිබිම්බයක් හදනවා වගේ. ඊට වඩා කිසිම දෙයක් කණ්ණාඩියට කරන්න බැහැ. ඉදිරියට ආවේ හොඳ එකක්ද, නරකද, කැනද, සතෙක්ද, ගහක්ද කියලා කිසිම දෙයක් කණ්ණාඩිය දන්නේ නැහැ. එයාට පුළුවන්

වර්ණ වලට අදාළ ප්‍රතිබිම්බය සකස් කරන එක විතරයි. අපේ ඇහැටත් කරන්න පුළුවන් ඔව්වරයි. එළියේ තියෙන දෙයක් රස්නෙද, සීතලද කියලා වත් ඇහැට දැනගන්න බැහැ. ඒකේ සටහනක් හදලා දෙනවා ඇරෙන්න ඊට වඩා කිසිම දෙයක් ඇහැට කරන්න බැහැ. ඇනේ ඇතිවෙන්නේ වක්‍ර විඤ්ඤාණය. වක්‍ර විඤ්ඤාණයට වර්ණ සටහන දැනගැනීමේ හැකියාව තියෙනවා. ඉතුරු ටික කරන්නේ අපේ හිත.

දකින දේවල් හඳුනා ගන්නවා, නැත්නම් දැනගන්නවා කියන එක කරන්නේ හිත, මනස. ඇහෙන ශබ්දයට තේරුම් දෙන්නේ කන නෙවෙයි. කනට පුළුවන් ශබ්ද සටහන අරන් දෙන එක විතරයි. ඒ ශබ්දය අනිත් ශබ්ද වලින් වෙන් කරලා දෙන එක විතරයි කනට කරන්න පුළුවන්. තව විදියකට කිව්වොත් ශබ්ද සංඥාවක් අරන් දෙන එක විතරයි. ශබ්ද සංඥාවට පුළුවන් ශබ්ද වෙන් කරගන්න. ඒකට උදව් වෙන හිත තමයි ඒ සමගම ඇතිවෙන විඤ්ඤාණය. හඳුනාගන්න එක නෙවෙයි. ගන්න සටහන අනෙක් ඒවායින් වෙන් කරගැනීමේ හැකියාව. කනට පුළුවන් එක එක ජාතියේ ශබ්ද සංඥා ගන්න. නමුත් කනට බැහැ රූප සංඥා ගන්න. රූප සංඥා (වර්ණ සංඥා) ගන්න පුළුවන් ඇහැට විතරයි. ඇහැට බැහැ ශබ්ද සංඥා ගන්න. විඤ්ඤාණය කියන්නේ දැනගන්න ස්වභාවය. සංඥාව දැනගන්නේ විඤ්ඤාණයෙන්. දැන ගන්නේ මොනවාද කියන කොට එක එක ජාති වෙන්න පුළුවන්. ස්පර්ශය වෙන්න පුළුවන්, රූපය, වේදනාව වෙන්න පුළුවන්. ඒ දැන ගන්න දේවල්. දැනගන්න ස්වභාවය කියන්නේ විඤ්ඤාණය.

මූලික ඇහැ නිසා දැනගන්න ස්වභාවය රූප සංඥාවක්. ඒකට අදාළ වර්ණ සටහන. එම සංඥාව මොකක්ද කියලා හඳුනා ගන්න එක වෙනම වැඩක්. ඒකට මනස ක්‍රියාත්මක වෙන්න ඕනේ. මනසි ධම්මයි කියන දෙක ක්‍රියාත්මක වෙලා ඊට වඩා වැඩි වැඩ ටිකක් එතනදී කරනවා. වක්‍ර විඤ්ඤාණයෙන් කරන්නේම ඇහැයි රූපයයි වෙන් කරලා දෙන එක විතරමයි. ඇහැට අරමුණු වෙන වර්ණ සටහනක් තියෙනවා. කනට අරමුණු වෙන ශබ්ද සටහනක් තියෙනවා. ඒ දෙය තමයි වක්‍ර විඤ්ඤාණය හරි සෝභිත විඤ්ඤාණය හරි කරන්නේ. ඇහැයි රූපයකුයි තියෙනවා. කනයි ශබ්දයකුයි තියෙනවා. නාසයයි ගඳ සුවඳකුයි තියෙනවා. ඒකට ඝාණ විඤ්ඤාණය කියනවා. දිවයි රසකුයි තියෙනවා කියලා කියන්නේ දිව නිසා ඇතිවෙන විඤ්ඤාණය ජීවිත

විඤ්ඤාණය. කයයි ස්පර්ශ වෙන දෙයකුයි තියෙනවා. මොකක්ද කියලා දන්නේ නැහැ. ඒ පවතින්නේ කාය විඤ්ඤාණය. ඒ ආයතනයේ ක්‍රියාකාරිත්වයට විතරයි ඒ විඤ්ඤාණය. එතනින් එහාට යන්න තව හිතක් හදන්න ඕනේ. මේ ගත්ත දෙයයි, පෙර අත්දැකීම් ටිකයි එකතු කරලා අලුත් හිතක් හදනවා. එතකොට මනස වැඩ කරනවා. මනෝ විඤ්ඤාණය. මේ ආයතනයෙන් අරන් දුන්න සංඥාවට අදාළ ටිකයි, පෙර ඇසුරයි, තමන්ගේ අදහස් ටිකයි සේරම දාලා අලුතෙන් හදනවා. නිෂ්පාදනය කරනවා. එතකොට මනායතනය වැඩ කරනවා.

ආයතනයක් කියන්නේම මොනවා හරි දෙයක් කරනවා. වක්‍රායතනය කියන කොට මොනවදෝ ඇහෙන්න දකින්න දෙයක් තියෙනවා කියන අදහස දෙනවා. ආයතනය වැඩ කරනවා. කන වැඩ කියන්නේ, සෝතායතනය හටගෙන කියන්නේ කනයි ශබ්දයකුයි තියෙනවා. ඒ බව විඤ්ඤාණයෙන් දැනගන්නවා. එස්සය කියන්නේ මේකට. සෝත සම්ඵස්සය. ආයතනයක් බවට පත්වෙන්නේ ඔය තුන එකතු වෙනකොට. ඒ කියන්නේ එස්සයක්. විඤ්ඤාණය දුන්නා කියන්නේම සම්ඵස්සය ඇතිවුනා. ඒ ඇතිවීමමයි එස්සය, මොකද ඒ ජාති තුන එකට හටගන්නේ. ඇහැයි, රූපයයි, වක්‍ර විඤ්ඤාණයයි එක මොහොතේ හටගන්නේ. කනයි, ශබ්දයයි, සෝත විඤ්ඤාණයයි එක මොහොතේ හටගන්නේ. ඒ මොහොතට තමයි අපි එස්සය කියලා කියන්නේ. ඒ බව දැනුම් දෙන සිතුවිල්ල නැත්නම් වෛතසිකයට එස්සය කියනවා. මේ තුන හටගන්නා කියලා දැනුම් දෙන ගතියක් තියෙනවා. ඒකට දෙන නම තමයි එස්ස සිතුවිල්ල. එස්ස වෛතසිකය කියනවා. සිතත් එක්ක ඇතිවෙන ගති ටිකක් තියෙනවා. අපිට රිදෙනවා කියලා දෙනෙන්නේ, ඒක දැනගන්න හිතත් එක්ක එන එක ගතියක් තමයි මේක දුක් වේදනාවක් කියන එක. අකමැති දූතෙන ගතිය. නැත්නම් සුළඟ වැදෙන කොට දූතෙන සනීප ගතිය. ඒ දැනගන්න ගතිය සැප වේදනාවක්. ඒ වේදනාවට කියන්නේ වෛතසිකයක් කියලා. මේ වගේ ජාති 3ක් එකතුවුනා කියලා දැනුම් දෙන්නේ එස්සය. ඒවාට වෛතසිකය කියලා කියන්නේ. එස්ස, වේදනා, සංඥා, චේතනා. මේවා තියෙන්නේ එක හිතක. සිතත් එක්ක ඇතිවෙන එක එක ස්වභාවයන්, හිතට දැනුම් දෙන ගති වගේ තමයි ඔය වෛතසික කියන ඒවා. සිතක් හටගන්න කොට ඒ හිතේ තියෙන එක එක ස්වභාවයන් ටිකක්.

බල්බි එකක් පත්තු වෙනකොට ඒකේ තියෙන ස්වභාව ටිකක් තියෙනවා. එක්තරා වර්ණයක්, ආලෝකයක්, රස්නේ ගතියක්, හැඩයක්. ඔය ඔක්කෝම අපි ඒක දකිනවාත් එක්ක තියෙන ස්වභාව ටිකක්. ඕක නැත්නම් ඒ ස්වභාව ගැන කථා කරන්න බැහැ. හිත බල්බි එක කියලා ගත්තොත්, හිත හටගන්න කොටම ඒකේ තියෙන ගති ටිකක් තියෙනවා. ඒ ගති ටික තමයි වෛතසික කියන්නේ. නාම කියන්නේ ඒවා. නොයෙක් වෛතසික තියෙනවා. ඒවා හිතේමයි තියෙන්නේ. හිතට පස්සේ ඇතිවෙන ඒවා නෙවෙයි. හිතත් එක්කම හටගන්න ධර්මතාවන්. ඒවාට කියන්නේ නාම ධර්ම කියලා. අභිධර්මයේදී කියන්නේ වෛතසික කියන වචනය. සිතයි, වෛතසිකයි. ඒ ගති වලින් තමයි හිත දැනගන්නේ. හිත කියන්නේ දැනගන්න ස්වභාවය හැබැයි දැනගන්නේ මොනවාද කියන එක නාම ධර්මයක්. මොන වගේ දැනුවත් වීමක්ද කියන එක.

ඔය වචන නැතුව නිකන් ගත්තොත් - ශබ්ද ඇහෙන කොට සින්දුවක්, බල්ලෙක් කියලා දැනගත්තා. ශබ්දයක් ඇහුනේ දැනගත්තේ බල්ලෙක් බුරුවා කියලා. ඒකෙන් තේරුම් ගන්න ඇසීමකුයි, දැනගැනීමකුයි වැඩ දෙකක් වුනා. ඇසීමෙන් පටන් ගත්තා දෙවනුව ඒ ගැන දැනගත්තා. ඇසීම විතරයි කනට කරන්න පුළුවන්. දැනගැනීම කරන්නේ හිතෙන්. එතකොට තේරුම් ගන්න ඕනේ ආයතනයකින් ඔය ක්‍රියා දෙක සිද්ධ වෙනවා. ආයතනයෙන් අරන් දෙන සංඥාවක් තියෙනවා. ඊළඟට හිතෙන් දැනගන්න ස්වභාවයක් තියෙනවා. සංස්කරණයක්. ඒ දැනගන්න මට්ටම සංස්කරණයක්. ඒකට අපේ පෙර අත්දැකීම් ටික දානවා. සකස් කරන්නේ මොනවා හරි ලෝකයට අයිති දෙයක්. දැනගන්නේ ලෝකයට අයිති බාහිර තියෙන දෙයක්. ශබ්දය ඇහුනාට බල්ලෙක් කියලා දැනගන්නේ ලෝකයට අයිති බාහිර දෙයක් ගැන. නුවණින් බැලුවේ නැත්නම් බල්ලා ඉන්නේ එළියේ. අපේ පුරුද්ද, නැත්නම් ලෝකයට අයිති දැක්ම කියන්නේ බාහිර දෙයක් අපි දැන් දැනගත්තේ කියන එක. ශබ්ද සංඥාව අරන් දුන්නේ කන, ඒක බල්ලෙක්, වාහනයක් කියලා කිව්වේ හිත. ඒ කියපු දෙය බාහිරයේ තියෙනවා කියලා තමයි අපි විශ්වාස කරන්නේ. ලෝකයට අයිති දෙයක් දැනගත්තේ. ලෝකයට අයිති දේ එළියේ තියෙන්නේ. ඒ එළියේ තියෙනවා කියලා විශ්වාස කිරීමක් තියෙන්නේ. ඒ විශ්වාස කරන දෙය අපට ඇත්ත වෙලා. බල්ලෙක් ඉන්නවා කියන එක අපට ඇත්ත. ධර්මයට දාන්නේ නැතුව ලෝකයේ මට්ටමෙන් ගත්තොත් ප්‍රත්‍යක්ෂයි. ඒකේ කිසිම සැකයක් නැහැ.

අර බිරුවේ බල්ලෙක්මයි. ඒ බල්ලා ගැන හොඳට විස්තර කරන්න පුළුවන්. ප්‍රත්‍යක්‍ෂයී කියන්නේ අපි දැඩිව විශ්වාස කරනවා. ඒකේ බැසගෙන ඉවරයි. උපාදාන කරලා ඉවරයි. බල්ලා කිව්වහම මේ ජාතිය, උඟට පියඹන්න බැහැ කියන එක ඉපදුන බල්ලාගේ තියෙනවා කියලා හිතන ලක්‍ෂණයක්. උඟ ගැන විස්තර සේරම දන්නවා. දැඩිව විශ්වාස කරනවා. ඒවා ලෝකයට අයිති දෘෂ්ටි බව දන්නේ නැහැ.

බලන්න ඒ ලෝකයට අයිති දෙයක් ගැන දැනගැනීම තව විස්තර ගොඩක් එක්ක අපි දැනගෙන තියෙන්නේ. අපට නිකමටවත් හිතෙන්නේ නැහැ මේ ටික අපි හිතෙන් හඳුනා දේවල් කියලා. ඇහුනේ ශබ්දයක් විතරයි. ඉතුරු විස්තර ටික ඔක්කෝම කිව්වේ හිත. හිත ඇතුලේ වුන සංස්කරණයක්. නමුත් අපි මේ වුනු දෙය, සත්‍ය ස්වභාවය දන්නේ නැහැ. අපි හිතන්නේ එළියේ ඉන්න බල්ලෙක් ගැන දැනුවත් වුනා කියලා. ලෝකයට අයිති දැක්ම කියන්නේ ඒකට. ශබ්දයක් ඇහිලා හිතෙන්ම මේ ටික හැදුවා කියලා නෙවෙයි අපි දන්නේ. ලෝකයට අයිති දෙයක් භාරගත්තා. ඒක දැඩිව භාරගෙන. ඒ දෙයට දෙන නමක් තමයි රූපය කියන එක. ලෝකයට අයිති රූපයක් ගැන දැනුවත් වුනා. ඕනේ නම් කියන්න පුළුවන් ඒ රූපය සතර මහා ධාතුවෙන් හැදිලා කියලා. පඨවි, ආපෝ, තේජෝ, වායෝ වලින් හැදුනු, පන තියෙන බල්ලෙක්. හිතේ හැදුනේ හිතක් විතරයි. හිතේ හැදුනේ රූපයක් නෙවෙයි. සිතුවිල්ලක් විතරයි. දැනගත්තා කිව්වාට තවත් හිතක් හැදුනා විතරයි. ඒ වුනාට අපි විශ්වාස කරන්නේ ලෝකයට අයිති බාහිර දෙයක්. ඒ බල්ලා ගැන අපි තීරණ ගොඩක් අරගෙන තියෙනවා. බුරුන වෙලාවේ හිතෙනවා අරෙහෙ බල්ලෙක් ඉන්නවා කියලා. ඒකට කියනවා වර්තමාන බල්ලා කියලා. වර්තමාන මොහොතේදී බල්ලෙක් ඉන්නවා. ඔය ශබ්දය ඇහෙන්න මොහොතකට කලිනුත් උඟ එතන හිටියා - අතීත බල්ලා. උඟව ගලක් ගහලා එලවන්න ඕනේ කියලා හිතුවොත් අනාගතයෙන් උඟ ඉන්නවා. එලියට හිඟින් බලන්න ඕනේ ඉන්නවාද කියලා. එතකොට බලන්නේ අනාගතයේ. මේ බල්ලා අතීතයෙන් හිටියා, දැනුත් ඉන්නවා, අනාගතයෙන් ඉන්නවා. බල්ලාට පැවැත්මකුත් දීලා. වර්තමානය කියන්නේ ක්‍ෂණයක් නේ, ඒ වෙලේම ඇති වෙලා නැති වුනා. නමුත් එහෙම බල්ලෙක් නෙවෙයි හිටියේ. උඟ ඉන්න බල්ලෙක්. දැන් බල්ලා කියන අදහස හිතේ නේ හටගත්තේ. කතෙන් ශබ්ද සංඥාව ගත්තා, ඊටපස්සේ හිතෙන් තව හිතක් හැදුවා ඔය ශබ්දය බල්ලෙක්ගේ කියලා.

ඊළඟට ඒ බල්ලා එලියේ ඉන්නවා කියලා දැනගත්තා. ඔය ටික හිතෙන් කරපු දේවල්. හිතෙන් කරපු දේවල් කියන්නේ හීනයක් දැක්කා වගෙයි. ඒ වුනාට අපි විශ්වාස කරන්නේ සාමාන්‍ය ජීවිතයේදී එලියේ තියෙන ඇත්ත රූපයක්, ඇත්ත බල්ලෙක්ව දැනගත්තා කියලා. ඒ ඇත්ත බල්ලා කියන කොට අපි ඕකට තව අදහස් ටිකක් දෙනවා. උඟ මීට කලිනුත් හිටියා, දැනුත් ඉන්නවා, ඉස්සරහටත් ඉන්නවා. උඟ මැරෙන කල් ඉන්නවා. බල්ලා බිහි වුනේ බලු අම්මාගේ මවු කුසෙන්. එදා ඉඳන් මැරෙන කල් ඉදියි. අපි ඒ බල්ලාව භාර ගත්තේ එහෙම විශ්වාසයක් එක්කයි. හිතේ මේ ඤාණයේදී ඇතිවෙලා නැතිවුන බල්ලෙක් කියලා දැක්කේ නැහැ. බල්ලාට පැවැත්මක් දුන්නා. ඒ පැවැත්මක් දීපු බල්ලා කවදා හරි අතීතයේ ඉපදිලා තියෙනවා. බලු පැටියෙක්. ඊටපස්සේ ලොකු වෙලා ඔය ගණනට ඇවිල්ලා, වයසට ගිහිල්ලා කවදා හරි මැරෙනවා. බල්ලා ගැන හිතන්න පුළුවන්.

එතකොට අතීත බල්ලෙක් ගැන කථා කරන්නත් පුළුවන්, වර්තමාන, අනාගත බල්ලෙක් ගැන කථා කරන්නත් පුළුවන්. ඕවාට කියනවා අතීත රූප, වර්තමාන රූප, අනාගත රූප. රූප ජාති 3ක්. එහෙම නැත්නම් බල්ලා ඉන්න තැන - ලඟ හෝ දුර ඉන්න බල්ලෙක්. ඒ රූපය දුරද ලඟද කියලා බෙදන්න පුළුවන්. තවත් එක එක විදියට වර්ග කරන්න පුළුවන්. මේ රූපය එකොළොස් ආකාරයකට දැනගන්න පුළුවන්. හීන රූප, ප්‍රතීත රූප - අපි කැමති හෝ අකමැති, සියුම් රූප, ගොරෝසු රූප (ඝණ), අජ්ඣන්ත, බහිද්ද (බාහිර). මේ වගේ මේ එකොළහෙන් ඕනෑ එකක් විදියට අපට හිතන්න පුළුවන්කම තියෙනවා අපේ රූපය කොයි එකට අදාළද කියලා දැනගන්න. ඕවාට දාන්න පුළුවන් එලියේ තියෙනවා කියලා විශ්වාස කරන, ලෝකයට අයිති රූපයක්. හිතේ ඇතිවුනු හිතක් නම් ඕවාට දාන්න බැහැ. හීනයක් වගේ. එතකොට උඟව ඇත්ත බල්ලෙක් කරලා ලෝකයට අයිති කරන්න යන්නේ නැහැ. නමුත් අපි ලෝකය භාර ගන්න කොට ඇත්ත බල්ලෙක් කරලා ඉවරයි. දැනුත් ඇත්තටම හීනයක් දැක්කා වගේ තමයි ඇත්ත තත්වය බැලුවොත්. ශබ්දය ඇහුනා, අප බල්ලෙක් ගැන හිතුවා. දැක්කේ නැහැ. දකින්න ඕනේ මායාවකට අහුවුනා කියලා.

දැන් නැවතත් චතුරට එබෙන බල්ලාගේ උපමාව මතක් කරගන්න. බල්ලෙක් චතුරට එබෙන කොට තව බල්ලෙක් ඉන්නවා කියලා

හිතෙනවා. ඒ බල්ලාට වතුරේ ඉන්නේ ඇත්ත බල්ලෙක් කියලා හිතෙනවා. දැන් බල්ලාගේ මානසිකත්වයෙන් බැලුවොත් බාහිර රූපයක්. ඒ බල්ලාට පොඩි කාලයක් ගැන, වයසට ගිහිල්ලා මැරෙන බල්ලෙක් කියලා පෙර පෙන්නපු එකොළොස් ආකාරයටම දාන්න පුළුවන්. උගේ මානසිකත්වයෙන් ලෝකයට අයිති බල්ලෙක් කියලා දැඩිව විශ්වාස කරනවා. අපට පෙනෙනවා උඟ හිතන්නේ මනසින් හදපු බල්ලෙක් ගැන රැවටිලා කියලා. වතුරට එබ්ලා බුරන්නේ වතුරේ ඉන්න බල්ලත් එක්ක තරහින්. ඒ බල්ලා ගැන හිතන්න පුළුවන්, කථා කරන්න පුළුවන්, ක්‍රියා කරන්න පුළුවන්. සිත, කය, වචනයෙන් වැඩ කරන්න පුළුවන්. ඕවාට අපි කර්ම කියනවා. තරහින් යමක් කලා නම් ඒවා පව්. අනුකම්පාවෙන් යමක් කලා නම් පින්. ඒ බල්ලාව අරමුණු කරගෙන හිත එකඟ කරලා සමාධියක්, ධ්‍යානයක් වැඩුවොත් කරන කර්ම වලට වෙනස් නමක් දෙනවා. ඒවාට ප්‍රතිඵල ලැබෙන්නේ කාම ලෝක වල නෙවෙයි. බ්‍රහ්ම ලෝක වල. පින් පව් පලදෙන්නේ කාම ලෝක වල. ධ්‍යාන වැඩුවහම එතනින් එහාට ගිය මට්ටමක්.

කම් කියන්නේ සංඛාර. සංඛාර වර්ග 3ක් තියෙනවා. පුඤ්ඤාභිසංඛාර, අපුඤ්ඤාභිසංඛාර, ආනෙඤ්ඤාභිසංඛාර. මවාගෙන දැඩිව විශ්වාස කළොත් ඇත්තටම තියෙනවා කියලා ඒක අල්ලගෙන කර්ම කරන්න පුළුවන්. ලෝකයට අයිතියි කියලා විශ්වාස කිරීමක් තියෙනවා. මේක හිතෙන් හදාගත්ත දෙයක් කියලා දන්නේ නැහැ. අපිත් ශබ්දය ඇසීම නිසා එළියේ ඉන්න බල්ලා හිතෙන් හදාගත්ත බල්ලෙක් කියලා දන්නේ නැහැ. අපි පුරුද්දට දැඩිව විශ්වාස කරනවා ලෝකයට අයිති දක්මෙන්. ලෝකය ඉක්මවා යන්න නම් ලෝකයට අයිති විදිය පිළිගන්නේ නැතුව නුවණින් හිතන්න ඕනේ. බල්ලා වතුරට එබ්ලා බුර බුරා ඉන්නේ ලෝකයට අයිති දක්මෙන්. පෙනෙන දෙය තියෙනවාමයි කියන දෘෂ්ටියට අනුවෙලා. අපි නුවණින් බලනවා කියන්නේ ඒ දෘෂ්ටියට වැටෙන්නේ නැතුව ඇහැ නිසා පෙනෙන ස්වභාවයක් තියෙනවා. ඇහෙන් හදලා දෙන වර්ණ සටහන. ඇහෙන් වර්ණ සංඥාවක් අරන් දෙන ස්වභාවයක් තියෙනවා. ඕක තමයි පෙනෙනවා කියන්නේ. පෙනෙන දෙයට අනුව දැනගන්න කොට හිතනවා. බල්ලෙක් කියලා දැනගන්නවා. එතකොට ඒක හිතෙන් කරන ක්‍රියාවක්. හිත ඇතුළේ වෙන ක්‍රියාවක්. ඔහොම පෙනෙන්නේ බල්ලෙක් කියලා හිතනවා. ඊළඟට ඒ බල්ලා එළියේ ඉන්නවා කියලා හිතන්නේ දෘෂ්ටියකින්. හිතෙන්

දූතගත්තා, දූතගත්ත දෙය එළියේ තියෙනවා කියලා හිතනවා. විශ්වාස කරනවා. ඒක ලෝකෙට අයිති, මාරයාට අයිති දෘෂ්ටියක් බව දන්නේ නෑ.

ශබ්දය නිසා හිත දූතගත්තා. හිත දූතගත්තා කියන්නේ හිතෙන් හදපු දෙයක්. එළියේ ඉන්න කෙනෙක් නෙවෙයි. නමුත් අපි විශ්වාස කරන්න පුරුදු වෙලා තියෙනවා ඔය දූතගත්තේ එළියේ තියෙන රූපයක් කියලා. කනෙන් ශබ්දයක් ඇසුනු ගමන්ම අපි ඒක බාහිර රූපයක් කරනවා. ඇහෙන් මොකක් හරි පෙනුනු ගමන්ම ඒක බාහිර රූපයක් කරනවා. ගඳ සුවඳක් දුනුනු ගමන්ම, රසක් දැනුනු ගමන්ම බාහිර රූපයකට සම්බන්ධ කරනවා. පැණි රස තියෙන්නේ කේක් වල කියලා කේක් වලට සම්බන්ධ කරනවා. කේක් කෑල්ලේ තමයි මේ රස තියෙන්නේ කියලා හිතනවා. කෙලන් එක්ක මිශ්‍ර වුනු තලපය දිවේ ගැවුනු එකෙයි රස දූනෙන්නේ. ඒ වුනාට අපි විශ්වාස කරන්නේ රස තියෙන්නේ කේක් කෑල්ලේ කියලා. ඇත්තටම දුනුනු ස්වභාවය ඒක නෙවෙයි. මේ මූලාව දකින්න ඕනේ. අපේ හිත අපව රවට්ටලා තියෙන හැටි දකින්න. ආපනු කේක් කෑල්ලක් දකින විට දිවේ ගැටෙන්නක් කලින් රස විඳලා ඉවරයි. කේක් එළියේ තියෙන කොට රස දූනෙන්න පුළුවන්ද? බවේ තියෙන කොට රස දූනෙනවාද?

මේ රැවටිල්ල දකින්න හොඳ උපමා තියෙනවා. බල්ලෙක් මස් කටු කන්නේ ලේ රසට කැමති නිසා. මස් කට්ටේ ලේ නැහැ. හපන කොට කට තුවාල වෙලා කටින්ම ලේ එනවා. නමුත් බල්ලා හිතන්නේ මස් කට්ටේ තියෙන ලේ වල රස එනවා කියලා. ඉතින් ඒ රස ගන්න තවත් හපනවා, ඒ වගේම තව මස් කටු වලට ආසා කරනවා. තව උපමාවක් තමයි අන්දර අතු කන අලියෝ. අන්දර කටු කටේ ඇතිලා අලියාට අමුතු රසක් දූනෙනවා. අලියා හිතන්නේ මේ රස තියෙන්නේ අන්දර අතු වල කියලා තව තවත් අතු කඩාගෙන කනවා. නුවණින් භොයලා බැලුවොත් පෙනෙනවා අපිත් කරන්නේ ඕකමයි කියලා. ඇහෙන්, කනෙන් ගත්ත අරමුණු පිටුපස දුවන්නේ හිතෙන් හදාගත්ත ස්වභාවයක්. එළියේ තියෙනවා කියලා විශ්වාස කරලා ඒක ලබා ගන්න තණ්හාවෙන් ඒක පස්සෙන් පන්නනවා. ඒ තමයි කාම තණ්හාව. බාහිර දේවල් වල තමයි රස තියෙන්නේ කියලා හිතනවා. නමුත් ඇත්තටම රසය තියෙන්නේ ඒවායේ නෙවෙයි. එස්සය නිසා හඳලා දෙන හිත් වල තමයි ඇලීම ගැටීම තියෙන්නේ. ඕක ටිකක් හිතන්න ඕනේ දෙයක්.

මේක සම්මත ලෝකයේ විදියට හිතලා බැහැ. නුවණින් හිතන කොට සම්මත ලෝකයෙන් එහා ගිය මට්ටමකින් දකින්න පුළුවන් වෙන්න ඕනේ. ලෝකෝත්තර දැක්මක් - ලෝකය ඉක්මවා යන දැක්මකින් විමසන්න ඕනේ. ඒ විමසන එකට තමයි විදර්ශනය කරනවා කියන්නේ. සාමාන්‍ය අය දකින විදිය නෙවෙයි, ටිකක් විශේෂ විදියකට දකින්න වෙනවා මේ සිද්ධ වෙන්නේ මොකක්ද කියලා. විශේෂ දැක්මක් ඇති කරගන්න ඕනේ. ඒක ඇති කරගන්න ඔහොම හිතලා බලන එක උදව් වෙනවා. ඇත්තටම ශබ්දයක් ඇහුනහම හිතෙන් ඒක ගැන වේතනා ටිකක්, අදහස් ටිකක් ආවා. ඒ නිසා සංස්කරණයක් කලා. බල්ලාව හිත ඇතුලේ සංස්කරණය කලේ අපි. ඒකට උදව් වුනා ආපු ශබ්ද සංඥා. ශබ්ද සංඥාවයි ඊට කලින් අපේ පෙර අත්දැකීම් ටිකයි දාලා අලුත් බල්ලෙක් හැදුවා. උඟව එලියෙන් තියලා ලෝකයට අයිති කලා. හරියට අර වතුරට එබුණු බල්ලා වතුරේ බල්ලෙක් ඉන්නවා කියලා විශ්වාස කලා වගේමයි. ඇහෙන් රූප සංඥාවක් අරගෙන ඔහොම පෙනෙන්නේ බල්ලෙක්මයි, ඒ බල්ලා එලියේ ඉන්න නිසා තමයි ඔහොම පෙනෙන්නේ කියලා හිතපු නිසා තමයි වතුරට එබ්ලා බුරන්න වුනේ. අපිත් ඔය ටිකම කරනවා දන්නේ නැති වුනාට. ඒක තමයි ලෝකයට අයිති දැක්ම කියන්නේ. අපි ලෝකය ඉක්මවා යන දැක්මකට එන්න ඕනේ. බල්ලා නුවණින් දැක්කොත් වතුරට එබ්ලා බුරන්නේ නැහැ. රැවටුන නිසා තමයි වතුරට එබ්ලා බුරන්නේ. අපිටත් ඕක තමයි වෙලා තියෙන්නේ. අපි ලෝකය සමග ඇලෙනවා හෝ ගැටෙනවා. අපි දන්නේ නැහැ මේක හිතෙන් හදා ගත්ත ලෝකයක් කියලා. මනසින් අපව රවට්ටලා හදපු ලෝකයක් කියලා අපි දන්නේ නැහැ.

අන්ත දෙකයි මැදුම් පිළිවෙතයි සඳහන් වන තවත් වැදගත් සූත්‍රයක් තමයි කච්චායනගොත්ත සූත්‍රය. එහිදීත් බුදුරජාණන් වහන්සේ සම්මාදිට්ඨිය ඇති කර ගැනීම සඳහා අත්හල යුතු අන්ත දෙකක් පෙන්නුම් කරනවා. සියල්ල ඇත සහ සියල්ල නැත යන අන්ත දෙක. මෙම අන්ත දෙකටම නොපැමිණ තථාගතයන් වහන්සේ මධ්‍යම මගකින් ධර්මය දේශනා කරනවා.

“සබ්බං අත්ථිති ඛො කච්චායන අයමෙකො අනෙතා සබ්බං නත්ථිති අයං දුතියො අනෙතා එතෙ තෙ උභො අනෙතා අනුපගමම මජ්ඣිම නිකායෙ ධම්මං දෙසෙති”.

හුග දෙනෙක් නොබලන බාහිය සුත්‍රයේ අග කොටස තේරුම් ගැනීමටත් මෙම අන්ත දෙකක් මැදක් දැන ගැනීම වැදගත් වේ. දැකීම, ඇසීම, දැනීම, දැනගැනීම එපමණක් නම්, එනම් ඒ හේතුවෙන් දෙයක් පනවන්නේ නැත්නම් ඇතිවන දැක්ම ගැන මෙහි විස්තර වේ. “එවිට බාහිය ඔබ එයින් නොවන්නේය. එහිත් නොවන්නේය. එවිට බාහිය ඔබ එහිත් නැත. මෙහිත් නැත. මේ දෙක අතරෙත් නැත. මෙයම දුකෙහි කෙළවරයි.” තතො ඤං බාහිය න තෙන, යතො ඤං බාහිය න තෙන, තතො ඤං බාහිය න තස්ව, යතො ඤං බාහිය න තස්ව, තතො ඤං බාහිය නෙව ඉධ න හුරං න උභය අන්තරෙන එසොව අනො දුක්ඛස්ස.

එමනිසා ධර්මය සෙවීමේදී නැත යන අන්තයට නොවැටීමටත් පරෙස්සම් විය යුතුයි. ලෝකයේ හට ගැනීමත්, නිරෝධයත් පටිච්ච සමුප්පාදය තුළින් දැකීමෙන් මෙය අවබෝධ කළ හැකියි. මේක අපි නැවත අවස්ථාවකදී විස්තර ඇතුළු කළා කරමු.

ඉතින් බුදුරජාණන් වහන්සේ පෙන්වනවා තමන් තුළින් ලෝකය දකින්න කියලා. ලෝකය තියෙන්නේ තමන් තුළයි. ඕක අවබෝධ කරගෙන බලන්න. බාහිර ලෝකයත් එක්ක සම්බන්ධය තමයි ලෝකයට අයිති දැක්ම කියන්නේ. ලෝකෝත්තර දැක්ම වෙනකොට ලෝකය හදලා තියෙන්නේ තමන් තුළිනුයි කියලා අවබෝධ වෙනවා. ඔය අවබෝධය ගන්න ඒ ගැන හොඳට හිතන්න, බලන්න, විමසන්න ඕනේ. ඔය විදියේ දෙයක් තමයි අවබෝධ කරගන්න තියෙන්නේ. ඒ සඳහා තමයි අපි විත්ත සමාධියක් සහ සතියක් හදාගන්නේ. සමාධියයි සතියයි එක්ක ප්‍රඥාව වඩන්න. ලෝකෙට අයිති දෘෂ්ටියේදී හිත ඇතුළේ දේවල් ගොඩ ගහගෙන ඒවා එලියේ වෙනවා කියලා හිතනවා. හිතෙන් හදන ලෝකයක් කියලා දකින්න. එහෙම දකින කොට බාහිර ලෝකයෙන් මිදෙනවා. අපි හීන දැකලා බොරුවට කැගහනවා වගේ, තියෙනවා කියලා හිතන ලෝකයෙන් මිදෙනවා. හීනය හීනයක් විදියට අවබෝධ කරගන්න. හිතෙන් හදපු ලෝකය හිතෙන් හදපු ලෝකයක් කියලා අවබෝධ කරගන්නවා. එතකොට ඒ ගැන සැලෙන්නේ නැහැ. ලෝකයේ වෙන දේවල් වලින් සැලෙන්නේ නැති මට්ටමකට හිත දියුණු කරගන්න පුළුවන් ලෝකය ඉක්මවා යනකොට. මේක තමයි ලෝකෝත්තර මාර්ගය. එතකොට ලෝකයේ තියෙන ධර්මතා වලට, අටලෝ දහමට අනුවෙන්නේ නැහැ. සති සම්පජන්නය අවශ්‍ය වෙන්නේ ඒ සඳහායි. බුදු දහමක් අසා

නුවණින් විමසීමෙන් (ජානතො පසුතො) සිහිය (සතිය) පිහිටීමේදී
යෙදිය යුතු නුවණ (සමපජ්ඣනය), ලෝකෝත්තර සම්මා දිට්ඨිය ඇති කර
ගත හැකියි. එවිට වැඩෙන්නේ ලෝකෝත්තර ආර්ය අෂ්ටාංගික
මාර්ගයයි. එසේ නොමැතිව වඩන සතර සතිපට්ඨානය පූර්ව ප්‍රතිපදාවක්
පමණයි. නිවන පිණිස පවතින මධ්‍යම ප්‍රතිපදාව නොවෙයි.

“සො උභයො විදික්ඛාන
මජ්ඣෙ මනා න ලිප්පති
තං බ්‍රූමී මහා පුරිසොති
සො’ධ සිඤ්ඤිමච්චගා”
